

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- IN MEMORIAM WILFRIED PABST
- HET PROJECT HER- EN BIJSCHOLING EERSTE GRAADS
DOCENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
- NJBG: JEUGD EN GESCHIEDENIS
- EDUCATIEVE DIENST VAN HET RIJKSMUSEUM
- MEDEDELINGEN O.M. VAN HET BESTUUR
- MEDEDELINGEN VAN DE C.M.L.G.S.-2, WAARIN:
RAPPORT OVER UITGANGSPUNTEN VOOR HET
ONDERWIJS IN DE STAATSINRICHTING
- MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S.-10, WAARIN:
OMSCHRIJVING C.A. VAN "NEDERLAND IN DE
CRISISJAREN, 1929-1939", HET TWEEDE
ONDERWERP VOOR 1977
- BOEKBESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

16e JAARGANG – OKTOBER – 10 – 1975

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

K. VAN DIJK, *voorzitter*, Hoghe Weijdt 13, Heiloo, tel. 072 - 33570.
F. NIJHUIS, *vice-voorzitter*, Lindenlaan 12, Bergen (N.H.), tel. 02208-3821.
MEJ. DRS. E.J. KARREMAN, *1e secretaresse*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030-514052
MEJ. DRS. R.E. NOORDIJK, *2e secretaresse*, Allard Piersonstraat 11 D, Rotterdam, tel. 010-763074
DRS. C.P.W.F. HERZBERG, *penningmeester*, Paulus Potterstraat 26, Lisse, tel. 02521-15648, postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de VGN, Vreeswijkstraat 329, Den Haag.
DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie Kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-5047.
A.J. PLAS, *P.A.-commissie*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-488326
DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
P.G. RUYLS, *Mavocommissie*, Zandkamp 140, Hoogland, tel. 03493-2128.
DR. F.G.G. GOVERS, *Pedagogische commissie*, Elzenstr. 12, Uden (N.Br.), 04132-64117
DRS. H. ULRICH, Karel Doormanlaan 15, Oegstgeest, tel. 071-150214
M.J. VAN VELZEN, *Onderwijscommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 04445-5941.
A.L. VERHOOG, Drakestein 8, Leiderdorp, tel. 071-91003.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

Contributies vanaf 1 januari 1971.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 45,-

b. docenten mavo

f 30,-

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, ^{tten,} maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 25,-

Aspirantleden:

f 25,-

Echtparen:

f 50,-

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS. G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-5047.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

C.M.H. BOSCH, Bloemendaal.

DR. P.C. EMMER, Haarlem.

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse.

DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.

DR. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 40,- per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **Administratie V.G.N. mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

IN MEMORIAM WILFRIED PABST

Het plotseling overlijden van Wilfried Pabst, 49 jaar oud, op 18 september j.l., betekent in de eerste plaats een onherstelbaar verlies voor zijn vrouw en beide kinderen, naar wie onze hartelijke deelneming uitgaat.

Dat hij ook door vele anderen daarbuiten gemist zal worden bleek uit de overweldigende belangstelling tijdens de crematie in Rotterdam-Zuid. Namens de Gemeentelijke Scholengemeenschap Caland maakte de rector treffend duidelijk, wat hij voor zijn leerlingen en collega's had betekend, terwijl een vertegenwoordiger van het Nederlands Genootschap van Leraren zijn betekenis schetste voor deze vereniging.

Persoonlijk heb ik Wilfried het beste leren kennen in de V.G.N., waarvan hij steeds een actief lid is geweest (hij was penningmeester van deze organisatie van 1965 tot 1968 en lid van de Eindexamencommissie van de V.G.N., de E.E.C., gedurende al de tijd dat deze commissie heeft bestaan) en in de C.E.G.E.S., in het werk waarvan hij van de installatie af betrokken is geweest; enkele jaren als voorzitter van een van de toetscommissies en sinds het begin van dit cursusjaar als een van de twee algemene secretarissen.

Wilfried Pabst was geen man van plotselinge, gedurfde invallen, zijn werk werd niet gekenmerkt door een stormachtig tempo. Integendeel: wanneer er andere wegen moesten worden beproefd zag hij in het begin daarvan meestal de bezwaren (die hij uitvoerig op papier stelde en mondeling omstandig toelichtte). Hij vroeg altijd meer opheldering, hij wilde steeds tot in de kleinste details weten hoe hij zich dat nu alles moest voorstellen. En ook als hij dat wist kwam hij, zoals hij het zelf uitdrukte, meestal maar langzaam op gang. Maar wat er dan door hem verricht werd, kwam door de regelmaat waarmee dat gebeurde, niet alleen in verbazingwekkende omvang uit zijn handen, het getuigde ook steeds van een grote mate van zorgvuldigheid.

Het eerste woord dat mij invalt als ik Wilfrieds aard en werkwijze moet karakteriseren is het woord: zorgvuldig. Dat is een simpel en pretentieloos woord (dat daarom alleen al bij hem past), maar het is ook, als men het in zijn oorspronkelijke betekenis in zich laat bezinken, een diep en zinrijk woord, dat zijn hartverwarmende toewijding en zijn behoedzame, tere benadering van dingen en mensen in zich besloten houdt.

Want Wilfried — en dat kenmerkte hem misschien nog meer — bezat bovenal het vermogen zich in te denken in het standpunt van anderen. Hij kwetste nooit. Hij lachte veel en hartelijk mét anderen; nooit — voorzover mijn ervaring reikt — om anderen. Hoewel hij meestal een duidelijk standpunt innam, probeerde hij, ook na zijn stelling betrokken te hebben, steeds niet alleen zelf zich te verplaatsen in de mening die van de zijne verschilde, maar daarvoor ook begrip te wekken. Hij verzachtte, hij verzoende, hij eerbiedigde, hij ontzag. Het oude bijbelwoord "het gekrookte riet zult gij niet breken en de rokende vlaspit zult gij niet uitdoven" scheen in hem belichaamd.

Wilfried was zorgvuldig en hij bezat inlevingsvermogen: twee eigenschappen die een goed historicus sieren. En wanneer we h m een goed historicus mogen noemen, die iets verstaat van de voor het vak kenmerkende manier van denken en te werk gaan, dan was Wilfried een uitnemend historicus.

Een historicus heeft door zijn vak altijd te maken met de verandering en de vergankelijkheid. Het woord van Windelband "der tijden loop, die de zonnen niet spaart, zal ook onze piramiden niet ontzien" ervaart hij telkens weer als waarheid. Onze geschriften, onze monumenten, onze instellingen, waarmee wij de vergetelheid een paar tientallen of een paar duizendtallen jaren probeerden af te troeven. . . paalwoningen zijn het boven de stroom der vergankelijkheid. Dat is de ene kant van de waarheid waarmee wij geconfronteerd worden nu wij aan onze vriend en medewerker Wilfried Pabst moeten ervaren hoe broos het leven is.

Maar er is ook een andere kant. De historicus ervaart niet alleen de verandering en de vergankelijkheid, hij ervaart ook, hij kan althans ervaren: de continuïteit en de boventijdelijkheid. Want steeds opnieuw heeft een volgend geslacht de fakkel geheven die het vorige had gedragen maar moest laten vallen en altijd door hebben boven de stroom van de tijd als vaste sterren waarden gestraald: liefde, verdraagzaamheid, waarheid, gerechtigheid, waarnaar sterfelijke mensen hebben gereikt.

Dat heeft ook Wilfried gedaan. En zo heeft hij gewezen, boven zijn persoonlijke, begrensde, vergankelijke leven uit, naar wat ons als het meest wezenlijke van hem blijft.

P. van der Meulen.

HET PROJECT HER- EN BIJSCHOLING EERSTE GRAADS DOCENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSRINRICHTING

Het is een beetje stil geworden rond de her- en bijscholingsplannen. Is dat een stilte voor de storm? De programmacommissie die zich manmoedig op de plannenmakerij voor deze her- en bijscholing heeft geworpen, bekruipt zo nu en dan de vrees dat op de stilte slechts luvte zal volgen. Wie de stand van zaken opneemt (okt. 75), constateert een vrij grote bedrijvigheid bij de schrijvers van het didactische lesmateriaal en bij de programmacommissie. Twee conferenties hebben commissie en didactici de stellige indruk gegeven dat de lespakketten er kómen en dat ze veel kwaliteit bevatten.

Die twee conferenties hebben de deelnemers er ook van overtuigd dat het project her- en bijscholing een prachtkans biedt om veel geschiedenisleraren met een stevige portie didactische en vakinhoudelijke bijscholing in aanraking te brengen. Willen die leraren die portie ook tot zich nemen? Dat is een vraag die nauw samenhangt met een andere: vindt de programmacommissie voldoende cursusleiders? Tot nu toe is dat laatste niet het geval. Er blijkt weinig animo te zijn om zich als cursusleider op te geven. En onbegrijpelijk is het niet, want van de aanstaande cursusleiders wordt nogal wat geëist. Zij zullen een flinke dosis tijd moeten investeren ter voorbereiding van hun taak. En die taak lijkt ook bepaald geen sinecure: eerst een jaar in een VGN-afdeling het didactische lesmateriaal bespreken en daarna leiding geven aan een geïntegreerde didactische/vakinhoudelijke cursus.

Toch is het niet zo dat de programmacommissie op zoek is naar docenten met het predikaat 'wonderkind'. Vóór alles zal de taak van de cursusleiders bestaan uit het leiden van de discussie. De aanstaande cursusleiders moeten in staat zijn het lesmateriaal aan te karren, een gesprek daarover op gang te brengen. Van hen wordt niet verwacht dat ze — ver boven de stof staande — hun collega's duidelijk maken 'hoe het allemaal zit'.

Wie meent dat de her- en bijscholing nieuwe stijl het proberen waard is, wie denkt dat de VGN-afdelingen door dit project een extra impuls zullen krijgen, wie meent dat hij er wijzer van kan worden (ook op financieel gebied, de beloning zal zo'n 200 gulden per lesavond bedragen — twaalf avonden per cursus), die wordt verzocht alsnog een sollicitatiebrief te schrijven aan de secretaris van de programmacommissie: dr. P.A.M. Geurts, Mesdagstraat 8, Nijmegen.

Voor inlichtingen kan men bellen met:

dr. P.A.M. Geurts, 080-225295 of 080-512084;

drs. H. Ulrich, 071-150214;

A.L. Verhoog, 071-891003.

Zie ook de Kleio-nummers van augustus 1974, blz. 605 en 606; februari 1975 blz. 70 en 71; en mei 1975 blz. 213.

De Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis werd opgericht op 10 juli 1958 als resultaat van de samenwerking van historische schoolverenigingen uit Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Groningen. De nieuwe vereniging koos de *Januskop* als vignet, ook van toepassing op de inhoud van dit artikel. De doelstelling was: studie van de geschiedenis in de ruimste zin van het woord, aldus zich uitstrekkend van prehistorie tot contemporaine geschiedenis, met aandacht ook voor bijvoorbeeld de hulpwetenschappen. Overigens richt de Bond zich primair op de geschiedenis van de lage landen.

De vereniging is verdeeld in *afdelingen* die eigen activiteiten ontwikkelen, voornamelijk lokaal gericht; daarbij zijn vele contacten met andere verenigingen op plaatselijk niveau ontstaan. Landelijk heeft de Bond in zijn bestaan tal van activiteiten ontplooid, waarbij betrokkenheid bij de geschiedenis, en zo mogelijk actieve deelname van de leden, op de voorgrond stond. Enkele malen zijn er op die manier zelfs eigen projecten geweest die door de NBJG uitgevoerd werden (landelijk of in afdelingsverband); in het nu volgende overzicht van bondsactiviteiten zullen ook zij ter sprake komen.

VAN OUDSHER ZWAARTEPUNT OP ARCHEOLOGIE.

Bij de landelijke activiteiten hebben de *archeologische werkkampen* steeds een belangrijke plaats ingenomen; archeologie biedt jongeren de mogelijkheid om actief bezig te zijn en hun vakantie op een leerzame en plezierige wijze te besteden. Reeds in 1959 werd het eerste kamp te Sleen (bronstijd-opgraving) gehouden. Meestal werd in deze kampen gewerkt aan een opgraving waar alleen de NBJG zich mee bezig hield, natuurlijk steeds onder deskundige archeologische leiding. Aan sommige opgravingen werd op die manier een aantal zomers gewerkt. In toenemende mate is het de laatste jaren ook voorgekomen dat we meegewerkt hebben aan een langerlopend project van een der archeologische instellingen en instituten in Nederland.

In de verschillende kampen zijn diverse onderwerpen aan de orde geweest. Prehistorische opgravingen zijn ondermeer gehouden in Swalmen en Angelslo (grafheuvels) en te Een (huisplattegrond uit de ijzertijd). De laatste acht jaren heeft de NBJG haast ieder jaar mee kunnen werken aan het grote onderzoek naar de resten van het vroeg-middeleeuwse Dorestad. Uit de late middeleeuwen dateren de vele kastelen waarnaar gegraven werd, o.m. Millen (rondom de donjon), Krabbendam (dwangburcht Floris V) en Geysteren (waterburcht met gecompliceerde bouwgeschiedenis). In Baarland werden in een *consolidatiekamp* de fundamenteën van de Hellenburg opgeknapt (1960).

Een van de meest opvallende activiteiten betrof wellicht het *sub-marine archeologisch*

* De redactie heeft het plan opgevat organisaties, instituten e.d. werkzaam op het terrein van (het onderwijs in) geschiedenis en staatsinrichting de gelegenheid te bieden de lezers van Kleio over hun doelstellingen en activiteiten te informeren.

De eerste organisatie die daar de gelegenheid voor krijgt is de in hetzelfde jaar als de V.G.N. opgerichte Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis.

onderzoek (werkgroep SAO). De onderzoeken naar de Brittenburg en het kasteel van de heren van Elsloo (in de Maas) zijn geheel door de NJBG uitgevoerd, begeleid door een uitgebreid archiefonderzoek. De condities voor dit werk bleken in ons land zeer moeilijk te zijn. Later werd op dezelfde wijze een tweearig onderzoek naar de verdronken plaats Reimerswaal ingesteld.

Archiefwerk heeft binnen de NJBG altijd in de belangstelling gestaan; al was het alleen maar om (noodzakelijke) informatie over de archeologische projecten te verschaffen. Plaatselijk werd hier veel werk verricht door afdelingen en individuele leden. Onder andere de afdeling Assen heeft zich met haar archiefonderzoek naar de Drentse molen en de geschiedenis van Drente bijzonder verdienstelijk gemaakt; zij mocht van de jarige Stichting ZWO een stimuleringssubsidie ontvangen.

Jaarlijks wordt in de kerstvakantie een *Congres* gehouden, dat behalve aan de Algemene Vergadering gewijd is aan een thema. Een paar voorbeelden van deze thema's laten zien hoe gevarieerd de belangstelling van de Bond is: Maritieme geschiedenis van Nederland, Film, Musea, Geschiedenisonderwijs in Nederland, Geschiedenis van de strip, Ierse kwestie en Romeins Nederland. Enkele geschiedkundige projecten van afdelingen zijn zeker vermeldenswaard. De werkgroep Haagse Beemden in Breda hield een uitgebreid onderzoek naar de ontwikkeling van de jurisdictie (heerlijkheid) door de eeuwen heen van een door stadsuitbreiding bedreigd landelijk gebied. In Leiden werden de lotgevallen van het huis te Warmont nagegaan (1963) en in Amsterdam werd in 1968 de Jordaantentoonstelling ingericht.

DE NJBG NU.

Inmiddels is de NJBG een goed draaiende, landelijke vereniging die zo'n 700 leden telt, met 15 afdelingen. Het doel is nog altijd " *bezig zijn met geschiedenis*", of dat nu is als vrijetijdsbesteding, of om er wat van te leren, of om een bijdrage te leveren aan het een of ander onderzoek. Veel enthousiaste jongeren van 12 tot 25 jaar, meestal middelbare scholieren en studenten, krijgen zo de gelegenheid regelmatig mee te helpen aan geschiedkundig speurwerk, met name via de afdelingen in hun eigen stad, dorp of streek.

Voor de coördinatie tussen deze afdelingen en het organiseren van landelijke activiteiten zorgt het *Hoofdbestuur*, dat buiten de gebruikelijke samenstelling van een bestuur functionarissen heeft voor het begeleiden van tal van historische activiteiten binnen de NJBG (de Geschiedkundig Secretaris) en voor het organiseren van archeologische werkkampen (de Kamp Secretaris).

LANDELIJKE ACTIVITEITEN; OPGRAVINGSKAMPEN.

Iedere zomer werken NJBG'ers (dit jaar zo'n 150!) mee aan oudheidkundig bodemonderzoek in een van de acht archeologische kampen van de Bond. Onder toezicht van opgravende instanties (onder andere Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, Biologisch Archeologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen en het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden) namen wij ook dit jaar weer projecten van uiteenlopende aard ter hand, zoals bijvoorbeeld een middeleeuws kasteel te Grubbenvorst (ROB) en werd door ons medewerking verleent aan de opgraving van neolithische bewoningslagen in Swifterbant (BAI).

*Vorbereiding opgraving Gageldonk (Prinsenbeek) 23 sept. 1972.
Inmeten van nog bestaande gebouwen.*

*Opgaving Burgst (Prinsenbeek), juli 1970.
Peuteren aan het laatste brokje muur.*

Een kamp duurt in de regel twee weken (tien werkdagen) en telt door de bank genomen 20 deelnemers. We graven 7 uur per dag, waarbij het veelal gaat om fysiek inspannend werk; van een ieder wordt verwacht, dat hij/zij naar vermogen een bijdrage levert. Natuurlijk zijn er vele lichtere werkzaamheden die minstens even belangrijk zijn als het graven zelf: inmeten, tekenen, fotograferen, wassen, registreren en determineren van vondsten. Behalve voor het veldwerk is er in deze kampen ook nog ruimte voor een aantal excursies in de omgeving.

Om onze jongere leden de beginselen van de archeologie en opgravingstechnieken bij te brengen, vindt er ieder jaar een z.g. *instructie-kamp* plaats, waar 12 tot 15 jarigen vertrouwd worden gemaakt met het hanteren van schop en houweel, maar ook een inleiding krijgen in driehoeks- en hoogtemeting en de verwerking van vondsten.

STUDIEREIZEN, CONGRES.

Een maal per jaar wordt ook een studiereis georganiseerd naar bijvoorbeeld een interessante stad (Rome, Trier, Parijs) of landstreek (Jutland, Normandië); dit jaar zochten we in het kader van een *thematische benadering* dicht bij huis, wat resulteerde in een Gelderse kastelentocht. Een achttal NJBG'ers werden door de *Unesco* in de gelegenheid gesteld gedurende de maand juli naar *Carthago* te gaan om daar een bijdrage te leveren aan het archeologisch werk, met name de vondstverwerking.

"Industriële Monumenten en Industriële Archeologie" zal dit jaar het onderwerp zijn, waaraan naast de Algemene Vergadering, op het Congres, 27 tot en met 30 december 1975, ruimschoots aandacht zal worden besteed. Onder andere zal Prof.Dr. Th. van Tijn in een inleiding aandacht schenken aan de sociaal-economische achtergronden van het industrialisatieproces. Ter voorbereiding van dit, in het Monumentenjaar passende thema is onder meer een enquête opgesteld, die dient tot stimulering van de *zelfwerkzaamheid van de leden* en het verzamelen van gegevens die mogelijk een basis kunnen vormen voor een definitieve inventarisatie van industriële monumenten.

FIBULA EN REEKSEN.

Een aantal uitgaven van de Bond zullen lezers van dit blad zeker niet onbekend zijn. Allereerst het bondsorgaan *Fibula*, dat sinds 1960 verschijnt, met wetenswaardige artikelen over vele historische onderwerpen. In de Janusreeks verschenen belangrijke (congres) bundels en overdrukken, zoals bijvoorbeeld de cursus paleografie of over het geschiedenisonderwijs *"Kleio de pols gevoeld"*. De Fibulareeksen, uitgegeven onder auspiciën van de NJBG, behandelen tal van onderwerpen uit de Nederlandse archeologie en historie.

AFDELINGEN.

De activiteiten van een afdeling bestaan gewoonlijk uit lezingen, filmavonden en excursies; de laatste zijn in de regel op de eigen omgeving gericht. Ook zijn er *afdelingswerkgroepen* die zich bezighouden met archiefonderzoek, archeologisch veldwerk of genealogie. Bij het verzorgen van regelmatig contact met de leden spelen de *afdelingsbladen* een grote rol.

Zonder de huidige activiteiten te willen minderen, zou de NJBG graag wat meer naar buiten willen treden om tot daadwerkelijke samenwerking te komen met gelijkgerichte verenigingen en de betrokkenen bij het geschiedenisonderwijs. Menigeen die sympathie heeft voor onze doelstellingen, heeft nog nooit van ons bestaan gehoord. Niettemin ziet de toekomst, met een stijgend ledental en een toenemende belangstelling voor geschiedenis en archeologie, mede in het kader van het Monumentenjaar, er niet al te somber uit.

Enkele gegevens over de N.J.B.G.

"De Bond stelt zich tot doel onder de jeugd van Nederland de belangstelling voor en het onderzoek van de geschiedenis te bevorderen". (Artikel III der Statuten). De NJBG is er voor jongeren van 12 tot 25 jaar. De contributie bedraagt f 22,50 per jaar. Als donateur van de NJBG kunt U het werk van de jongeren steunen (f 20,— op postgiro 652281 t.n.v. NJBG, Utrecht, is voldoende); U wordt dan door het bondsblad *Fibula* op de hoogte gehouden van de activiteiten en bovendien bent U als donateur in de gelegenheid om tegen sterk gereduceerde prijs boeken op geschiedkundig en archeologisch terrein (o.m. de *Fibulareeksen*) aan te schaffen.

Wilt U meer over de NJBG en zijn activiteiten weten, de onderstaande adressen reiken U een sleutel tot meer informatie aan. Het is misschien een idee om eens contact te zoeken met een NJBG'er bij U in de buurt.

Adressen. Landelijk:

Bureau NJBG, Postbus 378, Utrecht.

Henri Verschoor, Algemeen Voorzitter, Oosteinde 86c,
Rotterdam, (010) 126345.

Rob Datema, Algemeen Secretaris, Van Kinsbergenstraat 127,
Den Haag, (070) 334668

Afdelingen:

Amsterdam/Amstelveen, Jan-Cees Kok, Jan Luyckenstraat 88 hs, Amsterdam, (020) 724886.

Assen, Girbe Buist, Balloo 84, Balloo (Rolde), (05924) 2317.

Den Haag/Leiden, Karel Innemee, Hooikade 48, Den Haag, (070) 460068

Eindhoven, Erik Lambooi, Eikenlaan 20, Nuenen, (040) 832079

Friesland (correspondentschap), Elisabeth Elzinga, Tesselschadestraat 98, Leeuwarden, (05100) 21834.

Gorinchem, Bram van den Hoven van Genderen, Schaapsheul 10, Gorinchem, (01830) 22151.

Groningen, Jetske Homan van der Heide, Goeman Borgegiuslaan 17, Groningen, (050) 254952.

Haarlem, Evert Rodrigo, Anthonius Duycklaan 14, Heemstede, (023) 285172.

Heerlen (correspondentschap), Bert Timmermans, de Thun 55, Heerlen.

Maastricht, Jos Notermans, Alentelaan 6, Maastricht, (043) 32879

Naarden, Karen van der Berg, Bezaan 9, Huizen, (02152) 52178.

Rotterdam, Jan Trouwborst, IJsseldijk Noord 420a, Ouderkerk a/d IJssel, (01808) 1744.

Tilburg, Hubert Segers, Urneveld 7, Goirle, (04247) 2116.

Twente, Bennie Olde Meierink, Goormatenweg 40, Overdinkel, (05423) 2992.

Utrecht, Laurien van Egeraat, Jozef Israëlslaan 7, Bos en Duin, (03404) 31779.

Venlo, Paul Seelen, Zandstraat 40, Venlo, (077) 14749.

Walcheren en midden Zeeland (correspondentschap), Johan Lous, Scheldepoortstraat 43, Nieuw- en St. Joosland.

Zwolle, Niels ten Dam, Ten Oeverstraat 24, Zwolle, (05200) 14778.

De NJBG heeft de intentie zo mogelijk nieuwe afdelingen op te richten, onder meer in Apeldoorn, Arnhem, Breda, Den Bosch, Friesland, Gouda, Heerlen, Midden-Zeeland, Nijmegen en Zutphen.

De Educatieve Dienst van het Rijksmuseum fungeert als Nationaal Centrum voor Dienstverlening aan Scriptieschrijvers, Werkstukmakers en Spreekbeurthouders.

In 1969 schreven 300 leerlingen van voornamelijk het voortgezet onderwijs een briefje aan het Rijksmuseum, met de vraag of wij ook wat materiaal wilden opsturen 'voor een scriptie'. Dat deden we en nu vragen er ruim 10.000 leerlingen om dat materiaal. Dat lijkt erg veel, dat is het ook wel, maar er zijn méér scriptieschrijvers. En die hebben de weg naar het Rijksmuseum nog niet gevonden. Die is ze nog niet geweest. Daarom dit artikeltje. Want alle schrijvers krijgen — ja dat leest u goed, krijgen voor niets, gratis, een projectpakket toegestuurd. Wat zit er nu in zo'n projectpakket? :

- zwart-wit reproducties met een bijbehorende beschrijving;
- informatiebladen, die bevatten een kort begrip van een stijl, een biografie van een schilder, een definiëring van een stroming;
- vaak ook gekleurde afbeeldingen van Openbaar Kunstbezit, maar daar schrijven we niets bij, alleen maar de jaargang en het nummer en dan zoeken ze het zelf verder maar uit;
- lijsten met prentbriefkaarten te koop bij ons, maar ook bij andere museums;
- een leeslijst — een wat gewoner woord voor bibliografie — en daar staat dan vaak bij of het een moeilijk boek is of een makkelijk te lezen tekst (en dan hebben we zo'n stille hoop dat het in de schoolbibliotheek aanwezig is of, zo niet, dat de school het door zo'n pakket onmiddellijk aanschaft);
- als het kan, ook opgave van andere museums waar dezelfde schilder en zo te zien is;
- goedkope boekjes te koop: van De Slegte hebben we een grote voorraad van zulke literatuur in huis en die zijn bij ons te koop, dat scheelt weer verzendkosten, want ze gaan bij ons mee in het pakket.

Niet alle pakketten zijn natuurlijk even rijk voorzien van materiaal, maar het spul dat we sturen kan goede diensten verlenen om, samen met wat leerlingen zelf vonden en wat leraren aandroegen best een aardig verhaal te maken.

We hebben nu ruim 50 geprefabriceerde pakketten ter beschikking:

1. De Hollandse schilderkunst in de 17e eeuw; 2. Het Hollandse landschap in de 17e eeuw; 3. Het Hollandse stilleven in de 17e eeuw; 4. Het Hollandse portret in de 17e eeuw; 5. De Gouden Eeuw; 6. Rembrandt; 7. Frans Hals; 8. Johannes Vermeer; 9. Jan Steen; 10. Delfts aardewerk; 11. Bouwkunst Romaans; 12. Bouwkunst Gotiek; 13. Bouwkunst Renaissance; 14. Bouwkunst Barok/Rococo; 15. Bouwkunst Barok in Nederland; 16. Middeleeuwen; 17. De Vlaamse primitieven; 18. Jan van Eyck; 19. Hieronymus Bosch; 20. Middeleeuwse beeldhouwkunst; 21. Glas-in-lood vensters; 22. Renaissance in Noord-Europa; 23. Albrecht Dürer; 24. Pieter Breughel; 25. Renaissance in Italië; 26. Leonardo da Vinci; 27. Michelangelo; 28. Barok; 29. Spaanse schilderkunst (Goya - El Greco - Velasquez); 30. Rubens; 31. Rococo; 32. Pruikentijd; 33. Classicisme; 34. Romantiek; 35. Romantiek in Nederland; 36. Impressionisme; 37. Haagse School; 38. Vincent van Gogh; 39. Jan Toorop; 40. Jugendstil; 41. Expressionisme; 42. Cubisme; 43. Surrealisme; 44. Magisch realisme (Nederland); 45. Nederlandse kunst 20ste eeuw; 46. Cobra; 47. Egyptenaren; 48. Grieken; 49. Romeinen; 50. Rijksmuseum het gebouw; 51. Rijksmuseum; 52. Grafische technieken - houtsnede - gravure - ets - litho; 53. Karel Appel; 54. Goya; 55. Bernini; 56. Picasso; 57. Kostuums; 58. Amsterdam in de schilderkunst; 59. Amsterdam 700.

U ziet, we gaan buiten het terrein van de verzameling van het Rijksmuseum. Dat is een gevolg van de vraag die op ons afkwam.

Maar buiten deze kant-en-klare pakketten komen we ook tegemoet aan andere, bijzondere wensen: we kunnen putten uit een ruime plathoteek en weten er altijd wel aardige literatuur bij te vinden. We krijgen die brieven met verzoeken niet alleen rechtstreeks van de leerlingen, maar ook van andere museums waarheen zij hun vragen sturen, zodat de Educatieve Dienst van het Rijksmuseum met recht functioneert als Nationaal Centrum voor Dienstverlening aan Scriptieschrijvers, Werkstukmakers en Spreekbeurthouders. Schroom dus niet en verwijs uw leerlingen naar ons en wij snellen toe.

Toch nog even een kritische noot:

De opdrachten die leerlingen krijgen willen nog al eens wat vaag uitvallen en dan verliezen de schrijvers zich in over-ruime onderwerpen als 'de stoel door de eeuwen heen', 'de vrouw in de kunst', 'de roos in de schilderkunst' of ook wel: een werkstuk dat behandelt de middeleeuwen èn de renaissance èn de barok èn het classicisme èn de rococo èn de romantiek èn het impressionisme èn het expressionisme alles in één klap. Zulke schrijvers krijgen niet een pakket thuis maar de 10 geboden: aanwijzingen hoe je een scriptie moet maken, dat je je beperken moet en hoe je je onderwerp zou moeten bepalen en dat soort adviezen.

De tijdsduur die ze zich zelf geven — en ons gunnen — is vaak erg krap. Op maandag komt er een briefje binnen, dat op zondag geschreven is en waarin om spul wordt gevraagd dat ze dinsdag willen hebben want het werkstuk moet woensdag worden ingeleverd. Dat schrijven ze dan een week voor de kerstvakantie maar de opdracht was ze al versterkt in september. Daar kunnen wij niet veel aan doen. We hebben incidenteel wel contact met leraren en die drukken we dan op het hart de leerlingen in de gaten te houden (en ze hebben ook nog ouders, nietwaar?) opdat zij — en wij — niet in tijdnood raken.

Bij ons staat voorop, dat we leerlingen willen helpen, zo goed mogelijk. Vergroting van onze bezoek-aantallen hoeft er niet uit voort te vloeien — is altijd meegenomen, overigens — het is een pure dienstverlening aan het onderwijs. We willen graag contact met onze klantenkring. Daarom stoppen we sinds kort een antwoordkaartje in de pakketten. Daarop moeten de auteurs dan de naam en het adres en de 'soort' van de school zetten. En de naam van de leraar. Dan kunnen we die ook, via direct mailing benaderen en van gedachten wisselen over het 'scriptiewezen'. Want de Educatieve Dienst van het Rijksmuseum wil echt functioneren als Nationaal Centrum voor Dienstverlening aan . . . , ja nu weet u het wel.

MEDEDELINGEN

○ MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

- Tot haar leedwezen moet het bestuur mededeling doen van het overlijden van twee leden van de vereniging:
de heer W.L. Onderdelinden van de Afdeling Zwolle, en de heer W. Pabst van de Afdeling Rotterdam, de laatste was oud-penningmeester van de V.G.N.
Dat zij rusten in vrede.
- In de loop van de maand november 1975 zal een brochure over het vak geschiedenis en staatsinrichting verschijnen.
Deze brochure is in opdracht van het bestuur van de V.G.N. geschreven door de heer P. Hagen, onderwijsredakteur van Trouw. U hoort er meer van.
- Het bestuur onderhoudt geregelde contacten met het dagelijks bestuur van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (C.M.L.G.S.).
- Gezien de omstandigheid dat er reeds nu of in de nabije toekomst tal van vacatures zijn of zullen zijn in besturen en commissies van de V.G.N., doet het bestuur een dringend beroep op alle leden medewerking te verlenen bij het vervullen van deze vacatures. Belt of schrijft u a.u.b. een van de bestuursleden wanneer u voor een of andere functie beschikbaar zou kunnen zijn of reageert u positief op een eventueel aan u gericht verzoek!
- Na uitvoerige bespreking van de per 31-8-'75 beschikbare cijfers, heeft het bestuur van de V.G.N., hiertoe gemachtigd door de Algemene Ledenvergadering van 22 maart j.l. (zie Kleio, 16e jrg., no. 5, pagina 182), besloten over te gaan tot contributieverhoging met ingang van 1 januari 1976.
De verhoging zal f.5,— bedragen voor alle categorieën.
De voortgaande stijging van de kosten, met name die voor het tijdschrift Kleio, maken het onverantwoord deze contributieverhoging (de eerste sedert vele jaren) nog langer uit te stellen. Om financieel gezond te blijven zal in de toekomst een voorzichtig beleid meer nog dan nu noodzakelijk zijn; het bestuur hecht er echter aan alle huidige verenigingsactiviteiten voort te zetten en in de mogelijkheid te blijven verkeren eventuele nieuwe initiatieven in het belang van de vereniging te kunnen ontplooien.

○ FULBRIGHT STUDIE — REISTOELAGEN

In het kader van het Fulbright-Hays Uitwisselingsprogramma tussen Nederland en de Verenigde Staten stelt de Netherlands America Commission for Educational Exchange te Amsterdam enkele beurzen beschikbaar voor deelname aan het International Educational Development Program 1976 in de Verenigde Staten.

Het betreft drie geheel verschillende programma's:

- A. Voor leraren Engels bij het HAVO & VWO.
- B. Voor leraren Geschiedenis en Aardrijkskunde bij het HAVO & VWO.

Een zomerprogramma van twee maanden, van $\pm$ 1 juli tot eind augustus 1976, omvattende:

1. een twee-daagse oriëntatie in New York, gevolgd door een educatieve reis per bus door het Noord-Oosten van Amerika.
2. een seminar van vijf weken aan een Amerikaanse Universiteit, vermoedelijk in California, respectievelijk voor leraren Engels (A) over Amerikaanse cultuur, literatuur en toegepaste taalkunde, en voor leraren Geschiedenis/Aardrijkskunde (B) over Amerikaanse geschiedenis.

3. een reis van ongeveer een week terug naar Washington - New York.

C. Voor deskundigen bij het Middelbaar Onderwijs, met name directeuren en dekanen van middelbare scholen, inspektors en hoofden van leraren-opleidingsinstituten:

een individueel programma van 60 dagen, aanvang begin september 1976, gericht op kennisneming van nieuwe ontwikkelingen in het middelbaar onderwijs. Dit programma omvat een oriëntatieperiode in Washington, bezoeken van een of twee weken aan uitgezochte onderwijsinstellingen aldaar, bezoeken aan alle mogelijke educatieve centra, waarbij met specifieke wensen wordt rekening gehouden.

Zij, die naar deze beurzen willen solliciteren, kunnen formulieren aanvragen vóór *1 december 1975*, onder opgave van huidige functie, praktijkervaring (tenminste drie jaar), opleiding en leeftijd, waarbij de voorkeur uitgaat naar de leeftijdsgroep tussen 30 en 50 jaar en naar degenen, die niet eerder in de V.S. zijn geweest, bij:

Netherlands America Commission for Educational Exchange
Prinsengracht 919, Amsterdam, tel.: 020 - 25 49 93

MEDEDELINGEN VAN DE C.M.L.G.S. - 2

De Mededelingen van de C.M.L.G.S.-1 verschenen in Kleio, 15e jg., no. 10, oktober 1974, pag. 721 e.v. In die Mededelingen werd het Inventarisatierapport van de commissie opgenomen; voorts: Actualiteit en het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting. Eindverslag van de Subcommissie actualiteit; Archieven en onderwijs. Rapport uitgebracht door Mr. F.C.J. Ketelaar lid van de Subcommissie bronnen; Doelstellingen in geschiedenisonderwijs. Verhandeling gehouden aan de hand van tien stellingen door Dr. P. van der Meulen, met een voorstel voor de volgende fase van de werkzaamheden van de C.M.L.G.S.

RAPPORT OVER UITGANGSPUNTEN VOOR HET ONDERWIJS IN DE STAATSINRICHTING

Secretariaat C.M.L.G.S., Bloemendaalseweg 190A, Overveen, telefoon 023-257602.

Inhoud:

- I. Woord vooraf
- II. Inleiding
- III. Programma's voor de verschillende schooltypen
- IV. De staatsinrichting in de lerarenopleiding
- V. Didaktiek en methodiek, o.a. het probleem of en zo ja in hoeverre het onderwijs in de geschiedenis en in de staatsinrichting geïntegreerd kunnen worden
- VI. Het object van de staatsinrichting
- VII. Doelstellingen van het staatsinrichtingsonderwijs
- VIII. Middelen
- IX. Kernprogramma

Bijlage: Voorbeeld van de uitwerking van het kernprogramma
voor het m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o.

I. WOORD VOORAF

Het rapport van de Subcommissie staatsinrichting, bestaande uit de heren C.J. Canters, Drs. G. Groenhuis en Mr. M. Huizer, wordt hierbij in de redactie die het Dagelijks Bestuur van de C.M.L.G.S. er aan gaf, de lezers aangeboden.

De commissie houdt zich gaarne voor op- en aanmerkingen aanbevolen.

Deze kunnen gezonden worden naar:

Secretariaat C.M.L.G.S., Bloemendaalseweg 190 A, Overveen.

Namens de commissie,

Prof.Dr. D.J. Roorda, voorzitter,
C.M.H. Bosch, secretaris.

II. INLEIDING.

De bedoeling van dit rapport is tweeledig:

1. Publicatie vindt plaats om docenten in geschiedenis en staatsinrichting bij hun dagelijks werk zoveel mogelijk houvast te bieden waar het de staatsinrichting betreft. Ook is het uiteraard de bedoeling hen reeds in dit stadium in staat te stellen tot kritisch meedenken met de commissie, die zich — zoals ook al op de vorige pagina staat — van harte aanbeveelt voor op- en aanmerkingen.
2. De vaststelling van dit rapport is ook een tamelijk belangrijke stap omdat de commissie — en meer in het bijzonder haar medewerkers en subcommissies — voorlopige uitgangspunten nodig heeft die zij bij voortgaand werk nog nader dient te preciseren en uit te werken, waar nodig ook in samenwerking met commissies modernisering leerplan voor de overige mens- en maatschappijvakken. Dit betekent dus dat er in de volgende bladzijden nog slechts in bescheiden mate en in zeer voorlopige vorm houvast geboden wordt.

De Subcommissie staatsinrichting is er, dat blijkt verderop in dit rapport, van uitgegaan, en terecht, dat de docenten thans gebaat zijn bij een overzichtelijke karakterisering en indeling van de stof. Zij heeft "kernstof" aangeboden, voor m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. allereerst, en ze heeft een poging gedaan die "in te vullen". Daarbij liet de subcommissie een aantal zaken, waarover veel nader overleg nodig zal zijn, voorlopig rusten. De subcommissie somde zelf een drietal voorlopig terzijde gelegde punten op, punten die hier, in ietwat "aangeklede" vorm, worden weergegeven.

III. PROGRAMMA'S VOOR DE VERSCHILLENDE SCHOOLTYPEN.

1. Het door de subcommissie gebodene, opgesteld als kernprogramma dat in het voortgezet onderwijs afgerond zou moeten worden, geeft niet aan wat in het *lager onderwijs* wellicht reeds gedaan zou kunnen worden. De kernstof, althans in de termen waarin de subcommissie die omschreven heeft, schijnt daar nog nauwelijks een rol te kunnen spelen. Zo is het zeker niet verstandig, als leerkrachten op de lagere school zouden proberen een afgerond overzicht over de staatsinrichting (zie hierna onder VIIIa) te bieden. Wel heeft het zin een actueel voorkomende ontwikkeling (gemeentelijk, maar wellicht ook landelijk of zelfs internationaal) met de leerlingen zo concreet mogelijk te volgen, die met hen te doordenken, hen er zo mogelijk bij te betrekken en hen te doen ervaren dat ze er bij betrokken zijn. Vooral de gemeentelijke zaken lenen zich hier goed toe, omdat in veel gevallen (wanneer de schaalvergroting ook hieraan niet een einde maakt of reeds gemaakt heeft) de betreffende personen gekend worden en met hen gesproken kan worden. Een bezoek aan gemeentelijke instellingen, een raadsvergadering of een kanton-gerecht, eventueel ondersteund door een simulatiespel ter plaatse, kan belangstelling wekken, de betrokkenheid stimuleren en drempelvrees wegnemen. De weg naar een geïnteresseerd en doordacht gebruik van wat de publiciteitsmedia op dit terrein bieden kan er door worden gebaad. Die winst weegt ruimschoots op tegen de omstandigheid dat een enkel bezoek — meer is niet nodig — aan een plaatselijke instantie veel tijd vraagt aan voorbereiding en uitvoering.
2. Ten aanzien van de algemeen vormende leerjaren van het *lager beroepsonderwijs* zal onder medewerkers en subcommissies van de C.M.L.G.S. tot wier taak deze materie behoort een discussie moeten volgen over de vraag of de kern én de vulling die de Subcommissie staatsinrichting heeft aangeboden, hier wellicht geheel of gedeeltelijk bruikbaar is.
Hoe het antwoord op deze vraag ook uitvalt, de problemen die deze schoolsoort m.b.t. deze stof te wachten staan, zullen er uiteraard nog niet door worden opgelost. Ook wanneer men in algemene termen een positief antwoord geeft op deze vraag volgt immers een nieuwe reeks vraagstukken: met welk eigen accent en hoe zou dan dit programma in deze schoolsoort tot zijn recht kunnen komen?
3. Ten aanzien van de afzonderlijke schoolsoorten van de *m.a.v.o.*, *h.a.v.o.* en *v.w.o.*-sector zal in ieder geval een nadere uitwerking en accentuering van het door de subcommissie gebodene nodig zijn.
4. Voor *het gehele voortgezet onderwijs* geldt dat een eerste afronding van deze materie dient plaats te vinden in die leerjaren waarin de leerlingen nog gezamenlijk geschiedenis en staatsinrichting volgen, waarna uiteraard verdere uitdieping volgt voor hen die geschiedenis en staatsinrichting in hun eindexamenpakket opnemen. Het is in dit verband belangrijk er nogmaals op te wijzen dat de subcommissie heeft getracht te omschrijven wat aan het einde van de loopbaan van een leerling op

enigerlei wijze waargemaakt dient te zijn. In dit verband is het veelzeggend dat zij daarbij is uitgegaan van de in hoofdstuk IX in drie korte punten omschreven kern, terwijl zij het voorbeeld, zie de bijlage, aanduidt als een poging tot invulling. Het is duidelijk niet de bedoeling het vrije schoolleven te verstikken onder de druk van onze leerstofomschrijving.

IV. DE STAATSINRICHTING IN DE LERARENOPLEIDING.

Inzake de opleiding voor kleuterleidsters en de pedagogische akademies valt ten aanzien van het staatsinrichting-aspect op dit moment nog niet veel te zeggen. De problemen van de pedagogische akademies met name liggen allereerst in een heel ander vlak (vgl. Mededelingen van de C.M.L.G.S., 1973-1974, p.736). Voor het overige valt het hier te bespreken probleem, als men het ruim opvat, uiteen in een drietal aspecten:

1. Men zal moeten denken aan bij- en herscholing voor die docenten in geschiedenis en staatsinrichting, die voor staatsinrichting bevoegd zijn verklaard zonder daar uitdrukkelijk toe te zijn opgeleid.
2. Men zal aandacht moeten besteden aan datgene wat thans op dit gebied gebeurt, allereerst bij de diverse universitaire en M.O.-opleidingen, maar ook bij de nieuwe lerarenopleidingen, teneinde na te gaan wat men precies doet om te voorkomen dat het hiaat in de opleiding wordt gecontinueerd.
3. Men zal maatregelen moeten nemen om dit aspect in de opleiding op lange termijn veilig te stellen.

V. DIDAKTIK EN METHODIEK, O.A. HET PROBLEEM OF EN ZO JA IN HOEVERRE HET ONDERWIJS IN DE GESCHIEDENIS EN IN DE STAATSINRICHTING GEINTEGREERD KUNNEN WORDEN.

Over dit integratieprobleem, een kernprobleem als men tot een goede methodisch-didaktische presentatie van geschiedenis en staatsinrichting wil komen, valt het nodige te zeggen. Wanneer kennis van de staatsinrichting dient te worden bijgebracht niet alleen om de leerling te leren hoe de Nederlandse staat thans precies is ingericht, maar ook, of zelfs veeleer, om hem te leren kritisch te functioneren in dit gegeven staatsverband, dan is een niet-statische staat de inzet, een staat die in zijn huidige inrichting moet worden gekend, maar waarvan ook de veranderlijkheid in beginsel wordt erkend. Aanvaardt men dit uitgangspunt, dan is het bijzonder zinvol dat de geschiedenisdocent ook staatsinrichting geeft. Zijn onderwijs in deze materie zal niet gemakkelijk de indruk kunnen wekken

slechts een cursus ter instructie over of zelfs ter verdediging van de institutionele status-quo te zijn.

Het zal in veel opzichten goed zijn wanneer interne spanningen binnen ons staatsbestel en de externe druk waaraan het blootstaat in wat ruimer kader kunnen worden geplaatst en mede kunnen worden gezien als resultaten van een krachtenveld van historische processen. Dat een goede historicus hier veel verhelderende achtergrondinformatie kan bieden betekent overigens niet dat al datgene wat op dit gebied te signaleren valt — een situatie waarbij bijvoorbeeld de eis om te groeien naar grotere eenheden opbotst tegen het verlangen naar meer inspraak vanuit de basis, waarbij de soevereiniteit van de staat en het vrijheidsideaal van de enkeling bekneld raken door tal van politieke, demografische en economische ontwikkelingen — altijd alleen in het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting tot zijn recht zal komen.

De discussie over het samenspel met de andere maatschappijvakken in het onderwijs ligt open, vooral als men ruimere kringen trekt en er aspecten aan de orde komen die ook in andere schoolvakken aandacht krijgen. Bovendien is de vraag hoever men met integratie van geschiedenis en staatsinrichting in de praktijk gaan kan in het voorgaande nog allerm minst beantwoord. Het is niet uitgesloten dat een aantal historici, die voor het doceren van staatsinrichting abrupt bevoegd zijn verklaard zonder op die taak ooit expliciet te zijn voorbereid, de integratie ook hanteert, bewust dan wel onbewust, als een voorwendsel om aan de indeling en de inhoud van de lessen niet al te veel te hoeven veranderen. Door tal van factoren zou de aandacht die aan het Nederlandse staatsbestel wordt besteed in een zó opgevatte geïntegreerde behandeling kunnen verschrompelen tot ver beneden een aanvaardbaar minimum. Dit verschrompingsgevaar bedreigt echter ook het onderwijs in de geschiedenis. Zo'n integratie zou vooral haar beslag moeten krijgen bij de behandeling van de Nederlandse geschiedenis van de negentiende en de twintigste eeuw. Maar het is tegenwoordig al niet gemakkelijk meer in dat kader voldoende tijd uit te trekken voor de politieke geschiedenis van Nederland.

Dit neemt niet weg dat iedere geschiedenisleraar, natuurlijk, talloze malen voorwaarden scheppend, aandacht richtend en verklarend bezig is met allerlei aspecten van de staatsinrichting. Hij zorgt ervoor, ten eerste, dat de leerling een zeker apparaat van staatkundige begrippen leert hanteren. En als na de behandeling van Atheense democratie en Montesquieu, om maar iets te noemen, ten tweede een redelijke hoeveelheid aandacht aan de Nederlandse geschiedenis van de negentiende en de twintigste eeuw wordt besteed, dan ligt bij dat laatste zeker een geïntegreerde presentatie voor de hand, een presentatie die een belangrijke, zelfs een essentiële bijdrage kan zijn tot het gestelde doel. Toch is men het er wel over eens dat daarna nog meer nodig is dan een recapitulatie. Er blijft ook, ten derde, een "rest" van kernstof over die nog aan de orde moet komen. Het zal duidelijk zijn dat het laatste woord over de omschrijving en de afgrenzing van de drie genoemde elementen in het interne en externe beraad van de C.M.L.G.S. nog lang niet gesproken is.

De huidige situatie met betrekking tot het staatsinrichtingonderwijs, die hiervóór al enige malen aan de orde is gesteld, is voor de Subcommissie staatsinrichting een belangrijk uitgangspunt geweest bij de interpretatie van haar zeer ruim en algemeen omschreven opdracht. De samenvoeging van geschiedenis en staatsinrichting onder de bedeling van de Mammoet bij alle scholen voor voortgezet onderwijs heeft immers een nieuwe situatie geschapen. Zonder dat de subcommissie een enquête naar de gevolgen van die verandering

heeft ingesteld, heeft zij toch haar oor te luisteren gelegd, en daarbij meende zij te mogen vaststellen dat de geschiedenisdocenten, die geheel onvoorbereid het staatsinrichting-onderwijs kregen toebedeeld, nog steeds op zoek zijn naar de meest geschikte vorm en inhoud. De subcommissie kreeg de indruk dat veel collega's zich bij de behandeling van de huidige staatsinrichting beperken tot politieke partijen. Zo kwam ze tot de opvatting *dat de geschiedenisleraren en alle andere docenten die staatsinrichting moeten geven, gebaat zijn met een overzichtelijke karakterisering en indeling van de stof*. In die zin heeft de subcommissie haar opdracht geïnterpreteerd.

Ten aanzien van de vorm, waarbij de subcommissie dacht aan de didaktiek en de methodiek van het vak, heeft zij gemeend op dit ogenblik niet verder te kunnen gaan dan het doen van enkele aanbevelingen.

Het overzicht dat hier wordt geboden dient niet te worden opgevat als een minimum programma staatsinrichting voor alle schooltypen. De lagere school zal er, zoals reeds is gezegd, immers niet aan kunnen en mogen denken dat het hier aangegeven terrein geheel te bestrijken is. De subcommissie meende echter wel dat het volgende een uitgangspunt zou kunnen zijn voor het opstellen van programma's voor diverse schooltypen.

Voordat tot de genoemde terreinafbakening kan worden overgegaan, is het nodig twee beperkingen te noemen, die de subcommissie meende te moeten maken:

1. Onder staatsinrichting wordt verstaan de staatsinrichting van Nederland.
2. Aangenomen wordt dat Nederland naar traditioneel spraakgebruik een democratie is. Dat houdt geen waardeoordeel in, noch ten opzichte van andere democratische regeringsvormen, noch ten opzichte van regeringsvormen die men niet als zodanig pleegt aan te duiden. Zelfs is het goed hier uitdrukkelijk te constateren dat de uitspraak dat Nederland een democratie is nog geen nadere opheldering verschaft over het feitelijk karakter van de democratie. Het democratisch etiket van de Nederlandse staat verliest in een tijd waarin — niet voor het eerst, maar wel in verhevigde mate — de aanhangers van resp. "onderhandelingsdemocratie" en "emancipatiedemocratie"* tegen elkaar ten strijde trekken, veel van zijn oorspronkelijke duidelijkheid. Het kan, zeker in een onderwijs dat voor onvolkomenheden van onze democratie de ogen niet wil sluiten, nuttig of zelfs nodig zijn aan de orde te stellen of men — volgens de beklemtoning van het eerste ideaaltype — die democratie vooral wil zien als een middel tot conflictregulering, dan wel — meer conform het tweede type — als een instrument om in het politieke vlak te legaliseren wat in het sociale vlak verandert.

VI. HET OBJECT VAN DE STAATSINRICHTING.

Het in de Staat der Nederlanden en zijn onderscheidene gebieds- en doelcorporaties georganiseerd groepsleven gelijk dit, zowel in het geschreven als in het ongeschreven recht, is bepaald enerzijds door de samenstelling en bevoegdheden der organen en hun interrelaties en anderzijds door de rechten en plichten van de burgers, individueel en

*P.J.A. ter Hoeven, *Arbeiders tussen welvaart en onvrede*, Alphen aan den Rijn 1969, p. 300-302.

collectief, jegens het bestaande gezag in de uitoefening van zijn functies.

Een kortere formulering zou kunnen luiden:

Het object van de staatsinrichting is het juridisch-politieke aspect van de Nederlandse samenleving.

VII. DOELSTELLINGEN VAN HET STAATSINRICHTINGONDERWIJS

De (specifieke) doelstelling van het staatsinrichtingonderwijs is: jonge staatsburgers bekend en vertrouwd te maken met de staatsrechtelijke structuren (het netwerk van organen en functies) waarin de Nederlandse samenleving is gevat en met hun fundamentele rechten en plichten als staatsburger, met (het belang van) de vorm waarin deze zijn vervat, de manier waarop deze rechten kunnen worden gehandhaafd en – zo nodig – kunnen worden afdwongen en waarop de overheid naleving van deze plichten kan afdwingen, zodat zij het Nederlands staatsbestel leren ervaren als een gegeven element in hun bestaan.

Daarbij wordt er van uitgegaan dat attitudevorming in een democratisch bestel zeker van groter belang is dan de hier beoogde kennisoverdracht en inzichtbevordering, maar tevens van de overtuiging dat kennis en inzicht onmisbare substraten vormen bij die attitudevorming. Men zou de "ideale" staatsburger wellicht kunnen omschrijven als: iemand die zich medeverantwoordelijk weet voor de handhaving c.q. wijziging van het staatsbestel en die bekend is met de wegen die men moet gaan om deze medeverantwoordelijkheid kritisch te effectueren.

VIII. MIDDELEN.

Middelen om deze doelstelling te bereiken zijn:

- a. de aanbieding van een gestructureerd overzicht van de overheidsfuncties en van de organen die in Nederland deze functies uitoefenen;
- b. het doceren van dit overzicht als een historisch gegroeid en zich steeds wijzigend systeem van staatsorganisatie;
- c. het kritisch beschouwen en met begrip lezen en logisch, historisch en vergelijkend interpreteren van de tekst van grondwet, wet en verordening;
- d. de vergelijking met de inrichting van andere staten en het bieden – waar mogelijk – van economische, sociale en levensbeschouwelijke achtergrondinformatie (het laatste niet op te vatten in eenzijdig-beperkte zin).

IX. KERNPROGRAMMA.

Omschrijving via het staatsinrichtingprogramma voor een bepaald schooltype is in het algemeen slechts mogelijk door diegenen, die nauw in het onderwijs in dat schooltype betrokken zijn. De subcommissie zag het als haar taak vast te stellen wat naar haar mening, op basis van de bovenomschreven doelstellingen als de kern van de Nederlandse staatsinrichting beschouwd dient te worden. De daarna volgende poging om deze kern "in te vullen" dient men te beschouwen als een voorbeeld ter discussie bestemd voor de sector van het m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o.*

De kern van de Nederlandse staatsinrichting:

1. Het staatsbegrip en de steeds verder gaande beperking van de nationale soevereiniteit.
2. De democratische regeringsvorm van Nederland en de onvolkomenheden die daaraan kleven.
3. De gedecentraliseerde eenheidsstaat. De taak van de gebieds- en doelcorporaties. Hun "macht" en de voortschrijdende centralisatie.

* Zie de bijlage bij dit rapport.

VOORBEELD VAN DE UITWERKING VAN DEZE KERN VOOR HET M.A.V.O., H.A.V.O. EN V.W.O.

1 A. Het staatsbegrip; de nationale soevereiniteit.

- a. De staat; staatsvormen.
- b. Nationale soevereiniteit — nationale "vrijheid" — de ontwikkeling van deze begrippen.

1 B. De groei naar grotere verbanden.

- a. Intra- en supranationale organisaties.
- b. De economische afhankelijkheid — de multinationals.

2 A. De specifieke kenmerken van de democratie zoals die in Nederland functioneert.

- a. Algemeen kiesrecht; politieke partijvorming.
- b. Grondrechten ter bescherming van de individuele vrijheid van de burgers tegen de overheid.
- c. Eenheid van rechtspraak en onafhankelijkheid van de rechterlijke macht; de rechter moet rechtspreken "volgens de wet".
- d. Bescherming van de burgers tegen onrechtmatig handelen van de overheid en tegen willekeur van de administratie.

2 B. De onvolkomenheden van deze democratie.

- a. Lijstenstelsel, evenredige vertegenwoordiging, de nergens gewaarborgde democratie bij politieke partijen.
- b. Ontoereikendheid van de klassieke grondrechten in de moderne samenleving — film-censuur, demonstratievrijheid en het ontbreken van de sociale grondrechten in de grondwet.
- c. In hoeverre is de onpartijdigheid van de rechter toereikend om het rechtsgevoel te bevredigen?
- d. Onevenredig grote en vaak niet te controleren macht van bepaalde instanties en belangengroepen (b.v. de "vierde macht" — de doolhof van de bureaucratie en de concentratie van economische macht binnen de samenleving.

3 A. Het functioneren van de parlementaire democratie in Nederland.

- a. De ministeriële verantwoordelijkheid.
- b. De kabinetsformatie.
- c. De vertrouwensnorm, de ontbindingsnorm.
- d. De zin van een krachtige oppositie.

4 A. De invloed van de burgers op de besluitvorming dicht bij huis.

De gemeente (in bepaalde gevallen het waterschap)

3 B. De beperktheden van de parlementaire democratie.

- a. Beleidsveranderingen zijn gebonden aan allerlei beperkingen (de "smalle marges" van de democratie).
- b. Hierbij enkele vergelijkingen met de presidentiële democratie (bijv. Amerika) en met de parlementaire democratie zoals die in Engeland functioneert.

4 B. Problemen die burgers thans ondervinden als zij op de besluitvorming dicht bij huis invloed willen uitoefenen.

- a. De mogelijkheden die er zijn c.q. de mogelijkheden die er dienen te komen om in die kleinere eenheden de individuele burger te beschermen tegen "het apparaat".
- b. De uitholling van de bevoegdheden der lagere overheden door de centrale organen.

MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S.-10.

De Mededelingen van de C.E.G.E.S.-9 verschenen in Kleio, 16e jg., no. 6/7, juni/juli 1975, p. 229-305. In die Mededelingen werden opgenomen:

- de circulaire AVO 75-34 d.d. 16 juni 1975;
- de omschrijving c.a. van het onderwerp "Het Midden-Oosten" voor het eindexamenexperiment 1977.

L.S.

In de u hier aangeboden Mededelingen van de C.E.G.E.S.-10 is opgenomen:

- de omschrijving, historisch materiaal en een literatuurlijst van en voor het onderwerp "Nederland in de crisisjaren, 1929-1939", het tweede onderwerp waarover in 1977 in het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting vragen gesteld zullen worden.

De omschrijving van "Nederland in de crisisjaren, 1929-1939" verschilt in lengte sterk met vorige door de commissie gepubliceerde omschrijvingen van door haar gekozen onderwerpen. Ze is véél korter, en kan aangeduid worden als een summiere omschrijving. De hoeveelheid historisch materiaal die de commissie over het onderwerp publiceert is daarentegen groter dan zij tot nu toe over onderwerpen het licht deed zien.

De commissie heeft voorts een aantal collega's van buiten de C.E.G.E.S. — uit mavo, havo en vwo — uitgenodigd over het onderwerp "Nederland in de crisisjaren, 1929-1939" vragen op te stellen die zij geschikt achten om aan eindexamenkandidaten mavo-3, mavo-4, havo en vwo voor te leggen en deze vragen bij de C.E.G.E.S. in te dienen.

Door deze variaties — variaties vergeleken bij haar vorige experimenten — beoogt de commissie te zijner tijd een gefundeerder advies uit te kunnen brengen.

De overstelpende hoeveelheid werk die de C.E.G.E.S. moet verzetten bracht vertraging in haar verslaggeving. Het Verslag over haar werkzaamheden in 1974 kan eind van dit jaar of begin volgend jaar tegemoet gezien worden, het Tweede Evaluatierapport zal begin 1976 verschijnen, evenals het Verslag over de werkzaamheden in 1975.

Niets uit deze Mededelingen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe kunnen aan haar bureau* gezonden worden.

Vragen naar aanleiding van, of op- en aanmerkingen over het in deze Mededelingen van de C.E.G.E.S. gepubliceerde worden ook nu weer gaarne op het bureau ingewacht.

In opdracht van de commissie,
C.M.H. Bosch.

*Het adres van het bureau is: Bloemendaalseweg 190A, Overveen, tel. 023 - 257602.

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610
Subscription price: \$5.00 per year in advance

Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices.
Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

Acceptance for mailing at special rate of postage provided for in Section 1103 of the National Internal Revenue Code of 1954 authorized on July 26, 1956.
Certification of the Post Office at Chicago, Ill., on July 26, 1956, authorized at the special rate of postage provided for in Section 1103 of the National Internal Revenue Code of 1954.

Copyright © 1967 by American Medical Association
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the American Medical Association.

Printed in the United States of America
Single copy price: 15¢

This journal is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

The Journal of the American Medical Association is a national medical journal. It is published weekly, except for two issues combined annually in December. The subscription price is \$5.00 per year in advance. Single copies are 15¢. Payment should be made in advance to the American Medical Association, 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610. Second-class postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in Chicago, Ill., to J. A. M. A., 535 N. Dearborn Ave., Chicago, Ill. 60610.

NEDERLAND IN DE CRISISJAREN

1929-1939

INHOUD:

I.	Inleiding	526
II.	Omschrijving	527
III.	Historisch materiaal	528
IV.	Literatuur	647

I. INLEIDING.

De omschrijving van dit onderwerp is summier: de aspecten waar de nadruk op gelegd wordt zijn slechts met enkele regels aangeduid.

Wat het aangeboden historisch materiaal betreft: het geeft een verduidelijking van en aanvulling op wat in de omschrijving genoemd wordt.

Het hier gebodene geeft tevens voorbeelden van dit materiaal waarover het onderwerp handelt, voorbeelden die de weg wijzen waar en hoe — als men kan en wil — historisch materiaal over het onderwerp te vinden is. Ten overvloede: er is geen enkele poging naar enige volledigheid ondernomen, zo die al mogelijk zou zijn.

Troonredes zijn in hun geheel opgenomen, hoewel niet alles wat er in aangekondigd wordt op het onderwerp betrekking heeft. Publikatie van alleen fragmenten uit de redes zou niet aanvaardbare verminkingen veroorzaken.

De literatuurlijst heeft een oriënterend en aanvullend karakter. Bruikbaarheid en bereikbaarheid waren richtlijnen die gehanteerd zijn bij de keuze van de titels. Het in de lijst genoemde heeft soms ook gediend bij het zoeken en vinden van historisch materiaal.

II. OMSCHRIJVING.

Binnen de aangegeven periode — 1929-1939 — wordt de nadruk gelegd op:

- crisisverschijnselen op het terrein van het economische leven;
- hoe in het politieke, sociale en culturele vlak op deze verschijnselen gereageerd werd;
- inhoud, uitwerking en verloop van het crisisbeleid van de verschillende overheden (bijv. van rijk, gemeente);
- niet van overheidszijde komende ideeën en initiatieven met betrekking tot bestrijding van de crisis en/of crisisverschijnselen.

III. HISTORISCH MATERIAAL.

1. De "tarief"klaagmuur van Europa: *De Groene Amsterdammer*, 14 september 1929.
2. De beurspaniek te New York: *Oprechte Haarlemsche Courant*, 25 oktober 1929.
3. De troonrede van 16 september 1930: *Troonredes, openingsredes, inhuldigingsredes 1814-1963*, 's-Gravenhage, 1964, p. 242/3.
4. Het crisisdebat in de Tweede Kamer, oktober 1931: P.J. Oud, *Het jongst verleden, parlementaire geschiedenis van Nederland, 1918-1940*, Assen, 1949, deel IV, p. 143 e.v.
5. Armoe en ellende: *De Telegraaf*, 13 november 1931; idem, 5 maart 1932; *De Notenkraker*, 20 februari 1932; idem, 26 maart 1932; *Het Leven*, 14 januari 1933; uit het *Algemeen Handelsblad* overgenomen in *Kerstnummer drukkersweekblad en autolijn*, 1965, z.p.
6. De troonrede van 20 september 1932: a.w., p. 245/6.
7. De Kamerontbinding, februari 1933: *De Nederlandsche Staatscourant*, 17/18 februari 1933, nr. 35.
8. De Tweede Kamerverkiezingen, april 1933: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (I.I.S.G.) te Amsterdam (2 x); Atlas van Stolk te Rotterdam; I.I.S.G. (3 x); J.C.H. Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën*, Bussum, 1975, p. 148.
9. De Kabinetsformatie in 1933: *De Haagsche Post*, 6 mei 1933; *De Groene Amsterdammer*, 27 mei 1933; *De Telegraaf*, mei 1933; *De Haagsche Post*, juni 1933.
10. De regeringsverklaring, 31 mei 1933: *Keesings Historisch Archief*, no. 102, 31 mei 1933; *De Groene Amsterdammer*, 3 juni 1933.
11. Wijziging in de contingentieringspolitiek: *Keesings Historisch Archief*, no. 113, 21-22 augustus 1933.
12. "De werklooze moet bloeden": *De Notenkraker*, 30 september 1933.
13. Een proclamatie van de C.P.H.: I.I.S.G.
14. Lonen en prijzen: *Statistisch zakboek 1938*, 's-Gravenhage, 1939, p. 28/9; Friso Endt, *Weet je nog de jaren dertig* . . ., Amsterdam, 1960, p. 156; H.J.L. Vonhoff, *De zindelijke burgerheren*, Baarn, 1965, p. 80; I.I.S.G.; *Oprechte Haarlemsche Courant*, 7 juni 1937; 2 juni 1937; 25 september 1936; 18 april 1935; 19 april 1935; 28 mei 1937; Jan Beishuizen e.a. *De magere jaren, Nederland in de crisistijd, 1929-1939*, Leiden, 1968, p. 120.
15. De Jordaanopstand, juli 1934: I.I.S.G.; *Oprechte Haarlemsche Courant*, 9 juli 1934; *De Notenkraker*, 14 juli 1934; *De Groene Amsterdammer*, 14 juli 1934.
16. De troonrede van 18 september 1934: a.w., p. 249/250.
17. Stempelaars: A.H. Paape e.a., *Bericht van de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, 1970, p. 145; Jan Mens, *Bewogen beelden*, Amsterdam/Antwerpen, z.j., waarin opgenomen: *Mensen zonder geld* (12e druk), p. 426, 433 e.v., 437 e.v.
18. Ter bestrijding van de crisis en haar gevolgen: *Weekblad De Spiegel*, 1934; *De Telegraaf*, 4 juli 1934; Jan Beishuizen e.a., a.w., p. 103; *De Auto*, 26 september 1935; *Keesings Historisch Archief*, no. 146, 5-6 april 1934; *De Telegraaf*, 18 september 1935; I.I.S.G.; Jan Beishuizen e.a., a.w., p. 99; Archief C.M.L.G.S.; Ben van Kaam, *Parade der mannenbroeders*, Wageningen, 1964, t.o.p. 238; *Timotheus, geïllustreerd tijdschrift*, 28 maart 1936; M. van Blankenstein, L. Cohen, *Het jaar 1937* Zeist, z.j. (1938), p. 153.

19. Laat uw jongen niet opgroeien voor het stempellokaal. Stemt N.S.B.: I.I.S.G. (2x); Jan Beishuizen e.a., a.w., p. 90; I.I.S.G.; C. van Geelkerken (red.), *Voor Volk en Vaderland*, z.p., 1943 (2e dr.), p. 108; L.J. Rogier, N. de Rooy, *In vrijheid herboren, Katholiek Nederland 1853-1953* 's-Gravenhage, 1953, p. 719; *Vrijheid, arbeid, brood!*, 29 januari 1938.
20. De troonrede van 15 september 1936: a.w., 253/4.
21. De devaluatie, september 1936: *Oprechte Haarlemsche Courant*, 28 september 1936 (3x); *De Groene Amsterdammer*, 2 oktober 1936; C. van Geelkerken, a.w., p. 274.
22. Colijn en zijn Oud-je: *De Telegraaf*, 22 november 1936.
23. De Tweede Kamerverkiezingen, 26 mei 1937: I.I.S.G. (6x); H.J.L. Vonhoff, *Bewegend verleden, een biografische visie op prof. mr. P.J. Oud*, Alphen aan den Rijn, 1969, p. 164; idem, p. 167; I.I.S.G. (4x); Friso e.a., a.w., t.o.p. 65; *Keesings Historisch Archief*, no. 316, . juli 1937.
24. De Kabinetsformatie 1937: H.J.L. Vonhoff, a.w., p. 168.
25. De toelating van vluchtelingen: J. Meijer, *Hoge hoeden, lage standaarden. De Nederlandse Joden tussen 1933 en 1940*, Baarn, 1969, p. 160/1; *Vrijheid, arbeid, brood!* 26 november 1938.
26. De troonrede van 20 september 1938: a.w., p. 258/9.
27. Twee visies op Colijns beleid: H. van Hulst e.a., *Het Roode Vaandel volgen wij*, 's-Gravenhage, 1969, 4 pagina's voorbij p. 272; *Volk en Vaderland*, 23 september 1938.
28. Het vijfde kabinet Colijn, juni/juli 1939: Jan Beishuizen e.a., a.w., p. 193; *Oprechte Haarlemsche Courant*, 28 juli 1939.
29. De mobilisatie, 28/29 augustus 1939: *Oprechte Haarlemsche Courant*, 28 augustus 1939; Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam (2x).
30. Grafieken: *Statistisch zakboek 1940*, 's-Gravenhage, 1940, p. 83; A.H. Paape e.a., a.w., p. 147.

1. DE "TARIEF"KLAAGMUUR VAN EUROPA.

Onderstaande tekening van Johan Braakensiek verscheen in *De Groene Amsterdammer* van 14 september 1929, enkele weken voor dat in New York de beurspaniek uitbrak waarover hierna in no. 2 door een tijdgenoot verslag uitgebracht wordt.

De „tarief”klaagmuur van Europa

BIJVOEGSEL van „De Groene Amsterdammer” Weekblad voor Nederland van 14 September 1929

Van tekenen en tekenen van J.B. Braakensiek, 1929

2. DE BEURSPANIEK TE NEW YORK.

Berichten uit de krant van 25 oktober 1929.

"Ook hevige onrust in Londen.

Nadat reeds Woensdag op de beurs te New-York een groot aantal papieren sterk in koers waren gedaald, zijn de verkoopen uit het geheele land heden in enorme mate voortgezet, zoodat van een beurspaniek kan worden gesproken.

Voorals papieren als de United States Steel-Corporation, Radio-Corporation, General Motors en General Electric zijn getroffen. Het ingrijpen der groote banken, die de aangeboden aandeelen stapelsgewijs kochten was in den aanvang zelfs niet in staat eenige kalmte te veroorzaken. Toen later opnieuw werd ingegrepen, kalmeerde de stemming enigszins. De totale omzet bedroeg rond 8 miljoen aandeelen.

Het bekend worden van deze sensationeele koersdaling veroorzaakte ook op de Londensche beurs hevige onrust, waaronder vooral de Engelsch-Amerikaansche papieren te lijden hadden. Naar verluidt zou men zelfs plannen hebben de beurs heden gesloten te houden . . .

"Een unicum in de geschiedenis der beurs.

6 Makelaars flauwgevallen — Een razende menigte.

De New-Yorksche beurs beleefde, zoals men op pag. 1 van dit blad kan lezen, een paniekdag zooals nog zelden in de geschiedenis van de beurs is voorgekomen. De koersen liepen onder een ontzaglijken aandrang van verkoopen tot 50 punten toe in punten achteruit, zoodat het laagste peil van dit jaar werd bereikt. Er heerschte een groote verwarring temeer omdat de ticker niet in staat was, de omzetten te verwerken en dus belangrijk ten achter was, waardoor de opwinding van minuut tot minuut grooter werd. Toen de paniekstemming steeds vermeerderde werd er een conferentie van de voornaamste bankiers belegd na afloop waarvan geruststellende verklaringen werden gepubliceerd. Dit bleef niet zonder invloed op de markt, zoodat dekkingsaankopen los kwamen, waardoor het koerspeil zich weer kon herstellen. Ook meenden vele speculanten dat het koerspeil thans gunstig was om aankooopen uit te voeren. De omzetten bereikten tenslotte een totaal van 12.881.000 stuks, nadat tevoren reeds het cijfer van 14.000.000 was genoemd. Een dergelijk groote omzet is tot nu toe in de geschiedenis van de beurs niet voorgekomen. Het hoogste cijfer was 7.000.000 geweest. Het was dus geen wonder dat de technische inrichting van de beurs op een verwerking van een zoo groot aantal orders niet berekend bleek . . .

Nader wordt nog geseind:

De paniek op de beurs lokte een zoo groote menigte in de buurt van de beurs dat een bijzondere politiemacht noodig was om de straten voor het verkeer vrij te houden. De tribunes in de beurs waren vol toeschouwers. Teneinde zooveel mogelijk personen toe te laten mocht ieder slechts 10 minuten op de tribunes blijven. Het lawaai was volgens het Utrechtsch Dagblad zoo ontzaglijk, dat het in de zijstraten werd gehoord, en het klokkenspel van de naburige Drievuldigheidskerk daardoor overstemd werd. Vele nissen in

de zaal waren het middelpunt van een schreeuwende en tierende menigte. Telkens als nieuwe geruchten de ronde deden of nieuwe dalingen van een of ander fonds bekend werden, steeg het lawaai nog meer. In de algemeene opwinding vielen 6 makelaars flauw, die naar het ziekenhuis gebracht moesten worden . . .

De Londensche beurswereld gelooft, dat de catastrophe te New-York in Engeland nauwelijks haar weerslag zal hebben . . .

Sinds October 1907 is zulk een zwarte dag aan de beurs niet meer voorgekomen en zelfs de gebeurtenissen bij het begin van den oorlog waren kinderspel bij wat zich nu afspeelde . . .

Men neemt aan, dat minstens 50.000 kleine speculanten zoo goed als geheel geruïneerd zijn en dat het geheele verlies in de milliarden dollars loopt. De getallen varieeren tusschen 1 en 25 milliard dollar . . ."

3. DE TROONREDE VAN 16 SEPTEMBER 1930

In de troonrede van 17 september 1929 komt de zin voor: "De toestand van handel en nijverheid geeft in menig opzicht stof tot dankbaarheid". De tekst van de troonrede van een jaar later luidt als volgt:

"Te midden van U, Leden der Staten-Generaal, kan Ik den toestand des Lands, al stemt veel tot erkentelijkheid, niet onverdeeld gunstig heeten.

De economische crisis, die zich over de geheele wereld doet gevoelen, heeft ook zoowel in het Rijk in Europa als in de overzeesche gewesten tot ernstige gevolgen voor het bedrijfsleven geleid. Hier te lande maken in het bijzonder verschillende takken van onzen land- en tuinbouw moeilijke tijden door. Groote krachtsinspanning en wijs beleid zullen met Gods hulp moeten voeren naar betere tijden.

Onder de voorzieningen, welke zullen moeten worden getroffen om de moeilijkheden te overwinnen, treedt de hervorming van de economische voorlichting op den voorgrond. Daar echter de crisis de geheele menschheid drukt, is zelfs van de best voorbereide en ten uitvoer gelegde maatregelen weinig vrucht te verwachten, indien zij niet door oprechte internationale samenwerking in hun kracht worden versterkt. Ook met het oog hierop blijft Mijn voortdurende aandacht gericht op het bevorderen van betere internationale verhoudingen. De zeer vriendschappelijke aard van betrekkingen, die wij met andere Mogendheden onderhouden, vormt voor dit streven den onmisbaren grondslag.

Een donkere schaduw wordt door de ingetreden crisis geworpen over den toestand van 's Rijks financiën. Niet alleen zal het gunstige verloop van de opbrengst der middelen, zooals dit in de laatste jaren werd gezien, een einde nemen, maar ook van een normale stijging der middelen zal eerlang geen sprake meer kunnen zijn. Anderzijds zullen de natuurlijke oorzaken, welke tot een normale stijging der uitgaven leiden, haar werking onverzwakt blijven behouden. Naast voorgezette versobering van 's rijks dienst door reorganisatie, zal daarom buitengewone beperking in het nemen van maatregelen, welke offers van 's Rijks schatkist vergen, in de naaste toekomst plicht zijn.

In Nederlandsch-Indië openbaren de gevolgen van de crisis zich reeds in een sterke daling van de opbrengst der landsmiddelen. De uiterste zorg zal vereischt zijn om het evenwicht in de Indische begrooting te bewaren zonder de grondslagen van welvaart en volkswikkeling aan te tasten.

Verschiedende ontwerpen van wet zullen bij U aanhangig worden gemaakt.

Naast andere ontwerpen van justitieelen aard zal U een voorstel van wet betreffende de rechtsverhoudingen ten aanzien van handelsagenten en handelsreizigers worden aangeboden.

Een voorstel tot wijziging van het reeds eerder ingediend ontwerp van een cursuswet zal U spoedig bereiken.

Een ontwerp van wet tot herziening van de Lager Onderwijswet 1920 zal, naar Ik vertrouw, nog in dit zittingsjaar bij U worden ingediend.

Een wetsontwerp betreffende de rechtspositie der militairen kan spoedig worden tegemoet gezien.

Blijvende aandacht wordt geschonken aan de spoedige totstandkoming van verbeteringen in de wegen te land en te water en thans in het bijzonder aan den bouw van vaste bruggen over onze groote rivieren.

Een wetsontwerp inzake de bedrijfsraden nadert zijn voltooiing. Tegelijk daarmee zal worden ingediend een in ontwerp gereed zijnd voorstel betreffende de publiekrechtelijke regeling van de collectieve arbeidsovereenkomsten. Voorts zijn ontwerpen voor een nieuwe Veiligheidswet en voor een wijziging van de Stuwadoorswet voorbereid.

De ontwikkeling van de staatkundige verhoudingen in Nederlandsch-Indië vordert bij voortduring aandacht.

De invoering van de bestuurshervorming heeft over geheel Java en Madoera haar beslag gekregen. De geleidelijke doorvoering van die hervorming in de buitengewesten is in voorbereiding.

Het overleg omtrent wetgevende maatregelen om principieele beperking te brengen in het stelsel van arbeidsovereenkomsten onder strafbedreiging is zoover gevorderd, dat een desbetreffende ontwerpordonnantie eerlang in Indië in openbare behandeling zal kunnen komen.

De economische toestand van Suriname, welke ook den terugslag ondervindt van de daling der marktprijzen van de voornaamste landbouwvoortbrengselen van het gewest, blijft gedrukt. Die van Curaçao geeft reden tot voldoening.

Met den wensch, dat God Zijn zegen aan Uwen arbeid moge schenken, verklaar Ik de gewone zitting der Staten-Generaal geopend."

4. HET CRISISDEBAT IN DE TWEEDE KAMER, OKTOBER 1931.

In oktober 1931 interpelleerde de S.D.A.P.-er Van den Tempel minister-president Ruys de Beerenbrouck, die tevens minister van Binnenlandse Zaken en van Landbouw was, over door de regering genomen en te nemen maatregelen ter bestrijding van de crisis en haar gevolgen.

Hieronder volgen fragmenten van samenvattingen van redevoeringen die kamerleden bij dit interpellatiedebat hielden. De samenvattingen zijn van Oud, destijds lid van de Tweede Kamer voor de Vrijzinnig Democratische Bond (V.D.B.).

Van den Tempel (S.D.A.P.):

"Zijn interpellatie inleidende geeft Van den Tempel eerst de sociaal-democratische visie op de crisis. Zij is in haar wezen een afzetcrisis, zoals het huidige onbeheerste productiestelsel zelf telkens weer te voorschijn roept. Een crisis van het moderne kapitalisme, die zich van vroegere crises slechts door haar ongekenen omvang en intensiteit onderscheidt. De nawerkingen van den oorlog, de druk der daaruit voortgesproten internationale betalingsverplichtingen, de abnormale verdeling van den goudvoorraad, de druk der bewapeningslasten, het noodlottig protectionisme, de permanente politieke onrust, het zijn alles belangrijke bijkomstige verschijnselen, doch zij zijn de wezenlijke oorzaken niet. De spanning tussen de onmetelijke productiemogelijkheden ener- en de onvoldoende koopkrachtige vraag anderzijds, zich uiteindelijk ontladende in de felle prijsdaling, is het typisch verschijnsel der kapitalistische productiewijze. De productiekrachten zijn de mensheid boven het hoofd gegroeid. De overvloed van producten wordt haar tot een ramp inplaats van tot een zegen. Het wanhopige is daarbij, dat onder het moderne kapitalistische stelsel deze oorzaken telkens weer tot een crisis leiden. Is de ene crisis overwonnen, dan raken wij weer aanstonds naar een nieuwe op weg. Daarom is deze wereld met haar volslagen gebrek aan organisatie een krankzinnige wereld.

Wie zich vastklampt aan de grondslagen van het moderne kapitalisme, maakt zich voor het voortbestaan van dit systeem verantwoordelijk. Maar wie gelooft in een hogere lotsbestemming van den mens, kan zich niet meer neerleggen bij een systeem, dat slechts de belangen van een kleine groep, op winst belust, dient. Daarom stelt de arbeidersklasse daartegenover den eis van een planmatige regeling der productie. De gezonde samenwerking van alle leden der gemeenschap moet gesteld worden tegenover het beginsel der teugelloze concurrentie. Natuurlijk geeft Van den Tempel zich rekenschap van de moeilijkheden die hier liggen, want hij prijst geen tovermiddel aan. Afdoende regelingen zijn slechts mogelijk op internationale basis. Genève leert ons, dat die basis nog zwak is, maar dit mag ons van ons streven niet weerhouden. De moeilijkheden mogen alleen nopen tot een bezonnen optreden, dat met die moeilijkheden rekening houdt. De houding der regering is echter een andere. Zij wil het individualistisch kapitalisme handhaven. Zij is niet bereid tot brede maatregelen. Zij meent, dat "in den regel het bedrijf het best (ademt) in een sfeer van vrijheid." Het is "de geloofsbelijdenis van den verdediger van het moderne kapitalisme in a nutshell". . . . "

Ruys de Beerenbrouck (R.K.P.S.):

"Den interpellant beantwoordende begint ook Ruys met een algemene beschouwing. Hij spreekt zijn deernis uit met allen, die lijden door deze crisis. Dit zijn niet alleen de

werklozen, doch talloze andere groepen van ons volk, ook de ondernemers op wier schouders thans een zo zware taak rust. Vervolgens slaat de minister zijn blik op de wereld om ons heen. Wat is in Amerika overgebleven van de theorie, dat hoge lonen welvaart brengen? Doch, om aanstonds op een tegenhanger te wijzen, wat in België van de leer, dat bij lage lonen de werkloosheid geringer is? Hoe is in Duitsland, dat industrieel en organisatorisch zo hoog is ontwikkeld, de toestand? En ook Engeland met zijn geweldige, ogenschijnlijk onuitputtelijke, hulpbronnen gaat thans gebukt onder een ontzettende werkloosheid. . . . Is de interpellant niet te zeer geneigd alle heil bij overheidsbemoeying te zoeken? Ruys kan die opvatting niet delen. Zeker, er is plaats voor beleidvol optreden der overheid, maar de regering is dan ook allerm minst in gebreke gebleven. Het verwijt van lijdelijkheid wijst Ruys af. De verschillende steunmaatregelen, door de regering in den laatsten tijd genomen, bewijzen het tegendeel. Maar de regering moet er rekening mede houden, dat het gehele volk moet opkomen voor de hulp, die wordt verleend. Er wordt steeds meer hulp gevraagd, terwijl hetgeen voor de hulp beschikbaar is steeds meer afneemt. En over leiding in de wereldhuishouding kan men gemakkelijk spreken, maar zelfs in den zoveel meer nabijliggenden vorm van een economische verstandhouding tussen de staten van Europa kan deze nog niet worden verwezenlijkt. . . ."

Schouten (A.R.P.):

"De algemene beschouwingen van Van den Tempel worden het meest principiëel bestreden door Schouten en Oud. De eerste kan de mening van den interpellant, dat men te maken heeft met een crisis, die het gevolg is van de anarchie, die in het productiestelsel heerst en dus volkomen past in de sociaal-democratische leer in de zake de crisis en "het kapitalistische stelsel" geenszins delen. Met de periodieke conjunctuur-inzinkingen heeft deze crisis niets uitstaande. Haar hoofdoorzaak is de vernietiging, die gedurende den oorlog op grote schaal heeft plaats gehad, en de na-oorlogse politiek, die zich die vernietiging niet heeft gerealiseerd en er de consequenties van niet onder de ogen heeft gezien. Aan een "kapitalistisch systeem" gelooft Schouten niet. Dp huidige maatschappij heeft zich ontwikkeld op haar grondslagen, die niet door mensen zijn gelegd. Zij is de resultante van een historisch groeiproses. De taak bestaat hierin, dat men wat scheef gegroeid is weer recht moet zetten. Daarbij heeft ook de overheid haar plaats. Maar dit alles wil tevens zeggen, dat de maatschappij niet het product is van een systeem, door de dusgenaamde kapitalistische klasse op haar toegepast. Deze beschouwing staat zo diametraal tegenover die van Van den Tempel, dat een vruchtdragend debat met hem bijna niet mogelijk is.

"Planwirtschaft" geeft Van den Tempel thans als remedie aan. Maar heeft deze leus wel inhoud? Die Planwirtschaft zou internationaal tot stand gebracht moeten worden. Wie moet het plan maken en is er enige kans op, dat het een goed plan zal zijn? En zal men, als het plan er is, de nodige medewerking voor de uitvoering ervan krijgen? Denkt men, dat die verleend zal worden door landen als Rusland, Japan, China, Brits-Indië, die men er toch niet bij missen kan? Men heeft het in Genève nog niet eens tot een tempering van den tarievenstrijd kunnen brengen. Bovendien betekent Planwirtschaft concentratie van macht en deze is zonder waarborgen tegen machtsmisbruik niet te aanvaarden. En dacht men, dat zo'n concentratie geen fouten zou maken? Zij maakt ze natuurlijk en dan zal de

fout op een onbeperkt gebied werken en heel wat eerder een calamiteit betekenen dan de tegenwoordige fouten op beperkt gebied.

Als Van den Tempel over de schuldvraag spreekt, is zijn antwoord volkomen onjuist. Niet aan de sociaal-democratie, doch aan de leiders van het kapitalistische systeem ligt volgens hem de schuld. Er is een schuld van allen, een persoonlijke en een solidaire schuld. Geen enkele richting mag zich daarbuiten plaatsen. Wie dat doet, verradt een hoogmoed, die ieder in deze tegenwoordige tijden zou moeten hebben afgeleerd. En wat speciaal de sociaal-democraten betreft, staan zij onschuldig aan het gemis van vertrouwen in de publieke financiën en in de vastheid van de politieke toestanden, die zo'n belangrijke factor in de crisis zijn geworden? . . . "

Oud (V.D.B.):

"De dieper liggende oorzaak der crisis ziet ook Oud in den oorlog. Ogenschijnlijk lijden wij thans aan een overmaat van productie, een overmaat van rijkdom. De waarheid is, dat de verarming als gevolg van den oorlog niet zo doelmatig mogelijk is ingehaald. Daarvoor zou nodig zijn geweest samenwerking in een internationale huishouding op de basis van een vrij ruilverkeer. In plaats daarvan heeft men een groot aantal nationale huishoudingen gecreëerd, door hoge muren van elkaar gescheiden, hetgeen een rationele productie heeft belemmerd. Inkrimping der productie kan daarom niet de remedie zijn. Wij moeten trachten het rendement onzer productie te verhogen door de productiekosten te verlagen. Daartoe is overleg tussen arbeiders en ondernemers van het grootste belang, niet om uitsluitend over loondaling te spreken, maar evenmin om dit vraagstuk a priori buiten debat te houden. Van liberale zijde is gezegd, dat de crisis voor een goed deel is veroorzaakt, omdat men de beproefde liberale economische beginselen in den steek heeft gelaten. Hier wil Oud scherp onderscheiden. Internationaal heeft men gelijk. Daar had de politiek van den vrijhandel — overigens niet een eis van het liberalisme alleen — moeten zijn gehandhaafd. Maar nationaal heeft de regering wel degelijk een taak om in overleg met het bedrijfsleven de mogelijkheden tot verbetering te onderzoeken. Bij haar steunpolitiek heeft de regering echter grote omzichtigheid te betrachten. Zij mag zich niet blind staren op de belangen van bepaalde groepen, doch heeft steeds het algemeen verband in het oog te houden. Menige maatregel — zo al dadelijk die van verhoging van den werklozensteun — wordt wel door het hart ingegeven, doch moet door het verstand worden afgewezen".

Wijnkoop (C.P.H.):

"Deze vrijzinnig-democratische beschouwingen over het marxisme lokken een betoog van Wijnkoop uit. Volgens hem heeft Oud een belangrijk ding over het hoofd gezien. En wel Marx' uitspraak, dat alle verhoudingen zullen veranderen, zodra de arbeiders zelf de productiemiddelen beheersen. Dan, maar ook eerst dan, zullen zij in staat zijn "plannen" te maken. En Wijnkoop begrijpt niet, dat "de heer Oud, die toch altijd probeert zo klaar in de wereld te kijken, begint met 1/6 van de wereld over het hoofd te zien." Dat 1/6 is Sovjet-Rusland. Daar zijn de productiemiddelen in handen van de arbeiders en daar hebben dezen gedaan, wat Oud zich niet kan voorstellen. Daar is de productie zo

georganiseerd, dat er geen crisis en geen werkloosheid heerst. Maar Wijnkoop erkent, in het andere 5/6 der wereld, waar de kapitalistische maatschappij bestaat, kan dit niet. Daarom betekent de "Planwirtschaft" der S.D.A.P. niets, want zij laat den strijd op leven en dood tegen het kapitaal bewust na. Het is bij haar een en al verwarring. Van den Tempel heeft er "een hele speech over gehouden", maar Wibaut heeft op het "strijdcongres" te Rotterdam gezegd: "niemand is in staat om een gedragslijn aan te geven om tot een planmatige wereldproductie te komen". Toch heeft hij op het sociaal-economisch congres te Amsterdam de noodzakelijkheid van het planmatige productie bepleit en zitting genomen in een commissie om daartoe te komen. Begrijpe het, wie kan! Evenmin begrijpt Wijnkoop Van den Tempel. Hij geeft het bestaan ener permanente werkloosheid toe en wil die tegengaan door permanente regeringsbemoeiing, dus door voortzetting van het kapitalisme. "Dat is niet alleen onmogelijk, maar het is tevens het voortzetten van het bekende sociaal-fascistische bedrog." Van de sociaal-democratie blijft aldus niets meer over dan "een soort vrijzinnig oftewel liberaal kapitalisme".

Kortenhorst, Kuiper, Van Poll (R.K.S.P.):

"Voor Kortenhorst is ook kostprijsverlaging het aangewezen middel tot verbetering. Ook hij heeft uit den mond van Van den Tempel de oplossing uit "den kapitalistischen chaos" niet vernomen. En in de landen, waar sociaal-democraten regeren, bemerkt men van een socialistische crisispolitiek al evenmin iets. In Engeland is de Labourregering op een volkomen debacle voor het socialisme in de practische politiek uitgelopen. Neen, de uitgaven tot het uiterste beperkten, den export bevorderen en den invoer tot het hoog nodige bepalen, zijn de enige middelen. "Het is de enige, absoluut nodige politiek, die den gulden kan redden; een politiek van bezuinigingen is er een van nationaal zelfbehoud". Op het verloop van de crisis kunnen wij in Nederland geen invloed uitoefenen. Een zekere berusting zullen wij ons moeten eigen maken of wij willen of niet.

Vergissen wij ons, of klinkt het geluid van dezen rooms-katholiek toch enigszins anders dan dat van een arbeidersafgevaardigde als Kuiper? Hij meent, dat het "zonder leidende planmatigheid" niet meer gaat en dat "de individualistische hoofdlijn van het kapitalistische stelsel nog verder losgelaten zal moeten worden." Aan een academisch spiegelgevecht over productiestelsels heeft hij intussen geen behoefte en daarom acht hij de algemene beschouwingen van den interpellant even weinig gelukkig als die van Schouten. Dieper begeeft Van Poll zich in het probleem. Deze afgevaardigde, sedert 1929 lid der Kamer, behoort ook tot den democratischen vleugel der rooms-katholieke fractie. Hij is journalist en redigeert het dagblad De Morgen, dat nogal eens een van het officiële geluid der kamerfractie afwijkenden klank laat horen. Deze afgevaardigde is zeker niet van bekwaamheid ontbloot, maar hij is voor een practisch politicus wel eens al te theoretisch. Voor Van Poll zit de diepste oorzaak der huidige verwarring in menselijke handelingen; men heeft te zeer gebruik gemaakt van de onbeperkte vrijheid, die in het economisch leven werd gelaten. Die onbeperkte vrijheid veroordeelt hij daarom. Daarbij beroept hij zich op de pauselijke encycieliek "Quadragesimo Anno". Deze zegt, dat de onbeperkte concurrentievrijheid degenen met het minste menselijk gevoel en de meeste gewetenloosheid tot beheersers heeft gemaakt van het huidige economische leven, dat aldus is "verstard tot een meedogenloos wreed en hard systeem". Het staatsgezag moet daarom bepalen "wat, met het oog op de noodzakelijke eisen van het algemene belang den

bezitters al dan niet geoorloofd is in het gebruik van hun bezit". Geschiedt dit niet, dan behoeft — de paus spreekt het duidelijk uit — niemand zich in te beelden, dat orde, vrede en rust in de menselijke samenleving nog met succes te verdedigen zijn tegen de aanvallen der revolutie. Als de regering werkzaam is in de richting van het program dezer encycliciek, zal zij, meent Van Poll, wel degelijk de diepste grondoorzaak van de wereldcrisis, nationaal beperkt, kunnen helpen bestrijden. Dan zal de sociale rechtvaardigheid, waaronder de paus ook een betere verdeling der rijkdommen verstaat, de staatsinstellingen gaan doordringen."

Kersten (S.G.P.):

"Wij eindigen ons overzicht van dit debat met een korte vermelding van Kerstens rede. Voor hem is de zaak al heel eenvoudig. De crisis is het gevolg van onze zonde. Het is Gods hand, die ons daarvoor slaat. Onze regering heeft Zijn geboden straffeloos vertreden en laten vertreden. De coalitie bouwde niet op de beginselen van 's Heren wet. Vrijheid werd de leuze; gelijk recht voor allen! Het bijgeloof van Rome werd voor echt christelijk erkend. Men is achter liberalen en socialisten aan gehuppeld. Van de sociale verzekering heeft men een afgod gemaakt. Die moet weg. Zij is een bron van ellende. Zij zuigt de bedrijven uit en bevordert de werkloosheid. Zij miskent, dat armverzorging de taak der kerk is. Christus gaf haar niet alleen profeten en apostelen, maar ook diakenen. Geheel het leven moet versoberd worden. De zielverwoestende gemakelijkheden moeten worden afgeschaft. Toen Kersten voorstelde de openbare bioscopen te sluiten, liet men hem alleen staan. Wat zal men zich dan nog verbazen over de vruchten van zulk een beleid. Neen, de enige remedie is die door Christus zelf gegeven: "Zoek eerst het Koninkrijk Gods en Zijn Gerechtigheid, en al deze dingen zullen u worden toegeworpen"."

5. ARMOE EN ELLENDE.

Hier volgen voorbeelden van reacties op en verslagen over de in ons land door de crisis veroorzaakte armoe en ellende.

De Telegraaf, 13 november 1931.

CRISISKRABBELS.

Het eigen-baasje: Voor mij is er geen plaats meer.

BOERENZORGEN.

„Is dat heet dan loon naar werken!”

Tekening van Alb. Hahn Jr.

„CRISIS”

Tekst van O.K.

't Was een frisch en aardig melsje,
Frisch en bloeiend leutig ding,
Moeders trots en moeders glorie,
Vaders moole lieveling;
Als ze 's morgens naar d'r werk ging,
Mutsje schuin op lokkenkop,
Aten twee paar nuder-oogen
't Kind haast van verrukking op.

't Was daar thuis geen weelderen,
Maar ze hadden d'r bestaan,
Vader had sinds lange jaren
Steeds dezelfde vaste baan;
Wat het melske al verdiende,
Werd voor haar op zij gelegd,
„Jou kan ik wel onderhouden”,
Had d'r vader trotsch gezegd.

Dagen later kwam het melsje
Schichtig bij d'r ouders aan,
Nu geen havelonze spullen,
Prachtig was ze aangedaan;
Stomgeslagen zaten d' oudjes,
D' angst sloeg al hun woorden neer,
Niets van tranen, niets van klagen,
En ze gingen niet te keer.

Tot hij werkeloos geworden
Niets dan zorg en schulden had;
Alles ging dien diepen put in,
Oók de spaarpot van zijn schat;
En het loon van 't jongemelsje,
Waarheen hij nooit had geraakt,
Werd nu om genoeg te eten
In 't gezin mee opgemaakt.

Na die lange poos van tobben,
Die ze flink hadden doorstaan,
Kreeg het kind, hun laatste inkomst,
Oók al bij d'r baas gedaan;
Ze vervielen tot een armoe
Als ze nooit hadden vermoed;
Kale kamers, leege kasten,
Zware harten, zonder moed.

In het hulsje woont de honger,
Nog geen bootram op het bord,
Maar ze dragen het gelaten
En het kind komt niks te kort;
Noch de vader, noch de moeder,
Die de straat meer op durft gaan,
En ze leiden ongeduldig
Tot het hler zal zijn gedaan.

En het melske, frisch en fleurig,
Dat hun glorie was geweest,
Liep in havelooze kleeren
En dat smartte nog het meest;
Nooit een zakcent, nooit een vreugde,
Algedaan de kindertijd,
Wrange groeven om het mondje
En een hart vol bitterheid.

En zo kwam de booze avond,
Dat het kind niet meer verscheen;
Bang en zwijgend zaten d' ouders
Uren in den nacht bijeen;
Nee, je kon geen hulp gaan vragen
Daar, op den poltjepost . . .
Had dat hun verdoolde kindje
Niet voorgoed d'r naam gekost?

ALS LENTE KOMT

Teekning van Karel van Seben

De werklozen: „Getukkig, dat 't wat opzomert, dan voel je 't gemis van 'n overjas niet zo!"

In het weekblad *Het Leven* verscheen een serie artikelen onder de titel "Stempelen. De dagen der werklozen."

Hieronder volgt een fragment uit het artikel in het blad van 14 januari 1933.

"Als de avondbladen komen.

— Ik was net te laat, maar 't was heelemaal op de Prinsengracht, en ik heb geen fiets, hè? Als je niet de eerste bent Zij staan om de kiosk op den Dam geschaard, wachtend op de avondbladen, die zij bijna gratis krijgen. Vraag en aanbod! Iederen dag weer, in de stille hoop toch eindelijk eens 'n lot uit die groote Loterij van 't Geluk te mogen trekken. Langs hen heen stuift het leven, uit alle etalages speelt het licht. Er zijn veel jonge kerels bij, die straks gretig zullen zien misschien of ergens een loopknecht, 'n magazijnbediende, 'n kantoorbediende gevraagd wordt.

Wij luisteren maar weer naar de gesprekken — en wachten met hen op de avondbladen. Er komen er steeds meer. Zij groeten elkander als oude bekenden. Een zegt tot 'n ander: Waar was je gisteren? Ik dacht al, dat je wat had. De ander schudt z'n hoofd. Hij ziet er behoorlijk uit.

— Ik was te beroerd

— Onzin. De ander lacht. — Je moet toch volhouden. Ik zit al maanden zonder. Maar eens komt er wel wat.

Eens komt er wel wat

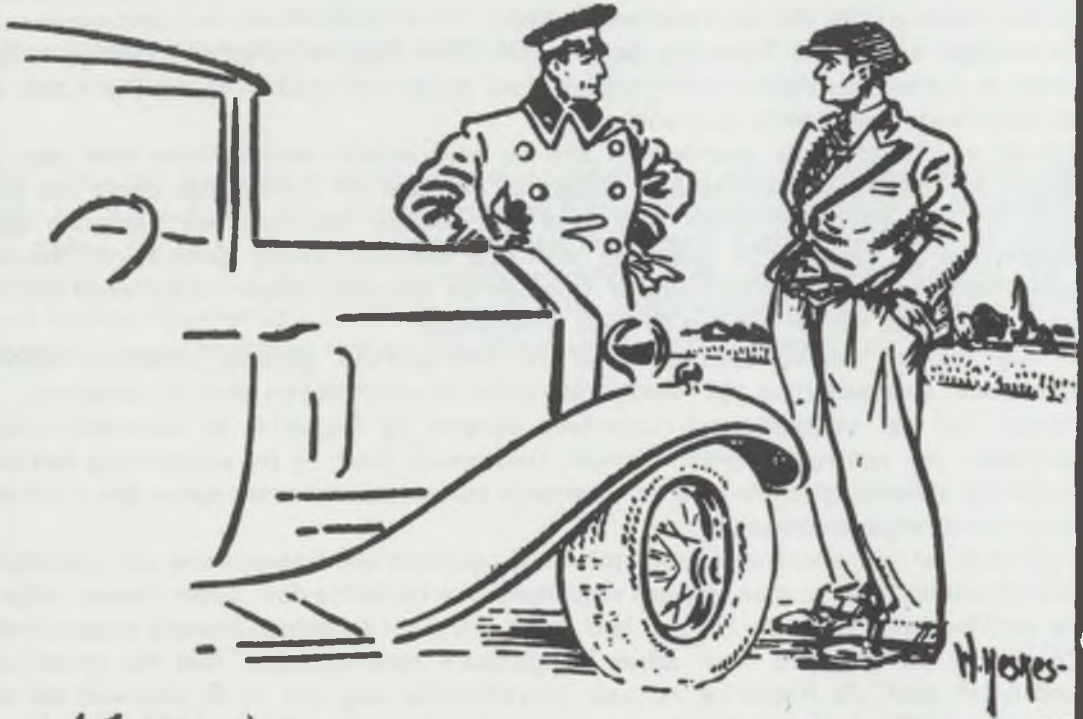
Zij slenteren heen en weer, trappen dan even zwaar op den grond om de verkleumde voeten te warmen. Het bloed wil niet meer. Thuis is het ook misschien vinnig koud.

— Als ik door dat examen kom

Ik vang alleen maar brokstukken op, hier en daar. Door zijn examen, dat geeft 'n voorsprong op de anderen, die ook wachten. Hoeveel kantoorbedienden staan nu, overal, door heel de stad, om de kiosken geschaard? Hoeveel zijn er, die wachten op de bladen met hun "Vraag en aanbod"?

Dan, eindelijk: komen de bladen. Ze drommen dicht om de kiosk. Zij verdringen elkaar. Het gaat er om de eerste te zijn, hier, overal. Het wordt nu 'n vinnige strijd om het bestaan. Uit het raampje komt 'n vrouwenhand met kranten, en tientallen handen grijpen, grijpen gretig, alsof het voedsel was voor de hongerigen, en in het licht van de booglampen worden de bladen om- en uitgeslagen, en de oogen verslinden de advertenties. Sommigen staan bij elkander en bespreken de aangeboden betrekkingen. Er is heel weinig. De meesten halen de schouders op, vouwen de bladen langzaam dicht, en steken ze bij zich.

— Niets. Niets. Voor honderden en duizenden niets. Aan alle kiosken niets. In alle huiskamers niets. Voor 'n enkele 'n "baantje". 'n Enkele, die uit de rijen der werklozen verlost wordt, die terug gestuwd wordt in het leven van den Arbeid"

„Kerel, loop je nog zoo rond zonder betrekking?”
„Iedereen is niet zoo gelukkig als jij om direct
weer een goed baantje te krijgen.”
„Hier heb je een gulden te leen, ga gauw naar
„t Handelsblad en geef een Treffer op, .. dat
deed ik ook.”

6. DE TROONREDE VAN 20 SEPTEMBER 1932.

"In dit plechtig oogenblik, Leden van de Staten-Generaal, nu een nieuwe zitting van de Volksvertegenwoordiging een aanvang neemt, richten Mijne gedachten zich meer dan ooit op den duisteren tijd, die het Vaderland beleeft.

De ernstige wil, die de Regeering bezielt, met Gods hulp het schip van Staat in veilige haven te sturen, kan slechts leiden tot het doel, indien ons Volk in al zijn lagen zich de werkelijkheid onverbloemd voor oogen stelt.

Zonder voorbeeld in de geschiedenis zijn de economische verhoudingen over heel de wereld ontredderd; onweerstaanbaar grijpen de gevolgen der crisis steeds verder om zich heen en nog steeds kondigen zich geen betrouwbare teekenen van kentering aan. Moederland en overzeesche gewesten zien hun welvaart ernstig ondermijnd. Nieuwe belemmeringen in het handelsverkeer tusschen de volkeren werden toegevoegd aan de vele, welke reeds ten vorigen jare de crisis verscherpten.

In alle takken van volksbestaan bleef de bedrijvigheid gestadig afnemen; handel, scheepvaart en visscherijen zijn evenzeer getroffen als nijverheid en land- en tuinbouw.

Herstel van het internationaal ruilverkeer wenscht de Regeering te bevorderen door verdragen, die een ruimer geest ademen. Daarnevens moet zij bij voortduring bedacht blijven op afwending van de gevaren, waarmede buitenlandsche maatregelen den afzet van onze voortbrengselen bedreigen.

Zijn reeds tal van noodmaatregelen tot stand gekomen om ineenstorting van onmisbare bedrijfstakken te verhoeden, nieuwe regelingen met hetzelfde doel zullen moeten volgen. De werkloosheid, bron van zooveel leed, heeft een nooit gedachten omvang aangenomen. Zij plaatst de Overheid voor schier onoplosbare moeilijkheden, niet het minst van geldelijken aard. De Regeering zal haar voortdurende zorg ook in de toekomst aan dit maatschappelijk euvel geven; het zoo noodzakelijk herstel van het bedrijfsleven zal haar daarbij tot richtsnoer blijven. In het bijzonder zal ook het vraagstuk van de jeugdige werkloozen alle aandacht hebben.

Nevens voortzetting van de werkloozenzorg stelt handhaving van het peil van sociale voorziening, in betere tijden bereikt, de uiterste eischen aan het zozeer verminderde draagvermogen der Natie.

De sterke daling van het nationale inkomen en de diepe inzinking, welke het economisch leven vertoont, oefenen een noodlottigen invloed op de opbrengst van 's Rijks middelen. De financiële toestand is diensgevolge zorgwekkend. Veel zal van Uw werkkraft en toewijding gevergd worden, opdat tijdig de meest dringende maatregelen tot stand komen. Ik weet, dat het beroep, dat ten deze op Uw medewerking zal worden gedaan, niet vergeefs zal zijn en Ik vertrouw, dat het gemeen overleg tot een uitkomst zal leiden, die aan den ernst van den toestand beantwoordt.

Ook in de Overzeesche Gewesten wordt er krachtig naar gestreefd de kosten der Landshuishouding met de middelen in overeenstemming te brengen. Het feit, dat meer en meer in alle maatschappelijke kringen de overtuiging doordringt van de volstrekte noodzakelijkheid van dit streven, versterkt de verwachting, dat, ondanks alle bezwaren, het doel zal worden bereikt.

Evenzeer als in de donkerste dagen zijner roemrijke geschiedenis behoeft ons Volk thans eendracht ter ontplooiing van al zijn stoffelijke en zedelijke krachten. Op den voorgrond trede daarom wat de Natie vereenigt, niet wat haar verdeelt.

Met de bede, dat Gods hulp Mijn Volk sterke en met den wensch, dat God Zijn zegen aan Uwen arbeid moge schenken, verklaar Ik de gewone zitting der Staten-Generaal geopend."

7. KAMERONTBINDING, FEBRUARI 1933.

Midden februari 1933 kwam het tot een conflict tussen de regering Ruys de Beerenbrouck en een meerderheid in de Tweede Kamer over een bezuinigingsmaatregel waarbij de minister van Justitie voorstelde om 4 rechtbanken en 35 kantongerechten op te heffen.

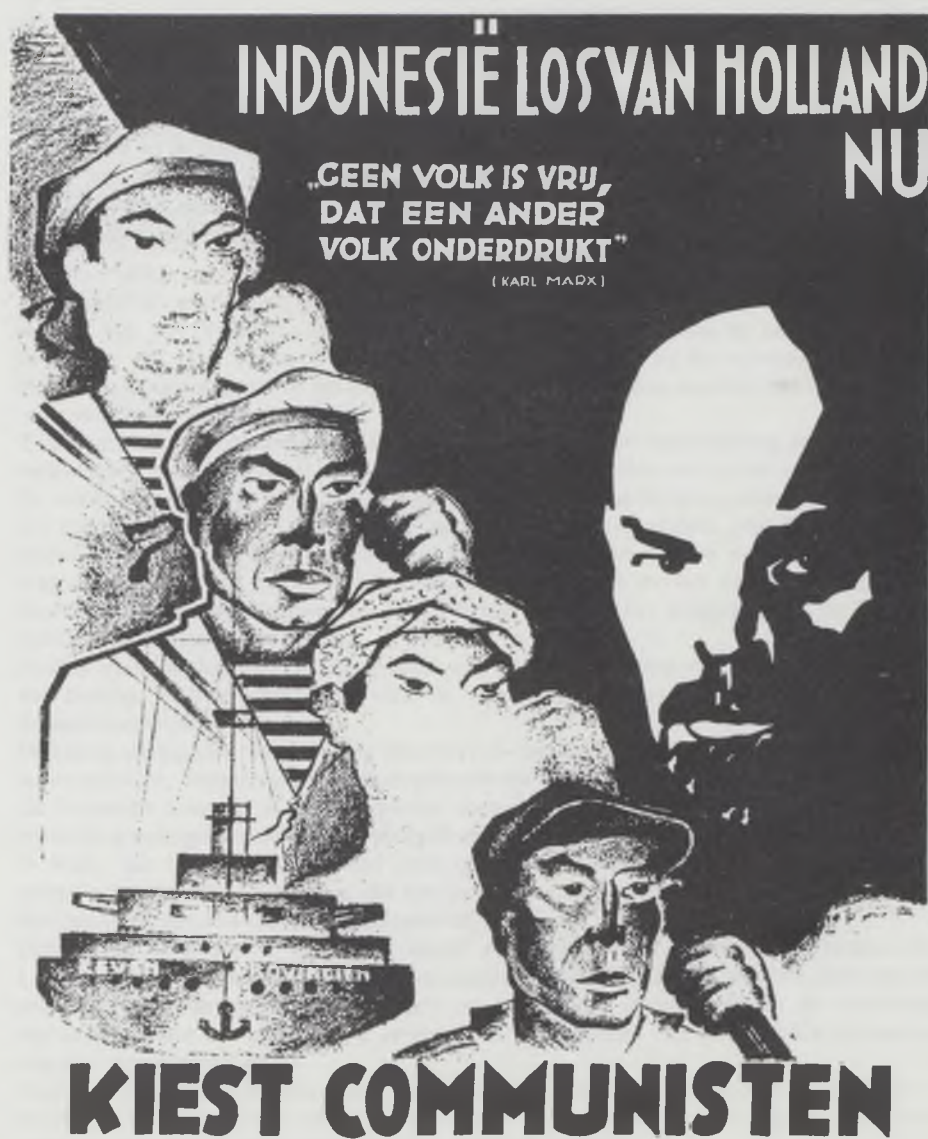
De regering besluit tot kamerontbinding over te gaan.

De voordracht daartoe aan de koningin gedaan luidt:

"In dezen tijd van ongeëvenaard groote moeilijkheden van economischen en anderen aard acht het Kabinet zich niet verantwoord Uwe Majesteit zijne portefeuilles ter beschikking te stellen. De enige uitweg is ontbinding van de Tweede Kamer, waardoor het terrein geëffend kan worden voor de vervroegde vorming van een parlementair Kabinet, dat in ons huidige tijdsgewricht zeker niet minder dan onder normale omstandigheden als het meest in overeenstemming met ons Staatsbestel moet worden geacht."

8. TWEEDE KAMERVERKIEZINGEN, 26 APRIL 1933.

Het historisch materiaal dat op deze en de volgende zes pagina's is afgedrukt, heeft betrekking op de Tweede Kamerverkiezingen die 26 april 1933 gehouden werden.

Aan het Nederlandsche Volk.

De leiding der Antirevolutionaire Partij roept het Nederlandsche Volk in deze gewichtige dagen op tot

krachtige inspanning

ter verkrijging van een zoodanige samenstelling van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, dat het, in

samenwerking met een krachtig bewind,

mogelijk zij:

- 1e de gezagondermijnende invloeden, die een rustig en ordelijk volksleven bedreigen met beslistheid te weerstaan;**
- 2e onze ontredde publieke financiën te herstellen, allereerst langs den weg van bezuiniging op de uitgaven;**
- 3e ons economisch leven zooveel mogelijk uit zijn verval op te heffen;**
- 4e de bestrijding van de ramp der werkloosheid met kracht ter hand te nemen.**

Zij verwijst daarbij naar haar Verkiezingsmanifest en doet voorts op alle welgezinden een ernstig beroep om zich bij de komende verkiezingsactie te laten leiden door

de eeuwige beginselen

In het Woord Gods neergelegd ook voor het leven van Staat en Maatschappij.

Het Moderamen van het Centraal Comité van
A. R. Kiesvereenigingen,

H. COLIJN, 1e Voorzitter.

J. A. DE WILDE, 2e Voorzitter.

H. BIJLEVELD, Secretaris.

L. F. DUYMAER VAN TWIST, Penningmeester.

In april 1933 werd ook herdacht dat Willem van Oranje vierhonderd jaar geleden geboren was. Het inspireerde de tekenaar Piet van der Hem tot het maken van een prent waarin hij Colijn in "vader-des-vaderlands-kledij" afbeelde.

Een betoging van de S.D.A.P. in Den Haag.

HET GRAAN IN DE VLAMMEN?

NEEN

**BROOD
AAN ALLEN**

**STEMT ROOD
S D A P**

UITSLAG TWEEDE-KAMER-VERKIEZING 1933

	Aantal stemmen	Aantal zetels
1 Roomsch-Katholieke Staatspartij	1.037.343	28
2 Sociaal-Democratische Arbeiderspartij .	798.632	22
3 Anti-Revolutionaire Partij	499.890	14
4 Christelijk-Historische Unie	339.808	10
5 Liberale Staatspartij De Vrijheidsbond	258.732	7
6 Vrijzinnig-Democratische Bond	188.950	6
7 Communistische Partij	118.236	4
8 Staatkundig-Gereformeerde Partij	93.273	3
9 Revolutionair-Socialistische Partij	48.405	1
10 Nat. boeren-, tuinders- en middenstands- partij	47.653	1
11 Roomsch-Katholieke Volkspartij	40.894	1
12 Christelijk-Democratische Unie	38.459	1
13 Hervormde (Gereformeerde) Staatspartij	33.988	1
14 Verbond voor Nationaal Herstel	30.329	1
15 Onafhankelijk-Socialistische Partij	27.476	—
16 Katholiek-Democratische Bond	20.427	—
17 Algem. Nederl. Fascistenbond.....	17.157	—
18 Algemeene Democratische Unie	14.567	—
19 Nationaal Verbond Plicht, Orde, Recht	11.162	—
20 Nederl. Christelijke Arbeiderspartij ...	6.787	—
21 Verbond van Nationalisten.....	6.449	—
22 Limburgsche Federatie	6.358	—
23 Roomsch-Katholieke Arbeiderspartij ..	6.202	—
24 Recht en Vrijheid	4.267	—
25 Marktkooplieden	3.184	—
26 Lijst-Wolswinkel	3.030	—
27 Onafhankelijke Zakenlui	2.422	—
28 Nationaal-Socialistische Partij	2.127	—
29 Nederlandsche Fascisten-Unie	1.771	—
30 Lijst-Jacobs	1.629	—
31 Roomsch Katholieke Bouwvakarbeiders	1.330	—
32 Lijst-Eijking	1.180	—
33 Handeldrijvende Middenstand	1.123	—
34 Bond van Belastingbetalers	940	—
35 Volkswelvaartspartij	892	—
36 Hoofd- en handarbeiders	763	—
37 Nieuwe Socialistische Partij	746	—
38 Lijst-Engels	725	—
39 Nat. Verbond voor Arbeidersbelangen	551	—
40 Voor Algemeen Welzijn	517	—
41 Lijst-de Wit	510	—
42 Lijst-Bongers	473	—
43 Zuiderzee-Partij	338	—
44 Algemeene Nederl. Huurdersbond	294	—
45 Oranjefascisten	261	—
46 Universele Partij	237	—
47 Nationale Werkliedenpartij	227	—
48 Anti-Crisis-Partij	197	—
49 Lijst-Triesscheijn	193	—
50 Proletarische Groep	185	—
51 Centrale Democratische Arbeiderspartij	182	—
52 Opbouw en Verbroedering	142	—
53 Algemeene Arbeidersbond	97	—
54 Lijst-Groothuis	90	—
	3.721.800	100

9. DE KABINETSFORMATIE IN 1933.

Na de verkiezingen krijgt Colijn opdracht tot kabinetsformatie. Van Piet van der Hem verscheen in *De Haagsche Post* van 6 mei 1933 deze prent, waarvan het onderschrift luidde: "Meester: Wie van die jongens wil er mee?"

"Enkele jongens" zijn te herkennen, t.w. van links naar rechts: Van Schaik, De Wilde, Marchant.

Nadat Colijn er in geslaagd was zijn "crisiskabinet" samen te stellen uit zowel confessionele (rooms-katholieke, antirevolutionaire, christelijk-historische) als niet-confessionele (liberale, vrijzinnig-democratische) politici kwam Jordaan in *De Groene Amsterdammer* van 27 mei 1933 met de tekening "Naar het duizendjarig rijk".

Louis Raemaekers gaf in *De Telegraaf* zijn visie op de kabinetssamenstelling.

Zo zag Ton van Tast het optreden van het Kabinet Colijn. De tekening verscheen in De Haagsche Post.

De heelmeeesters

10. DE REGERINGSVERKLARING, 31 MEI 1933.

Op 31 mei 1933 legde minister-president Colijn onderstaande regeringsverklaring af, eerst in de Tweede Kamer vervolgens in de Eerste Kamer.

"Het den 26sten dezer maand opgetreden Kabinet heeft er prijs op gesteld zoo spoedig mogelijk voor de Kamer te verschijnen tot het doen van enkele mededeelingen met betrekking tot het te volgen regeeringsbeleid.

Het is de Kamer en U, Mijnheer de Voorzitter, erkentelijk voor de geboden gelegenheid om dit reeds enkele dagen na zijn optreden te kunnen doen.

De toestand hier te lande en in Nederl.-Indië biedt in menig opzicht een beeld van volkomen ontwrichting en vraagt dus om snel en krachtig ingrijpen. In beide gebieds-deelen van het Koninkrijk doet de economische inzinking thans haar invloed in zoo bedenkelijke mate gevoelen op de algemeene volkswelvaart en op de daarmee verband houdende publieke geldmiddelen, dat wachten met verdere maatregelen tot een ineenstorting zou voeren.

De Regeering is dan ook diep doorgedrongen van den plicht alles te doen wat mogelijk is om verdere inzinking te voorkomen. Het is om die reden, dat zij zich verheugt over den door den President der Vereenigde Staten gepubliceerden oproep tot samenwerking der Regeeringen op de komende economische conferentie te Londen, waarmee Hare Majesteit de Koningin in ondubbelzinnige bewoordingen instemming heeft betuigd. De Regeering is dan ook voornemens door haar delegatie naar de conferentie in deze richting krachtig mede te werken.

Intusschen mag de actie, die men zelf ter hand nemen kan, daardoor niet achterwege blijven.

Eerste eisch is daarbij, dat het opnieuw verstoorde financieele evenwicht worde hersteld. Dit is reeds noodzakelijk, omdat iedere nalatigheid op dit punt het intreden van een beteren toestand — economisch en sociaal — in zeer sterke mate zou vertragen.

Voor het financieele evenwicht is allereerst een belangrijke inperking der publieke uitgaven onafwijsbaar. Deze is niet te ontgaan, ook al zou het uiterste beproefd zijn om door belastingheffing het evenwicht te herstellen.

Bestendinging van de geldende tijdelijke heffingen of vervanging door een equivalent daarvan, zoomede invoering van nieuwe heffingen — waarbij in de eerste plaats gedacht wordt aan het reeds ingediende ontwerp op de omzetbelasting — zullen echter, naast sterke bezuiniging, althans voorshands onvermijdelijk blijken.

Om herstel van de welvaart voor te bereiden, zal ordening van het bedrijfsleven ter aanpassing aan de gewijzigde economische wereldstructuur van overheidswege moeten worden bevorderd. Zonder hierover reeds in bijzonderheden te treden, wenscht de regeering vast te stellen, dat hierbij geen enkele maatregel reeds vooraf mag worden buitengesloten, dus ook niet een eventueele wijziging in onze handels-politieke methoden.

Voorts heeft het vraagstuk der werkloosheid de volle aandacht der regeering. Zij is er zich van bewust, dat een grondige verbetering in den tegenwoordigen toestand slechts

denkbaar is door een krachtig herstel van het bedrijfsleven, dat ook om die reden onophoudelijk om belangstelling en inspanning van den kant der overheid vraagt. Daarnaast moet evenwel niet minder aandacht worden geschonken aan verruiming van werkgelegenheid en aan de werkverschaffing. De Regeering beschouwt het als haar plicht om, met inachtneming van de financieele mogelijkheden, de cultureele en sociale volksbelangen te blijven behartigen.

Zoowel om tegemoet te komen aan de door de crisisonstandigheden zoozeer verzwaarde eischen met betrekking tot de volkswelvaart als ter wille van de door diezelfde omstandigheden in het leven geroepen werkloosheidszorg, heeft de Regeering het noodig geoordeeld, wijziging te brengen in de verdeeling van den departementalen arbeid.

De minister van Economische Zaken dient in de toekomst zijn onverdeelde aandacht te kunnen schenken aan de belangen van Landbouw, Handel en Nijverheid en dus ontheven te worden van zijn bemoeiingen met Arbeid en Arbeidsverzekering.

Daarnevens is het der Regeering wenschelijk voorgekomen deze bemoeiingen te vereenigen met die betreffende de Werkloosheidsverzekering, Arbeidsbemiddeling, Werkverschaffing, Steunverleening en Volksgezondheid, welke alle tezamen ondergebracht behooren te worden in een Ministerie van Sociale Zaken. De Regeering verwacht van deze concentratie van verwante belangen een zoodanige besparing op de uitgaven, dat zij de beperkte kosten, die de vorming van een nieuw ministerie meebrengt, verre zal overtreffen.

Voorts zal de Minister van Financiën zich zoozeer hebben te concentreren op het herstel van het financieele evenwicht, dat hij ontheven behoort te worden van de vaak veel tijd vorderende zorg voor de regelingen der ambtelijke salarissen en wachtgelden, terwijl de minister van Waterstaat, die in belangrijke mate betrokken zal worden bij het vraagstuk der werkgelegenheid en die zich meer dan ooit zal hebben bezig te houden met het ook uit financieel oogpunt zoo gewichtige vervoerwezen, zal moeten worden ontlast van het bestuur van het bedrijf van de Posterijen, de Telegrafie en de Telefonie.

De zorg voor de belangen die aan de Departementen van Financiën en Waterstaat zullen worden onttrokken zal kunnen worden overgedragen aan den minister van Binnenlandse Zaken. Met deze regelingen hoopt de Regeering een administratieve indeeling te verkrijgen die bij de behoeften van het oogenblik past en voor vele vraagstukken een snellere oplossing waarborgt dan tot heden mogelijk was.

Dat het gezag zal worden hooggehouden stelt de Regeering met nadruk op den voorgrond. Tegen extremisme, van welke zijde dit zich ook openbaart, zal met beslistheid worden opgetreden. Het oefenen van terreur tegenover de ordelievende bevolking en het verwekken van onrust, zullen zonder aarzeling worden tegengegaan. De plaatselijke Overheid kan daarbij op den steun der Regering rekenen.

De Kamer zal verstaan, dat het Kabinet, zoo kort na zijn optreden, zich moet bepalen tot mededeeling van de hoofdlijnen van zijn beleid en nog niet in staat is dit in onderdelen aan te geven.

De Regeering doet een ernstig beroep op de medewerking der Staten-Generaal. De hachelijke toestand van ons volk eischt eendracht van allen om het door de moeilijkheden, die zich voordoen en die nog te wachten zijn, heen te helpen.

De Regeering ziet in de Christelijke volksaspiraties, die gelukkig een sterk en bestendig element in ons volksleven vormen, een bron van kracht. De erkenning daarvan zal spreken uit haar beleid. Zij zal echter het toespitsen van politieke en geestelijke tegenstellingen,

ter wille van de noodzakelijke eendracht vermijden.

De Staten-Generaal zullen ongetwijfeld met de Regeering beseffen, dat de ongekend moeilijke vraagstukken, waarvoor wij ons gesteld zien, niet tot oplossing kunnen komen, indien men voor het nemen van onaangename en voor velen harde maatregelen zou terugschrikken. Zonder schroom zal men de talloze problemen moeten aanvatten.

Ook, ja juist in dezen zwaren tijd, acht de Regeering een gestadige samenwerking en voortdurend overleg met de Staten-Generaal van het grootste gewicht.

Bouwende op Gods hulp vertrouwt zij, dat het doel, dat Regeering en volksvertegenwoordiging beiden voor oogen staat, zal worden bereikt."

De regeringsverklaring waarmee Colijn 31 mei 1933 het kabinet voorstelde, bracht Jordaan tot een tekening in *De Groene Amsterdammer* van 3 juni, waarin hij Colijn afbeeldde als "de zanger van het sombere lied".

11. WIJZIGING IN ONZE CONTINGENTEERINGSPOLITIEK.

Bericht uit *Keesings Historisch Archief*, augustus 1933.

"De regeering heeft den Staten-Generaal gevraagd haar de bevoegdheid toe te kennen boven de algemeene contingenten, die vastgesteld worden ingevolge Kon. besluiten tot beperking van den invoer van bepaalde goederen, bijzondere contingenten vast te stellen. Zij hoopt dan vruchtbare besprekingen met andere landen te kunnen houden door voor het toekennen van dergelijke contingenten contraprestaties te verlangen. Nu de economische conferentie te Londen mislukt is, acht de regeering verlenging van de Crisis-invoerwet tot 1938 tevens wenschelijk."

12. "DE WERKLOOZE MOET BLOEDEN".

In september 1933 kondigde de regering Colijn voorstellen tot wijziging (verlaging) van de steun aan bepaalde groepen van werklozen aan. Albert Hahn Jr. tekende naar aanleiding hiervan voor *De Notenkraker* van 30 september onderstaande prent. Het opschrift luidde: "De werklooze moet bloeden". Onder de prent stond: "Zit er nog leven in?" "Ja ja . . . hij kan deze aderlating nog best hebben!"

De figuur links is Colijn, rechts staat Slotenmaker de Bruijne, minister van Sociale Zaken.

PROCLAMATIE!

In Januari en Februari 1933 volgden alle Nederlandsche arbeiders met ingehouden adem, den heldhaftigen strijd van de soldaten en matrozen, blank en bruin, die den strijd voerden tegen een ondragelijke loonsverlaging.

In het bijzonder waren alle oogen gevestigd op de tocht van de „ZEVEN PROVINCIËN”, langs de kust van Sumatra, als protest tegen de politiek van de loonroof en onderdrukking.

Bij VLAKE HOEK zond de regeering haar gewapende macht op de „ZEVEN PROVINCIËN” af. Wilt zij de eigen bemanning niet vertrouwd, liet zij de DUITSCHE FASCIST O.L. FEHRENBACH DE BOM WERPEN. VIJE EN TWINTIG DOODEN en vele gewonden waren het gevolg!

WIE IS VERANTWOORDELIJK VOOR DEZE BLOEDIGE DAAD?

Dat is COLIJN, die in de TWEEDE KAMER zeide:

Men moet de Muters onderdrukken, zoo noodig door het schip met een torpedo naar den bodem van den oceaen te zenden”

Dat is WIBAUT, die in de EERSTE KAMER verklaarde:

„Ik denk er niet aan mij solidair te verklaren met de Muters. HET KAN NIET WORDEN GEDULD.”

Dat zijn de SOCIAAL-DEMOCRATEN in Indonesië, die de Gouverneur-Generaal aanraadden „lechts in uitersten noodzaak” GEWELD TE GEBRUIKEN.

De Nederlandsche arbeiders protesteerden in tal van vergaderingen en demonstraties en door de proteststaking te Amsterdam, tegen het bloedige geweld en kwamen op voor de vrijheid van Indonesië!

Op 31 October komen de mannen van de „Zeven Provinciën” voor de Rechtbank. De leiders van het protest, BOSSCHART, KAWILARANG, TUHUMENA, en anderen, dreigt DOODSTRAF of LEVENSLANG.

Alleen de krachtigste massa-actie van de Nederlandsche arbeidersklasse kan hen redden!

BETUIGT UW SOLIDARITEIT MET DE DAPPERE MUTERS!

Protesteert en demonstreert tegen de terreur in Indonesië!

Bereidt de PROTESTSTAKING voor, met de eisch:

De politieke gevangenen moeten vrij!

Eischt opheffing van het Digoelkamp

Indonesië los van Holland. Nu!

Weg met de regeering Colijn

Tegen fascisme en reformisme

VOOR KLASSENTRIJD EN SOCIALISME

COMMUNISTISCHE PARTIJ HOLLAND

14. LONEN EN PRIJZEN

Op deze en volgende pagina's is historisch materiaal afgedrukt met gegevens over lonen en prijzen uit de dertiger jaren in ons land. De staat hieronder is afkomstig uit het *Statistisch zakboek*. Het overige materiaal is uit verschillende kranten.

7. Loonen in eenige beroepen in de gemeenten met 50 000 en meer

Jaar.	Typografie.				Vakarbeider boekbinders- bedrijf.		Burgerlijke en utiliteitsbouw.				Schilder.	
	Handzetter.		Machinezetter.				Timmerman.		Opperman.			
	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.	Weekloon. 1)	Verhoudings- cijfer. 1914=100.
Amsterdam.												
1920	38,25	249	42,75	242	33,25	290	42,30	242	40,05	*	38,25	*
1930	36,—	234	40,32	223	35,52	269	38,40	220	36,—	*	36,—	*
1934	31,68	206	35,52	201	31,68	240	33,60	192	31,20	*	31,20	*
1935	31,68	206	35,52	201	31,68	240	32,16	184	29,76	*	31,20	*
1936	29,76	193	33,12	187	29,76	225	30,72	176	28,32	*	29,76	*
1937	29,76	193	33,12	187	29,76	225	30,72	176	28,32	*	29,76	*
Apeldoorn												
1920	34,65	269	38,70	272	*	*	35,55	255	33,75	*	31,27	*
1930	32,16	239	36,48	256	30,24	*	30,72	220	25,92	*	28,80	*
1934	27,84	233	31,68	222	26,40	*	26,40	189	22,08	*	24,48	*
1935	27,84	233	31,68	222	26,40	*	26,40	189	22,08	*	24,48	*
1936	25,92	217	29,28	205	24,96	*	24,—	172	19,68	*	23,52	*
1937	25,92	217	29,28	205	24,96	*	24,—	172	19,68	*	23,52	*
Arnhem.												
1920	34,65	264	38,70	251	34,56	*	39,15	*	36,45	*	34,—	*
1930	32,16	245	36,48	237	31,68	*	33,60	*	29,76	*	31,68	*
1934	27,84	212	31,68	206	27,84	*	28,80	*	24,96	*	27,36	*
1935	27,84	212	31,68	206	27,84	*	27,84	*	24,—	*	27,36	*
1936	25,92	198	29,28	190	26,40	*	26,88	*	23,04	*	26,40	*
1937	25,92	198	29,28	190	26,40	*	26,88	*	23,04	*	26,40	*
Delft.												
1920	36,—	263	40,50	254	36,—	*	39,15	255	36,45	258	38,25	263
1930	33,60	246	37,92	238	33,12	*	33,60	219	29,76	210	31,68	218
1934	29,28	214	33,12	208	29,28	*	28,80	187	24,96	177	27,36	188
1935	29,28	214	33,12	208	29,28	*	27,84	181	24,—	170	27,36	188
1936	27,36	200	30,72	192	27,36	*	27,36	178	23,52	166	26,40	182
1937	27,36	200	30,72	192	27,36	*	27,36	178	23,52	166	26,40	182
Dordrecht.												
1920	34,65	264	38,70	251	34,56	*	39,15	267	36,45	*	34,—	253
1930	32,16	246	36,48	237	31,68	*	33,60	230	29,76	*	31,68	236
1934	27,84	212	31,68	206	27,84	*	28,80	197	24,96	*	27,36	203
1935	27,84	212	31,68	206	27,84	*	27,84	190	24,—	*	27,36	203
1936	25,92	198	29,28	190	26,40	*	26,88	184	23,04	*	26,40	196
1937	25,92	198	29,28	190	26,40	*	26,88	184	23,04	*	26,40	196
Eindhoven.												
1920	33,30	278	37,35	262	33,12	*	35,55	280	33,75	310	31,27	*
1930	32,16	269	36,48	256	31,68	*	30,72	242	25,92	223	28,80	*
1934	27,84	233	31,68	222	27,84	*	28,40	208	22,08	203	24,48	*
1935	27,84	233	31,68	222	27,84	*	28,40	203	22,08	203	24,48	*
1936	25,92	217	29,28	205	26,40	*	24,96	197	20,64	190	23,52	*
1937	25,92	217	29,28	205	26,40	*	24,96	197	20,64	190	23,52	*

1) Bij een normale werkweek van 48 uur; stucadoors en steenhouders 45 uur (stucadoors 's Gravenhage)

inwoners volgens de collectieve arbeidsovereenkomsten in een aantal jaren.

Weekloon. 1)	Sluice door.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	
Weekloon. 1)	Steenhou wer.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	
Weekloon. 1)	Mantelmakker.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	
Weekloon. 1)	Loodgieter.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	
Weekloon. 1)	Bakkerij- bakkerijbedrijf.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	
Weekloon. 1)	Sigaret- sorteerder.
Verhoudings- cijfer. 1914=100.	

[illegible]

36,—	36,—	36,10	36,76	36,76	36,15	293
33,76	31,05	31,04	31,72	31,72	32,36	228
29,79	25,65	27,12	27,12	27,12	26,92	213
28,58	22,80	24,32	25,64	25,64	24,96	208
27,—	24,30	27,36	25,63	25,63	24,96	208
*	*	*	*	*	*	*

85.25	*	36,—	36.03	203
35.65	*	32.85	23.04	23.4
30.05	*	27.90	21.76	21.8
29.70	*	26.55	20.38	210
27.30	*	25.05	18.32	22.21
27.50	*	25.65	18.52	19.21
	*		23.50	210
	*		33.90	210
	*		33.12	218
	*		31.08	210
	*		29.76	22.21
	*		28.50	210
	*		28.32	210
	*		24.06	210
	*		21.76	218
	*		20.38	210
	*		18.32	22.21
	*		18.52	19.21
	*		23.50	210
	*		33.90	210

40.60	*	42.30	*	56.90	*	37.95	*	34.1	*	30.63	30.6
39.00	*	37.80	*	33.12	*	29.76	*	28.04	*	28.04	28.4
33.75	*	32.40	*	31.68	*	29.28	*	21.8	*	20.18	21.8
52.40	*	31.05	*	29.76	*	29.28	*	25.21	*	25.21	21.0
31.50	*	29.70	*	28.80	*	28.32	*	25.21	*	25.21	21.0
31.50	*	28.70	*	28.80	*	28.32	*	21.0	*	20.21	21.0

38.26	261	39.15	269	26.10	*	39.76	30.1	*	36.63	206
34.05	237	34.05	233	31.24	*	198	28.04	*	28.04	218
31.00	216	29.25	201	28.24	*	105	26.11	*	26.11	210
30.60	209	27.90	191	26.32	*	189	25.21	*	25.21	210
29.70	203	27.1	185	27.36	*	189	25.21	*	25.21	210
29.70	203	27.1	185	27.36	*	189	25.21	*	25.21	210

83.30	36.1	36.10	36.16	912
83.30	31.06	31.68	27.36	943
83.60	26.16	26.32	25.12	930
27.90	26.32	26.32	24.36	922
26.10	23.30	27.36	24.36	921
26.10	24.30	27.36	21.36	920

varna 1935 40 uul.).

**VOOR
WERKELOOZEN
v. MAANDAG
TOT VRIJDAG
SCHEEREN 10.^{ct}
KNIPPEN 25.[„]
KINDEREN 20.[„]
KAAL MET
PONNIE 15.[„]**

*Fast toe
in onze*

LUNCH ROOM

OP DE TWEEDE ETAGE
TIJDENS DE FEESTWEEK
TOT 8 UUR 'S AVONDS
GEOPEND

SPECIAAL FEESTMENU

Voorgerecht,

Soep,

Keuze uit een aantal zeer verzorgde
visch- en vleeschgerechten

Aardbeien met slagroom
of

Coupe Juliana

1.25

SPECIAAL FEESTGEBAK

zachte...Weenertaart met sinaasappel,
crèmevulling en meringue, p. st. 1.00 en

60

MORGENMIDDAG
TOT 12 UUR GEOPEND
LUNCHROOM TOT 1 UUR N.M.

de Bijenkorf
AMSTERDAM

De Gruyter's Etalage-Reclame

Een chocolade pakket

inhoudende:

- 1 doos Kattetongen . . . à 20
- 1 doos Napolitains . . . à 15
- 1 Tablet Chocolade . . . à 15
- 1 Reep Chocolade . . . à 5

voor slechts 25 cent

bij aankoop van f 1.00

(uitgezonderd Suiker en Margarine)

van Donderdag tot en met Woensdag a.s.

En Betere waar
En 10 procent
alleen de Gruyter

Bijzondere
aanbieding

cardig band-
schoentje
bruin-zwart
box-calfs

1.95

molieres
bruin-zwart
box-calfs
zeer voordelig
makr. pasvorm

matto Mönnich & Beck

GEN. CRONJESTRAAT 23

Extra Paaschreclame

Wij verkoopen deze week vleesch van een koe,
die de eereprijs verwierf op de Paaschtentoonstelling
te Amsterdam. — Het beste dus van het beste!

PRIJZEN RUNDVLEESCH

GEHAKT 40 cent per pond	CONTRE FILET	60
DOORR. LAPPEN	ROSBEAF	60
POULET EN BOUILLI 45	LENDE EN STAARTSTUK	65
MAGERE LAPPEN	BAKLAP	70
RIB, kort model	BIEFSTUK	80
KLAPSTUK	HAAS	90
RIBSTUK	CHATEAU-BRIAND	1.—

Echte fijne Paaschrollade ... 50 cent
Rollende, iets fijns 60 cent
Dik Hollandsch Niervet 40 cent

VARKENSVLEESCH

SCHOUDER-CARBONADE	40
RIB-CARBONADE	50
HAAS-CARBONADE	55
MAGERE HAMLAPPEN ...	50
FRICANDEAU	60
ROLLADE	50
ROLLADE FILET, iets fijns	60
DIKKE BLADREUZEL	30
DOORR. LAPPEN	78

FIJN VET KALFSVLEESCH

CARBONADE, RIB	40
CARBONADE, LENDE	45
GEHAKT	40
POULET	45
KALFSLAPPEN	50
FRICANDEAU	60
BIEFSTUK en OESTERS ..	80
SCHNITSEL en BL. VINKEN	20

Ruim gesorteerd in fijne vleeschwaren. Hooren en bezorgen
op ieder tijdstip, zonder prijsverhooging!

DE RUITER EN BRANDER

GEN. CRONJESTR. 130 - TEL. 12827

Ik kom juist van Gervon!

Hoe vind je m'n nieuwe
regenjas?

Niet geweldig voor 15.75?
En dat voor wollen
gabardine.

Je moet ook eens gaan
kijken. Bij de uitgebreide
sorteringen zul je zeker
slagen.

„GEEGEE” REGENJASSEN
wollen gabardine, geheel
met „Silka” gevoerd, gegaran-
deerd waterdicht, in
donkerblauw en
moderne beige tinten **15.75**

„FALCON” REGENJASSEN
in diverse modellen
en modekleuren, **19.75**
vnat.....

HERENMODEZAAK
Gervon

50 JAREN

V&D
VEROON DREESMANN

1887 1937

JUBILEUM-AANBIEDINGEN IN ONZE AFDELING LEVENSMIDDELEN

FEEST-FRUIT (Een pracht melange tutti-frutti) p. pond .. **20**

CUSTARD PUDDING per 2 pak **10**

1 groot blik **SNIJBONEN**
1 groot blik **SPERCIEBONEN**
1 groot blik **SPINAZIE**
1 groot blik **ANDIVIE**

4 BLIKKEN
samen voor ..
60ct.

VLEES-PAKETTEN

1 ons **DUITSE SALAMI**
1 ons **HOLL. BLAASKAM**
1 ons **FRANSE Bloedworst**

3 ons voor **39**

1 ons **LEIDSE KAAS z/k.**
1 flac. **PINDA KAAS**
1 groot pakje **SMEERKAAS**

3 stuks voor **32**

Bij aankoop van 1 pond koffie, een ½ pond gratis.

V & D zwartmerk, per pond **50**
V & D paarsmerk, per pond **70**
V & D roodmerk, per pond **90**

In elk pak koffie groen of zwart bevindt zich een bon in de soorten Paars en Rood bevinden zich twee bonnen. 12 dezer bons geven recht op een moderne eetlepel of vork (Vlek-vrij door en door) Fabr. Wellner

VRUCHTEN-AGAR (fris fruit) 4 ons **25**

LIMONADE (1ste kwaliteit) (diverse smaken) p. fl. **39**

LIMONADE GAZEUSE (fabr. Houweling) 2 fl. **25**

HOEKA-TJES (een fijn-gebak) p. st. **24**

Ponds doos **ASSORTIE BONBONS** per doos **50**

KLEINE SIROOP-WAFELTJES 2 ons **25**

EDAMMER KAAS, weegt ong. 4.3 pond, per stuk **65**

VICTORIA WAFELS, assortie 'n echte feestma-lange, per blik .. **90**

Tijdens de Jubileumdagen serveren wij op onze lunch-ruimte een **EXTRA VERZORGDE THÉ COMPLET à 40**

'n **ORIGINELE KINDER-Attractie** .. **25**

Des morgens vóór 12 uur **KOFFIE MET GE-EAK** **15**

alleen jubileumgast bij

TAFEL EN BEDGOED

BEDLAKENS gezoomd zware kwaliteit

120 × 200 cM. **0.78** | 150 × 210 cM. **1.15**
130 × 210 cM. **1.05** | 180 × 235 cM. **1.85**

SLOOPEN - solide kwaliteit, gezoomd
0.68 0.58 0.48 0.35

ONTBUTLAKENS met gekleurden rand
115 × 115 cM. **0.58** 90 × 90 cM. **0.34**

TAFELLAKENS pr. kwaliteit blokdessins
150 × 180 cM. **1.38** 120 × 150 cM. **0.92**

TAFELLAKENS prima kwaliteit katoen
damast 150 × 180 centimeter . . . **1.58**

BIJPASSENDE SERVETTEN . . . **0.58**

ZAKDOEKEN

HEERENZAKDOEKEN wit madapolam
0.14 0.11 0.07

HUISHOUDDOEKEN

THEEDOENEN rood en blauw geruit
0.19 0.13 0.10 0.08

THEEDOENEN zuiver linnen . . . **0.34**

BADHANDDOEKEN . met gekl. rand,
moderne dessins . . . **0.58 0.48 0.35**

15. DE JORDAANOPSTAND, JULI 1934.

Juli 1934 breekt in de Jordaan een opstand uit. De aanleiding lag in de verbittering tegen de verlaging van de werklozenuitkeringen. De opstand werd door politie en leger neergeslagen, waarbij zeven doden vielen en tweehonderd gewonden.

Hieronder een foto tijdens de dagen van de opstand genomen. Op de volgende drie pagina's reacties op het gebeurde.

"Waarschuwing tegen medesleepen in het bloedige avontuur.

Het Volk meldt:

Het partijbestuur der S.D.A.P. nam in zijn vergadering van Zaterdag met groote bezorgdheid kennis van de ongeregelheden te Amsterdam en enkele andere plaatsen, die reeds bloedige offers hebben geëischt.

Het stelt vast, dat de hardvochtige bezuinigingspolitiek der regering tegenover de arbeidersklasse, zooals die het sterkst tot uiting komt in de verlaging van den werkloozen-steun, den voedingsbodem vormt voor een stemming van verbittering en wanhoop voor de slachtoffers van de crisis.

De S.D.A.P. en de sociaal-democratische Kamer- en raadsfracties hebben in het verleden, in samenwerking met de moderne vakbeweging, niets nagelaten en zullen ook in de toekomst niets nalaten om den nood en de verkommering der arbeidersklasse voor het front der openbare meening als een schande van het maatschappelijke stelsel te brandmerken. Zij hebben de regeering gewezen en zullen haar blijven wijzen op haar verantwoordelijkheid voor haar kapitalistische politiek. Zij hebben geijverd en zullen blijven ijveren voor hun practische voorstellen, waardoor de nood der massa's kan worden gelenigd.

Het Partijbestuur stelt vast, dat een stelselmatige ophitsingspropaganda van de zijde der communisten en andere zoogenaamde revolutionaire groepen onder de zwaarst getroffen en er op gericht is deze in een volkomen uitzichtlooze agitatie te betrekken, die straatsteenen stelt tegenover revolvers, karabijnen en machinegeweren der overheidsorganen. Terwijl de communistische leiders verre blijven van de gevaarlijke plaatsen, kleurt het nutteloos vergoten arbeidersbloed de straten van de proletariëerswijken.

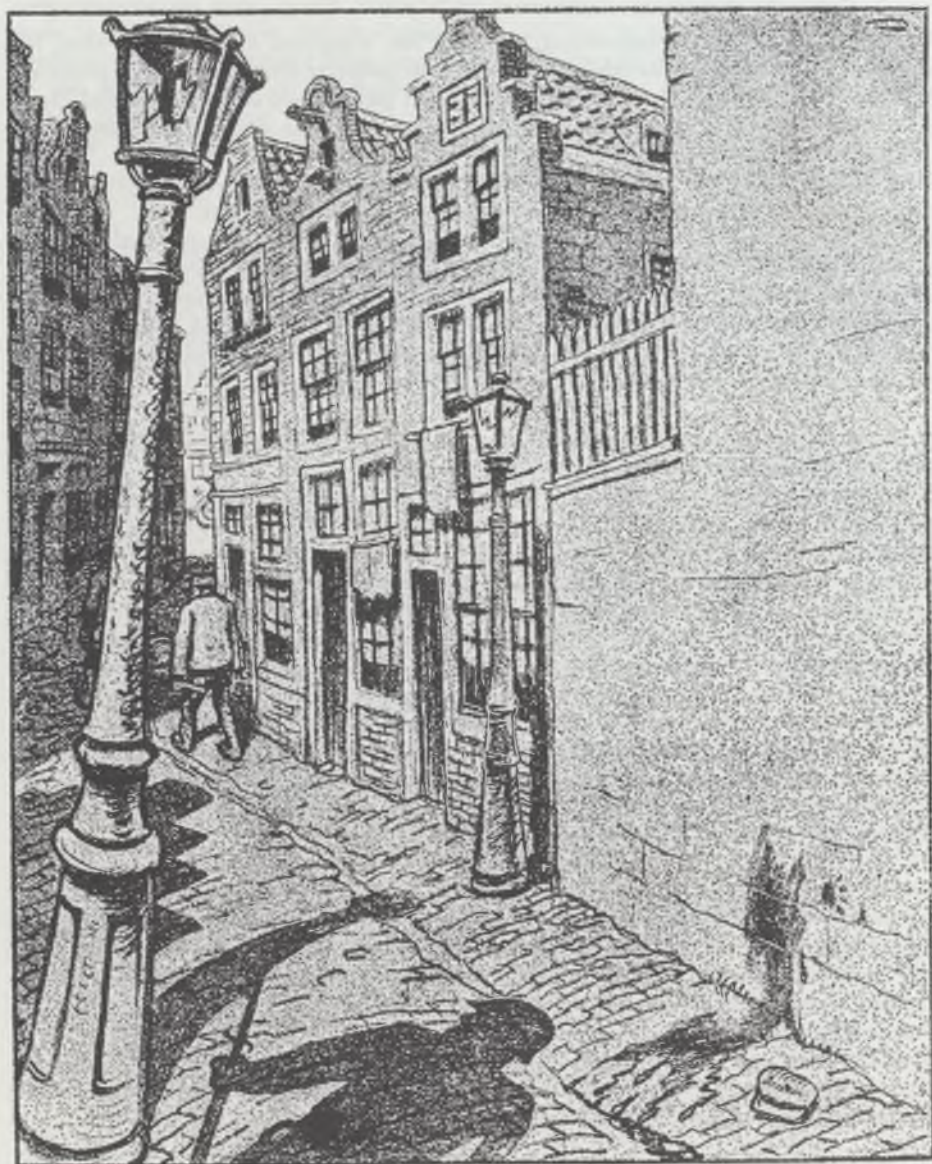
Het Partijbestuur der S.D.A.P. bekrachtigt zijn onverbreekelijke solidariteit met alle slachtoffers der kapitalistische crisis, wier belangen de S.D.A.P. onverzwakt, tezamen met de moderne vakbeweging in een voortdurende actie tegen de regeering en haar politiek blijft bevorderen.

Maar het roept alle arbeiders met de meeste klem op, zich niet mede te laten sleepen op den weg van het bloedige avontuur, waarvan ieder met nuchter verstand het roemlooze en bittere einde kan voorzien.

Slechts de zwartste reactie, het hardvochtigst scherpslijpersdom kan bij deze strijd-methode winnen. Arbeiders van Nederland, er is geen andere weg om uw eigen lot in handen te kunnen nemen dan de oude, beproefde weg der georganiseerde machtsvorming. De weg, waarop thans een deel der Nederlandsche arbeidersklasse zich dreigt te laten drijven, voert onverbiddelijk naar de vernietiging van de democratische rechten en volksvrijheden."

Tekening van Van Raemdonck, *De Notenkraker*, 14 juli 1934.

"Leden der Staten-Generaal,

In deze tijden van zware beproeving, zoo voor het Vaderland als voor Mijn Huis, Mij wederom in Uw midden bevindend, is het Mij eene behoefte allereerst uiting te geven aan Mijn warmen dank voor de treffende bewijzen van genegenheid en verknochtheid, die Ik gedurende de laatste maanden uit alle kringen van ons Volk heb mogen ontvangen.

Meer nog dan een jaar geleden ondervinden ook wij de gevolgen van de geestelijke en economische ontreddering, waaronder de geheele wereld heeft te lijden.

De toestand van het bedrijfsleven — zoo hier te lande als in Nederlandsch-Indië — is zeer zorgwekkend. Alle bedrijfstakken ondergaan den druk der tijden; vele ervan zijn zelfs zeer zwaar getroffen. De verhoudingen in de landen waarmee wij economisch het nauwst verbonden zijn, doen voorts de vrees opkomen, dat nog zwaardere druk te verwachten is. Voortbrenging, handel en verkeer zoeken tastend den weg in de wanorde van de talrijke en vaak meest onverwachte verschuivingen op economisch gebied.

Onder deze snel wisselende omstandigheden moet in het Regeeringsbeleid kracht gepaard gaan met behoedzaamheid en voorzichtige aanpassing.

Onveranderd handhaaft de Regeering hare overtuiging, dat moet worden gezorgd voor gezonde publieke financiën. Daar verhooging van de reeds zoo zwaar drukkende belastingen zonder gevaar voor ineensorting niet mogelijk wordt geacht, zullen de uitgaven, ten einde binnen de grenzen der beschikbare middelen te blijven, nog verder verlaagd moeten worden. Voorstellen om daartoe te geraken zijn in bewerking.

Nu in het afgelopen jaar het resultaat van onze politiek inzake de handelsverdragen niet geheel bevredigd is geweest en de vooruitzichten dienaangaande eer slechter dan beter zijn, zal — met handhaving zooveel mogelijk van onzen export — steeds grootere aandacht moeten worden geschonken aan behoud en verruiming van den afzet in het binnenland.

De aan het bedrijfsleven opgelegde en wellicht nog op te leggen crisisregelingen zullen tot het strikt noodzakelijke worden beperkt en niet langer dan onvermijdelijk noodig worden gehandhaafd. Op verlaging van heffingen, uit deze regelingen voortgekomen, blijft de aandacht der Regeering onophoudelijk gevestigd.

Voor Nederlandsch-Indië zal bij voortduring worden gestreefd naar bevordering van den uitvoer en naar aanpassing van de productie bij de mogelijkheden van afzet. Ook de industrialisatie van dit deel van het Rijk zal, waar mogelijk, geleidelijk worden bevorderd. Het is verheugend, dat in het afgesloten zittingsjaar verschillende maatregelen getroffen konden worden, die Nederland in nauwere economische aanraking met Nederlandsch-Indië en Suriname; in die richting zal worden voortgegaan.

Voor Curaçao, waar de financiële en economische toestand — de tijdsomstandigheden in aanmerking genomen — vrij gunstig kan worden genoemd, bleek de mogelijkheid van soortgelijke maatregelen nog niet aanwezig te zijn.

Met groote bezorgdheid voor de toekomst der menschheid moet worden vastgesteld, dat bijna allerwegen de drang naar sterke bewapening herleefd is. De Regeering zal doen wat binnen haar vermogen ligt om mede te werken aan de beteugeling van dat streven. Zij is

echter tevens verplicht met dit verschijnsel rekening te houden met de uitvoering van hare aanvankelijke voornemens met betrekking tot de nationale verdediging.

De talrijke en zware tegenslagen op economisch gebied, gepaard aan verschillende gebeurtenissen op ander terrein, roepen licht geestelijke verwarring te voorschijn. Des te meer is het noodzakelijk, dat de Regeering — zoo hier te lande als in de overzeesche gewesten — ernstige aandacht blijve schenken aan handhaving van de zedelijke volkskracht en aan versterking van de eendracht des volks, opdat het vastgeraden standhoude te midden der beproevingen.

Wie zich toeleggen op het zaaien van wantrouwen en verdenking, wie het gezag der Overheid ondergraven, zijn werkzaam tot verderf van het land en zullen met beslistheid worden wederstaan.

Veel zal in het komende zittingsjaar wederom van Uwe werkkraft worden gevorderd. In de onwrikbare overtuiging, dat het geloof in Gods Almacht ons Volk den noodigen levensmoed geven kan en met de bede, dat het Hem behagen moge Zijn zegen te schenken op Uwen in eendragtige toewijding aan het Vaderland te volbrengen arbeid, verklaar Ik de gewone zitting der Staten-Generaal geopend."

17. STEMPELAARS.

Een, soms twee, keer per dag moesten de werklozen in het stempellokaal hun uitkeringsboekje waarop de steun uitbetaald werd, af laten stampen. Het was een maatregel om te controleren dat zij geen bijverdiensten maakten.

Hieronder een foto van twee bladzijden van zo'n boekje van een Amsterdamse werkloze.

Met *Mensen zonder geld* maakte de werkloze timmerman Jan Mens, tijdgenoot en medespeler, in 1935 zijn romandebuut.

Hieronder volgen enkele fragmenten uit dit boek over Amsterdamse stempelaars.

"Moeder, die overdag de stad doorsjokt, om een woning van drie-en-een-kwart, drie gulden en een kwartje, want méér mag ze van de steun niet verwonen. Moeder stapt zwaar op haar schoenen van de crisis, dikke, harde schoenen uit het gemeentelijke kledingmagazijn, waar ze bij de portier een kaartje krijgt en dan wachten moet tot haar nummer wordt afgeroepen."

...

"Moeder zoekt een woning, vader zoekt werk. Hij fietst de kwijnende fabrieken langs, die met dode venster-ogen hem droef aanstaren. Nergens een spaan werk, een doem ligt over de werkplaatsen, de machines staan te verroesten in dadeloosheid. De fabrikanten, die nog wat te doen hebben, laten het werk van buiten komen en adverteren brutaal met eigen fabrikaat. Eigen fabrikaat, 't is om je te bedoen! Elke morgen gaat vader zijn handtekening zetten in het benauwd-rokerige stempellokaaltje van de bond, elke morgen tussen negen en tien, of tussen tien en elf uur, dat wisselt gedurig. Hij is nu een nummer geworden, een crisismummer, een man zonder gelaat, een drukkende last op de begroting. En als vader zijn hanepoten-handtekening op de lijst heeft gekrabbeld — het is een duplolijs met 'n blauwdrukkie ertussen — dan heeft hij z'n centen weer verdiend!"

...

"Maar vader geeft 't nog niet op. Al is er dan niks in z'n vak te doen, hij heeft, verdorie, toch twee handen aan z'n lijf! Al is het eelt er wat afgebladderd, hij staat z'n mannetje nog! Hij klimt op zijn krakende fiets en trapt naar de IJ-overkant. Daar, waar gigante hefkranen zware lasten zwaaiden, en stoomhamers het Hooglied van de Arbeid bonkten, daar moet toch werk zijn! Bij de Scheepsbouw-Maatschappij hangt een bordje: Alle plaatsingen geschieden via de Arbeidbeurs. Vader leest het, stapt weer op de fiets. Verder! Aan de vliegtuigenfabriek is een papier geplakt, een wit papier met duidelijke, zwarte letters: Geen personeel nodig — Sollicitaties worden niet beantwoord. Zo, dat weet ie dus; sollicitaties worden niet beantwoord. Toch aardig, dat ze je vooruit waarschuwen! Da's om zo te zeggen een nette behandeling . . . Vliegtuigen en schepen hoeft vader dus niet te maken. Dat had ie eigenlijk wel zó kunnen zien; er liggen tientallen schepen, opgelegd voor oudroest, en daarom hoeft vader niet zo dom te zijn te verwachten, dat ze voor hém nieuwe gaan bouwen.

Vader gaat terug. In het IJ liggen een paar opleggers met roestige, verschimmelde wanden. De schoorsteenpijpen zijn afgedekt met vergaan zeildoek en de reddingsboten hangen verweerd in de davits. Nee, schepen zijn er niet meer nodig. Misschien later, maar dan zullen 't oorlogsschepen zijn. En de vliegmachines zullen dan brandbommen laten vallen, bommen en moordend gas. Want er zijn teveel mensen op de wereld, er moet grote opruiming worden gehouden, opruiming tegen liquidatie-prijzen.

Aan de overkant is dus niets te verdienen. De pont beukt zijn zware klep neer op de steiger, en hij staat weer in de jachtende stad. Naar huis? Vader heeft het vandaag in z'n kop — hij móet werk vinden! Hij gelooft niet, dat er teveel mensen zijn, want in de bijbel staat: Gaat heen en vermenigvuldigt u . . . Als hij maar goed zoekt, dan is er voor een

kerel nog wel wat te vinden! Maar hij moet natuurlijk héél goed zoeken, beter dan die andere 39.999 in Amsterdam, beter dan die 400.000 in het Vaderland. Door de IJ-polder rijdt vader naar de nieuwe automobielfabriek, welks eigenaar mooie boeken heeft laten schrijven over productie en welvaart en meer begerenswaardige zaken. 'Iedereen z'n eigen auto' is de leuze: 't is daar het Beloofde Land voor de werkman. Er glijdt een lopende band, en je hoeft niets te doen dan een chassis te monteren, een carrosserie in elkaar te klinken, een paar wielen er aan te hangen en een motor erin te schroeven, en de nieuwe wagen rijdt de fabriek uit. 'Al wat een man nodig heeft is de wil tot werken' is de lijfspreuk van de grote leider.

Nou, vader heeft om zo te zeggen de wil tot werken, liever vandaag dan morgen. Maar vandaag zal daar om verschillende redenen wel niets van komen. 's Morgens om zeven uur, licht de portier hem in, 'dan wil er nog wel es 'n mannetje aangenomen worden.' Mooi, 's morgens om zeven uur dus, vader zal zorgen dat ie er is. 'Mislukking is niet anders dan een aansporing om béter te beginnen', is des groten leiders tweede leuze.

Vader trapt de volgende ochtend de ontwakende stad door naar de lokkende fabriek. Maar vader is niet de enige, die z'n kans gaat benutten: kwart voor zeven in de prille morgen staat reeds een kluit werkwilligen voor de ingang gepropt. Elke nieuw bijkomende wordt met argusogen opgenomen en getaxeerd naar zijn vermoedelijke waarde. Doch vader trekt zich van die blikken geen steek aan; hij gaat rustig bij de prop staan, hij heeft niks te verzuimen.

Zwijgen ligt over de mannen, en er is weinig hoop in hun ogen. Zij loeren naar de aanstappende portier als tijgers naar hun bewaker. Nu is hij tot vlak bij het hek genaderd, nu zal de zegen nederdalen.

'Eén schilder en twee metaalbewerkers!' roept de man, en kiert even het hoge ijzeren hek open. Meteen ontstaat er een afschuwelijk gedrang. De duiven worden tot haviken en de haviken tot gieren. Drie mannen glippen het hek binnen.

De deur klap dicht.

'Rotbende!' zegt iemand tot vader. 'k Loop al zes weken zo'. Nijdig spuwt hij een straal tabakskwijl op het grind.

Vader zwijgt, talmt met teruggaan; om elf uur mag ie pas stempelen, dat wisselt steeds, dat is de enige wisseling in zijn leven.

'n Mens is krankjorum dat ie voor één dag werk zo vroeg z'n nest uitkomt,' zegt die man weer. 'As je vijf piek verdient, dan jatte ze je d'r weer drie-en-'n-half vanaf.'

Vader geeft geen antwoord; hij begrijpt 't niet, wat hier allemaal gebeurt. Wat moet ie ook weten van lopende banden en pneumatisch gedreven hamers en auto's die uit vijfduizend onderdelen bestaan? En van machines welke met de grootste wetenschappelijke nauwkeurigheid gerangschikt staan, zodat geen vierkante centimeter ruimte onnodig is gebruikt — nee, daar heeft vader niks mee te maken. Vader wil werk hebben, niets anders dan werk en aan de wetenschappelijke bedrijfsleiding heeft ie maling. En gelukkig heeft vader al die mooie boeken niet gelezen, die de opperchef de wereld heeft ingestuurd, en waarin alles zo haarfijn wordt uitgekiend, dat er geen speld meer is tussen te krijgen. Want dan zou vader vast gaan vloeken, erge, zware vloeken: er zou misschien inkomen van verdoemenis en hel en duivel... En dat klinkt niet vriendelijk tegen een man, die als redder der mensheid zalig wil worden.

Om elf uur gaat vader zijn naam op de lijst plaatsen. J.K. Jagtman — achter zijn nummer, zijn crisisnummer: 124.135. O, jé, dat is zó gebeurd, daar hoeft ie om zo te zeggen zijn hand niet voor om te draaien. En om halftwaalf zit ie weer, alsof er niets gebeurd is — en

er is ook niets gebeurd — op het vertrouwde sluisje spierinkjes te azen.”

“Om half elf klimt vader op de fiets; het kostbare belastingplaatje als een decoratie op zijn jas. Het plaatje met een gaatje, want men moet toch kunnen zien dat vader 't voor niets gekregen heeft. En in zijn trouwboekje heeft een ambtenaar een stempel gezet. Vanwege de controle en de onaantastbare heiligheid van het huwelijk. . . 'Da's nou mijn rijbewijs,' grapt vader, zonder lachen.

Het stempellokaaltje stinkt naar natte kleren en slechte tabak. De lijsten liggen vies-doorweekt op de lange tafels. Tegen de muren leunen de werklozen, ook vies-doorweekt, en hun gezichten lijken wel wat op die lijsten: bleek met zwarte voren. Er zijn jongen en ouden. Zij, die nog hopen en zij, die alle verwachtingen uit hun leven hebben gebannen. Gegons van stemmen slaat tegen de wanden. Er is niemand die haast heeft, en ze willen zo graag de wereld veranderen. Met geweld en zonder geweld. Ze zullen de organisaties van onderop veroveren, ze zullen de bonzen van de bittertafel verjagen, ze zullen de besturen dwingen, de kassen te openen voor de strijd om de macht.

Vader praat niet veel; er zijn van die snuiters, die urenlang in het lokaaltje kunnen blijven kletsen, allemaal over de politiek. Vader kan dat niet, hij heeft er geen verstand van, hij weet niet wat ie ervan zeggen moet. Hij krabbelt zijn naam op de lijst en pakt zijn fiets.

In de stad schuift het leven tussen steen en kalk, tussen trams en stempellokalen, tussen zorg en nood, tussen asfalt en grijze trottoirtegels. Vader rijdt verlaten in een roezige stad en voor hem grijnst de lange, doelloze dag.”

18. TER BESTRIJDING VAN DE CRISIS EN HAAR GEVOLGEN.

Aan werklozen werd door het in 1931 opgerichte Nationaal Crisis Comité met bijdragen van overheid en particulieren en met inschakeling van kerkelijke en andere liefdadigheidsinstanties via plaatselijke Crisis Comités aanvullende steun in natura gegeven, in hoofdzaak kleding, schoeisel en beddegoed.

"Stichting tot verruiming van werkgelegenheid voor Academisch Gevormden."

Op initiatief der Regeering is naar wij vernemen een Stichting gevormd, welke tot doel heeft academisch gevormden, die door de tegenwoordige omstandigheden geen betrekking hebben kunnen vinden, in staat te stellen onder leiding van hoogleeraren en lectoren, welke zich daartoe bereid verklaren, wetenschappelijk werk te verrichten, onder het genot van een kleine toelage. Gedacht is daarbij aan onderzoekingen in laboratoria, assistentschappen bij hoogleeraren in bijzondere gevallen, onderzoekingen op sociaal, geografisch en economisch terrein, maar evenzeer aan arbeid op ander gebied van wetenschap in de verschillende faculteiten en aan arbeid, die in verband staat met het schrijven eener dissertatie. Hoogleeraren zijn verzocht als vertegenwoordigers der Stichting aan hun Universiteit op te treden. Te Amsterdam hebben prof. Dr. D. Cohen voor de Gemeentelijke Universiteit en Prof. Dr. G.J. Sizoo voor de Vrije Universiteit deze taak op zich genomen. Afgestudeerden (doctorandi, doctoren en anderen), die van deze gelegenheid gebruik wenschen te maken, kunnen formulieren ter invulling verkrijgen bij de bureau's dezer Universiteiten. Zij gelieven deze aan een der bovengenoemde hoogleeraren te zenden en zullen t.z.t. in de gelegenheid worden gesteld verder hun wenschen kenbaar te maken en nadere inlichtingen te geven."

In mei en juni 1934 was in de Tweede en Eerste Kamer een wetsontwerp aangenomen dat de werkverruiming ten doel had en waarom in eerste termijn f 60.000.000,— beschikbaar gesteld werd. *De Telegraaf* van 4 juli van dat jaar publiceerde onderstaande tekening met het opschrift: "Het 60 - miljoenplan loopt van stapel".

Help den boerenstand en Help het land !

Laat *deze* handdruk een symbool voor U zijn ! Geef uw kinderen Sickses' volle melk reepen, even smakelijk, als gezond ! En laat ieder Nederlander dan twee Sickses' volle melk reepen per week koopen ! Hiervoor heeft de Nederlandsche zuivelindustrie te leveren

58 MILLIOEN LITER MELK

Denk eraan : welvaart op 't platteland is welvaart in heel 't vaderland !

SICKESZ
VOLLEMELK REEP
oud-model 10 cts.
thans

5 ct.

Meer dan 2 miljoen Fords V-8

werden in Amerika vervaardigd! Wanneer wij de Ver. Staten buiten beschouwing laten, dan zien wij, dat er in Nederland duizenden Fords V-8 worden vervaardigd, die geleverd worden tegen den laagsten prijs ter wereld.

De Nederlandsche Ford Fabriek is de eenige fabriek in Nederland, waar automobielen worden vervaardigd

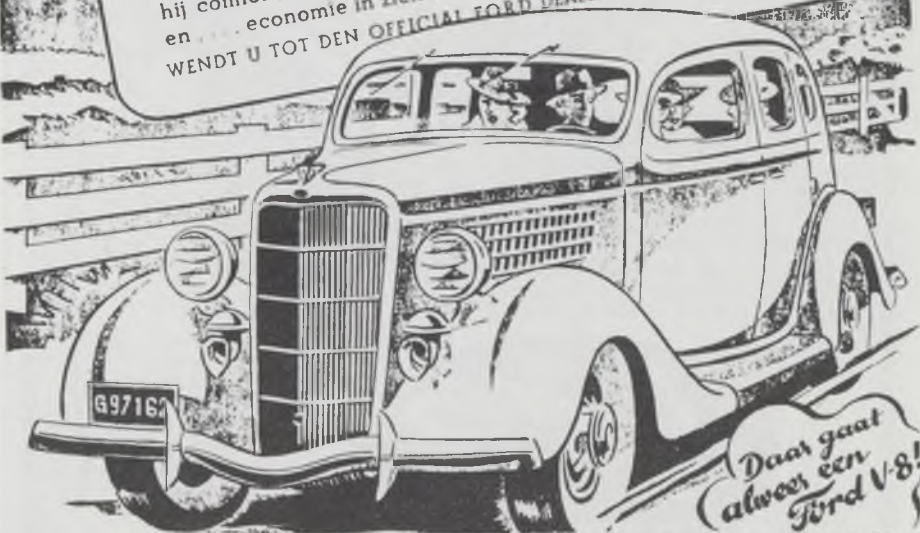
Vele Nederlanders behoeft zij voor den geesel der werkloosheid, want duizenden vinden arbeid in de Nederlandsche Ford Organisatie en in de aanverwante bedrijven

En de **Nationale Industrie, de Handel en de Scheepvaart** ontvangen eveneens hun deel van de Ford-bedrijvigheid door de levering en het vervoer van de goederen, bestemd voor de Nederlandsche Ford Productie

Overall in Nederland ziet men ze rijden, de snelle Fords V-8, en hun eigenaars zijn enthousiast over hun prestaties.

En met reden — want de Ford V-8 biedt de meeste waarde, daar hij comfort, veiligheid, schoonheid, snelheid, betrouwbaarheid en . . . economie in zich vereenigt.

WENDT U TOT DEN OFFICIAL FORD DEALER VOOR DEMONSTRATIE

Daar gaat
altijd een
Ford V-8!

N.V. NEDERLANDSCHE FORD AUTOMOBIEL FABRIEK AMSTERDAM

De plannen die de regering in de Troonrede van 17 september 1935 aankondigde ter bevordering van de industrialisatie steunverlening aan rederijen, landbouw, hulp aan de visserij enz. was voor Louis Raemaekers aanleiding tot het tekenen van deze prent voor *De Telegraaf* van 18 september 1935. Boven de prent stond: "Wordt de spoeling niet wat dun?" onder de prent stond: "Colijn: Geef nog 'n slagje aan de pomp Oudje!"

In het najaar van 1935 lanceerden S.D.A.P. en N.V.V. ter bestrijding van de crisis "Het Plan van de Arbeid". De kern van dit plan lag bij het voorstel dat de regering in drie jaar tijd met geleend geld f 600.000.000,— uit zou geven voor de uitvoering van een reeks openbare werken, zoals: versnelling van de automatisering van de telefoon, bouw van wegen en bruggen, aanleggen van kanalen en tunnels, opruiming van krotten, ontginning van woeste gronden.

N.V.V. S.D.A.P.

PROCLAMATIE

AAN HET NEDERLANDSE VOLK

De zesde crisis-winter staat voor de deur! • Ondanks verschijnselen van herstel elders, zijn er nog geen tekenen, die er op wijzen, dat ons volk in dat herstel zal delen • Integendeel!

DE CRISISTEISTERT ALLE GROEPEN VAN ONS VOLK DE WERKLOOSHEID NEEMT NOG ALTIJD IN OMVANG TOE

De dalende koopkracht verwekt steeds nieuwe werkloosheid. De tot nu toe door de overheid genomen maatregelen zijn enerzijds onjuist, anderzijds onvoldoende gebleken

HET KAN ANDERS, DUS HET MOET ANDERS

In een wereld van stoffelijke overvloed en van een ongekend hoge ontwikkeling der techniek mogen de volksmassa's niet ondergaan in wanhoop en vertwijfeling:

WIJ MOGEN EN WILLEN NIET BERUSTEN

S.D.A.P. en N.V.V. hebben daarom op 26 October j.l. te Utrecht vastgesteld:

HET PLAN VAN DE ARBEID

HET PLAN VAN DE ARBEID wil de werkloosheid bestrijden door een groots program van openbare werken

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door koopkrachtversterking voor de middenstand nieuwe afzetmogelijkheden openen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door een gesloten stelsel van maatregelen aan boeren en tuinders een beter bestaan verzekeren

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door industrialisatie nieuwe werkgelegenheid scheppen

HET PLAN VAN DE ARBEID wil door ordening van het bedrijfsleven een nieuwe crisis helpen vermijden

WIJ ROEPEN AL ONZE MEDEBURGERS OP!

mede te werken aan de vorming van een krachtige volkswil, om te komen tot een constructieve welvaartspolitiek volgens de beginselen van

HET PLAN VAN DE ARBEID

Alle inlichtingen: Centrale propaganda-commissie voor het Plan van de Arbeid:
Tesselschadestraat 31 - Amsterdam-West

Enkele weken na de lancering van "Het Plan van de Arbeid" verscheen in het blad *De Zakenwereld* onderstaande prent.

Affiche uit 1936.

Andere slagzinnen uit die tijd zijn: "Koopt Nederlandsche waar, dan helpen wij elkaar"; "Koopt Nederlandsch fabrikaat"; "Koopt toch in den vreemde niet, wat het eigen land u biedt".

De straten zijn bevolkt
met jeugdige werklozen. Doelloos
gaan ze hun weg geen plaats op
de arbeidsmarkt uitgestooten!

Lichamelijke en geestelijke
kracht wordt vernietigd
of dreigt verloren te gaan. Zal ons
nageslacht bestaan uit mensen, die
het werken hebben verleerd, nooit
werken hebben geleerd?

De nood is nijpend
en de „Centrale voor Werklozen-
zorg“ doet wat in haar vermogen is,
iets van dien nood te lenigen. In haar
zeven werkkampen vonden in 1935
reeds 1350 jongens gedurende acht
weken nuttigen arbeid.

Vierduizend jonge mensen
van christelijken huize, tusschen 17-25
jaar, die werken willen,

Kunnen geholpen worden
en in 1936 acht weken arbeiden, licha-
melijk en geestelijk worden gesterkt,
wanneer de „Centrale“ haar werk
kan voortzetten.

Aan werk
is er geen gebrek, wanneer de mid-
delen aanwezig zijn.

Er is noodig
behalve de 75 % subsidie die het Rijk
verleent, een bedrag van niet minder
dan

Eén honderd duizend gulden
Dat bedrag moet er komen! Draagt
Gij Uw deel van de ton bij?

DE WERKKAMPEN OPEN,
OOK IN 1936.

Jong Holland is in nood

SECRETARIAAT: STADHOUDERSLAAN 43-45 - UTRECHT - GIRO 234919

Onderstaande tekst is een gedeelte uit een verslag van een bezoeker aan een van de door particuliere instanties georganiseerde kampen voor jonge werklozen. Het verslag had als titel: "Jong Holland snakt naar werk!"

"...
Wij zijn op bezoek geweest in "de Schaapskooy" en willen hiervan één en ander vertellen. Terloops maakten wij er reeds melding van, dat de jongens kwamen om te werken. Wat dit voor hen beteekent, kan men zich niet indenken. Men moet het zien. Het lusteloze, het apathische is volkomen verdwenen. De blijdschap, de arbeidsvreugde ligt in heel hun doen, valt dadelijk op in hun sterke veerkrachtige body. Werken! Dát zegt hun immers, dat ze nog meetellen, dat ze geen onnutte schepsels zijn! Want wat ze verrichten is van algemeen belang. En toch wordt er geen werk aan de vrije arbeidsmarkt onttrokken.

Op het terrein van Voorne's Duinen ligt een uitgestrekt Natuurreservaat.

Maar de bosschen gelijken wildernissen, de "Plassen" onooglijke moerassen. Dáár zag de "Centrale" een werkobject.

De Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten stelde enkele deskundigen aan. En onder hun leiding trokken de schapekoppen (zoo noemen de jongens zichzelf!) er met schop en zaag, met bijl en gaas op uit.

Achter de laatste duinerij is in korten tijd een breed meer gemaakt. Nu verdient het vroegere plasje werkelijk den naam "Breede Water". Op de verschillende eilandjes en aan de oevers hebben zich honderden vogels genesteld om er hun broedkolonies te stichten.

Tijdens ons bezoek was men bezig een bosch uit te dunnen. Vol ijver hakten en zaagden de jongens. Anderen kaptten het verstikkende struikgewas tusschen de boomen weg, of groeven nieuw geboomte uit voor overplanting. Het was één en al bedrijvigheid.

En evenzoo in het kamp. De kok en zijn assistent spanden zich in om de formidabele potten met inhoud te "bestoken". Negentig grage magen zouden straks den tegenaanval inzetten.

De corvee was doende in de barakken. In ieder daarvan huizen 7 jongens en een z.g. tentchef. Deze is iets ouder in leeftijd en meer ontwikkeld. (Wat niet uitsluit, dat hij even hard aan moet pakken als zijn "huisgezin"). Meestal hebben de chefs ervaring in het jeugdwerk. Evenals de kampleider kunnen zij veel vertellen uit het leven der jongens. Dat komt, wijl er 's avonds na het "lichten uit!" nog vaak over en weer uit de kribben gesproken wordt. De rustenden zien elkaar niet in het donker. De belemmeringen zijn verdwenen. En levensvragen, op den dag dikwijls verborgen gehouden, wellen nu op. Het is wonderlijk, hoe soms oogenschijnlijk ruwe, onverschillende kerels tobben en in geestelijke moeilijkheden zitten. In het duister uiten ze die dan, als voor zichzelf heen. Thuis zouden ze er waarschijnlijk niet over gesproken hebben. Hier, onder hun vreemde vrienden, wagen ze het. Schuchter leggen ze hun wezen bloot, wachten ze op antwoord, voelen zich één met den ander, die zijn vraag onderstreept.

Dit is het fijnere, diepere gevolg van het werk der "Centrale". 's Morgens wordt gezamenlijk ontbeten in de groote zaal, de kampcommandant leest of spreekt een stichtelijk woord, waarna men om acht uur aan den slag gaat. Van twaalf tot half één is het "schaften" en dan weer tot vier uur werken geblazen.

Niemand mag in de avonduren het kamp verlaten. Trouwens, de kerels willen het niet eens. Ze bezoeken de diverse cursussen voor ontwikkeling en ontspanning. Eenmaal per week is er een vraag- en antwoord-avond. In een daartoe bestemde bus kunnen briefjes

geworpen worden, voorzien van vragen. Het merkwaardige is, dat er nooit een zotte vraag gedaan wordt. Men vat ook dit onderdeel serieus op. Vóór de taptoe houdt één der leiders een dagsluiting, en dan luidt het "Naar de krib! "

Na acht weken zwaaien de jongens af, om weer te gaan zwalken. Lusteloos en moeizaam? Neen! De practijk heeft het bewezen.

Wel zijn de zorgen niet verdwenen. Nog zijn ze werkeloos. Maar ze zijn sterker geworden. Lichamelijk en, wat meer zegt, ook geestelijk . . ."

Twee van de in de dertiger jaren gebouwde bruggen. De bovenste in die over de Waal bij Nijmegen, de onderste is de brug over de Lek bij Vianen.

19. LAAT UW JONGEN NIET OPGROEIEN VOOR HET STEMPELLOKAAL STEMT N.S.B.

Verkiezingsaffiche voor de verkiezingen van de Provinciale Staten in april 1935.

POLITIEK N.S.B.-SPEL

Blinde-koc

Bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten in 1935 stemde 8% van de kiezers op de N.S.B., waardoor deze partij nog dat zelfde jaar twee en in 1937 zelfs vier afgevaardigden in de Eerste Kamer kreeg, die toen nog vijftig leden telde.

Wat een van de N.S.B.ers daar te berde bracht inspireerde de tekenaar Ton van Tast tot onderstaande prent in de *Haagsche Post*.

Enige maanden na de overwinning van de N.S.B. bij de Provinciale Statenverkiezingen in 1935 werd "Eenheid door Democratie" in het leven geroepen.

MANIFEST

AAN HET NEDERLANDSCHE VOLK!

Bijna 20.000 Nederlanders van verschillende godsdienstige en politieke overtuiging, voortgekomen uit alle geledingen van het Nederlandsche volk en vereenigd in de **Nederlandsche Beweging voor Eenheid door Democratie**, richten zich tot hun landgenooten met het volgende:

Ons volk is in eeuwen van harten strijd en noesten arbeid geworden tot wat het nu is:

- **door zijn verbondenheid met het huis van Oranje,**
dat in de figuur van Willem den Zwijger en vele andere telgen telkens onvermoeide en edele strijders voor de vrijheid, de eenheid en het welzijn onzer natie aan ons volk geschonken heeft;
- **door zijn trouw aan de beginselen van Christendom en menscheijkheid,**
door welke Nederland vooraan staat in de rij der naties door godsdienstzin, verdraagszaamheid en vredesgezindheid;
- **door zijn strijd voor gewetensvrijheid en de rechten van het volk,**
waardoor het ons geschonken is ons vrije burgers van een fier en energiek volk te weten.

Aan de aanstaande verkiezingen wordt deelgenomen door partijen, die hier een nationaal-socialistische of communistische dictatuur willen invoeren. Deze dictaturen zullen brengen:

- ★ **de achteruitstelling of verwijdering van het Oranjehuis,**
daar voor den dictator de verheerlijking van zijn persoon en zijn partij het leidend beginsel zijner staatkunde is;
- ★ **de ondermijning van de Christelijke grondlagen onzer samenleving,**
daar voor deze dictaturen de volksaer, de raszuiverheid, bloed en bodem of het belang eener klasse de hoogste waarden zijn;
- ★ **de afschaffing van vrijheid en recht,**
zoodat ons volk aan dwingelandij en rechteloosheid zal worden overgeleverd.

Wij doen in deze dagen op U, stemgerechtigde Nederlandsche mannen en vrouwen, een ernstig beroep Uw stem NIET TE GEVEN aan eenige nationaal-socialistische of communistische partij.

Bij de aanstaande verkiezingen zult gij beslissen over de toekomst van Uw persoonlijk leven en dat Uwer kinderen, over het welzijn van Vaderland en Volk! Laat Uw antwoord aan hen, die ons volk naar den ondergang willen brengen, duidelijk zijn!

NEDERLANDSCHE BEWEGING VOOR EENHEID DOOR DEMOCRATIE

Vakorganisaties gingen over tot roeyement van leden die lid waren van de N.S.B.

NEDERLANDSCHE BOND VAN CHRISTELIJKE FABRIEKS- EN TRANSPORTARBEIDERS

LAATSTELIJK GOEDGEKEURD BIJ KON. BESLUIT VAN 7 NOV. 1933

SECR.: PIETER BOTHSTR. 8, 'S-GRAVENHAGE

DISTRICTSKANTOREN: ARNHEM: ROSENDAALSCHWEG 324

GRONINGEN: ADLHEIDSTRAAT 4 - ZWOLLE: ASSENDORPSTRAAT 21A

GIRONUMMER 15591 TELEFOON No. 770540

NO. 2684 DICT. H.H.S.G.U.

ONDERWERP: roeyement.

'S-GRAVENHAGE.

18 Juli

1935.

AANTEKENEN.

Den Heer W.v.d.Heij,

Lekstraat 95

's-GRAVENHAGE.

M.H.,

Krachtens de bepalingen van artikel 7 van de
statuten van onzen bond zien wij ons genoodzaakt U in-
gaande 3 Augustus 1935 als lid van den bond te royeeren
op grond van uw lidmaatschap van de N.S.B.

W. H. J. B. B.

Voorzitter.

F. F. A. M. M.

Secretaris.

BALLADE VAN DEN KATHOLIEK

Aan Ir. A. Mussert, die zich in zijn propaganda-blad van Vrijdag 6 December 1935 veroorloofde, te schrijven over „den zich katholiek noemenden Van Duinkerken.“

JAWEL, mijnheer, ik noem mij katholiek
En twintig eeuwen kunnen 't woord verklaren
Aan u en aan uw opgewonden kliek,
Die blij mag zijn met twintig volle jaren,
Als onze God u toestaat te bedaren
Van 't heilgeschreeuw, geleerd bij de barbaren,
En als uw volksbeweging haar muziek
Toonzetten leert op onze maat der eeuwen.
De Roomschen hebben in de politiek
iets meer gedaan dan onwelluidend schreeuwen.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

Gij weet het slecht, maar in een zieken tijd,
Toen Rome rot was van de dictatoren,
Elkaar verdringend met den gragen rijd
Van wie elkanders roem niet kunnen hooren,
Werd God de Zoon te Bethlehem geboren
Uit eene Maagd, wier naam in uwe ooren
Klank voert van ketterij en godsdienststrijd:
Een loodsche vrouw, die gij diep zoudt verachten
— Joden zijn aan uw soort niet sympathiek —
Maar die het licht is onzer zwartste nachten.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

Gij leeft te zeer in uw bewogen heden
Om het te weten, maar het is geschied,
Dat weinigen, die dezen naam beleden
Beschermers bleken van het wijd gebied.
Waarop men heden nog beschaving ziet.
Gij preekt wel, maar gij kent de teksten niet!
Wat is uw toekomst zonder ons verleden?

Bedenk, als onze duizendtallen dunnen,
Dat eens Paus Leo, onvervalscht mystiek,
Weerstand bood aan een overmacht van Hunnen!
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

Gij zijt wellicht het oud verhaal vergeten,
Of kent het niet, maar leer het dan van mij,
Hoe zij, die Nederlands bevrijders heeten
Uit Roomsche geloof en Spaansche dwinglandij,
Onder bevel van Willem van Lumey
Onschuldigen vermoordden. Pleit hen vrij,
Wanneer dit past in 't ruim van uw geweten!
Steeds zal de holle leuze misdaad baren
Zoodra zij vruchtbaar wordt bij 't veil' publiek!
Ik kies de zijde van de martelaren.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

In Brabant weet men van den geus te spreken
Daar heb ik 't vaderlandsch gevoel geleerd.
Vouw ik de handen om den Heer te smerken
Dat Hij 't volk hoede, vrij en ongedeerd
Van staatszucht, tyrannie en van 't verkeerd
Vertrouwen in wie door geweld regeert:
Nooit leerde ik de hand ten hemel steken
Heil roepend om een nagemaakten Pruis.
Op wat zich heil noemt, heeft mijn Kerk kniek.
Den waren Heiland kent ze aan 't ware kruis.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

PRINCE:

Heer Jesus zoei, de Prins der ware Kerk,
Die één is, heilig en apostoliek!
Maak ons in dienst van Zijnen Vrede sterk.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

Met toestemming van „De Spieghel“ te Amsterdam en Dr. W. Asselbergs werd deze ballade overgedrukt uit den bundel „Hart van Brabant“ met de „Meidoorn“ van S. H. de Roo, op cardoes van Van Gelder Zonen, op de persen van Duwaer & Zonen, door C. Nypels.
Het portret van den dichter is naar een teekening van Mies Blomman.

**„PROBEER HET OOK EENS MET SPINAZIE,
ALS DAT NIET HELPT, HELPT NIETS!”**

"Leden der Staten-Generaal,

Mij wederom in Uw midden bevindend, gevoel Ik allereerst behoefte uiting te geven aan Mijn innige vreugde over het voorgenomen huwelijk Mijner Dochter.

De in verband daarmee noodzakelijke ontwerpen van wet zullen U binnenkort worden voorgelegd.

De overstelpende bewijzen van belangstelling bij deze verloving door het gansche volk aan den dag gelegd hebben Mij met warme erkentelijkheid vervuld.

Nog altijd levend in een zorgelijken tijd, erken Ik met dankbaarheid, dat Mijn Volk gedurende het afgelopen jaar zijn geestkracht heeft weten te behouden en is blijven worstelen om de moeilijkheden, waaronder wij gebukt gaan, te overwinnen.

Gelukkig kan worden getuigd, dat de betoonde inspanning niet zonder vrucht is gebleven. In sommige takken van nijverheid heeft het streven naar aanpassing bij de sterk gewijzigde omstandigheden tot resultaten geleid, die de hoop wettigen, dat, bij verdere doorwerking, de ondervonden druk allengs zal afnemen.

Zoolang de economische omstandigheden, ook in het buitenland, daartoe noodzaken, zal intusschen de bemoeienis der Overheid met het economisch leven in haar tegenwoordigen vorm en het verleenen van steun op menig gebied nog niet kunnen worden gemist. Wel zal worden zorg gedragen, dat in het bedrijfsleven onnoodig knellende banden zullen worden verwijderd.

De toestand der openbare geldmiddelen is nog altijd zorgelijk. Zoowel voor het rijk als voor de gemeenten moet daarom de grootste voorzichtigheid het financieele beleid blijven beheerschen. Aan de verdere doorwerking van de aanpassing en een daaruit voortvloeiende opleving van het bedrijfsleven mag de hoop verbonden worden, dat zij ook een gunstigen invloed op den stand der openbare geldmiddelen zal gaan oefenen, zoodat de financieele vooruitzichten langzamerhand minder donker zullen worden.

Ook in het komende zittingsjaar zal de bestrijding van de werkloosheid en van haar gevolgen de volle aandacht vragen. Op een zoo rechtvaardig en doelmatig mogelijke aanwending van de daarvoor bestemde geldmiddelen zal het streven der Regeering gericht blijven. De bestrijding van de werkloosheid onder de jeugd zal met onverminderde kracht worden voortgezet.

De betrekkingen met andere Mogendheden zijn vriendschappelijk. Waar nu hier dan daar de internationale verhoudingen onder zoo zwaren druk zijn gesteld, stemt zulks tot bijzondere voldoening. Aan de gedragslijn, die de Regeering bij het bestuur der buitenlandsche betrekkingen pleegt te volgen, zal onveranderd worden vastgehouden.

Naast de behandeling van de reeds aanhangige ontwerpen van wet zal Uwe medewerking worden gevraagd voor de totstandkoming van wetten strekkende tot het openen van de mogelijkheid tot het verbindend en onverbindend verklaren van bepalingen uit collectieve arbeidsovereenkomsten, tot herziening van het burgerlijk kinderrecht en tot het geven van eenige voorschriften omtrent stichtingen. Voorts zullen U worden voorgelegd ontwerpen van wijziging van eenige bepalingen van de Lager Onderwijswet 1920 en van de Dienstplichtwet; tot bestrijding van de lintbebouwing; tot verbetering der tertiaire wegen;

tot overneming van een bedrag van 25 miljoen aan Nederlandsch-Indische schuld, zoomede een ontwerp inzake de electriciteitsvoorziening.

Met uitzondering van Curaçao, waar de toestand bevredigend is te achten, vordert de economische en financieele toestand in de overzeesche gewesten nog de voortdurende zorg der Regeering. Bij sommige Europeesche bedrijven in Nederlandsch-Indië valt eenige verbetering in den toestand waar te nemen, doch onder de inheemsche bevolking van Java zijn, ondanks alle inspanning der Indische Regeering, de omstandigheden nog onbevredigend.

Onafgebroken wordt gezocht naar bruikbare middelen om de economische samenwerking tusschen de verschillende deelen van het Koninkrijk te bevorderen.

De begrootingstoestand in Nederlandsch-Indië geeft hoop, dat ook voor het jaar 1937 vermeerdering van schuld zal kunnen worden voorkomen.

Met erkentelijkheid maak Ik gewag van de toewijding waarmede Leger en Vloot zoomede de ambtenaren in burgerlijken dienst van elke geleding in het geheele Koninkrijk hun taak blijven vervullen.

Het komende zittingsjaar zal ook thans weer veel van de krachten van Kamers en Regeering vergen. Al is er veel, dat ernstige zorg blijft baren, een hartelijke samenwerking tusschen Volksvertegenwoordiging en Regeering, steunend op een eensgezinden volksgeest, zal ons, onder de hulpe van den Almachtigen God, Die ons sterkte en wijsheid moge schenken, het volbrengen der taak, die voor ons ligt, mogelijk maken.

En hiermede verklaar Ik de gewone zitting der Staten-Generaal geopend."

EFFECTENBEURS HEDEN EN MORGEN GESLOTEN

De Regeeringspersdienst heeft het volgende communiqué gepubliceerd :

Nadat de regeering, na de aangekondigde monetaire maatregelen in Frankrijk, haar voornemen te kennen gaf, om hare monetaire politiek onveranderd te handhaven, heeft het sindsdien genomen besluit der Zwitsersche regeering de Nederlandsche regeering genoopt haar standpunt opnieuw in overweging te nemen.

Nu Nederland het eenige land ter wereld is geworden, dat zijn muntpariteit ongerept heeft bewaard en het daardoor in de sterkste mate den druk op de wisselkoersen en op zijn goudvoorraad zal gevoelen, kan de mogelijkheid om de huidige monetaire politiek te blijven handhaven, niet langer aanwezig worden geacht.

Teneinde te verhoeden, dat men ten slotte genoopt zou worden den gouden standaard prijs te geven na een niet te verantwoorden verzwakking van den goudvoorraad der Nederlandsche Bank, heeft de Regeering, in volledige overeenstemming met het gevoelen der Nederlandsche Bank, besloten met ingang van 27 September den uitvoer van goud te verbieden, tenzij gedekt door een authentiek certificaat van de Nederlandsche Bank.

Tevens zal de effectenbeurs Maandag 28 en Dinsdag 29 September gesloten zijn.

De Nederlandsche regeering is na rijp beraad tot dit besluit gekomen, nadat het kabinet den geheelen avond vergaderd had in het departement van Koloniën, welke bijeenkomst werd bijgewoond door den president van de Nederlandsche Bank.

De maatregelen der regeering

De Regeering heeft gisteravond het reeds aangekondigde wetsontwerp ingediend, houdende tijdelijke maatregelen tot het tegengaan van prijsopdrijving.

De ministers van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij zullen regelend optreden met betrekking tot de prijzen, welke maximaal in den handel zullen gelden.

Overeenkomstige voorschriften zullen gelden ten aanzien van het verrichten van diensten en het verhuren van onroerende goederen.

Voor de overige gevallen van onevenredige prijsstijging wordt een algemeen verbod voorgesteld.

De burgemeesters krijgen verstrekkende bevoegdheden; zij worden gemachtigd in de gevallen waarin gegronde bedenking bestaat, dat het bepaalde wordt overtreden, de goederen der betreffende onderneming zonder eenige formaliteit in bezit te nemen, desnoods met inroeping van den sterken arm.

Hetzelfde zal gelden ingeval zonder gegronde reden geweigerd wordt tot den voorraad eener onderneming behoorende goederen te verkoopen.

De in bezit genomen goederen zullen ter beschikking gesteld worden van de bevolking tegen normale prijzen.

De schadeloosstelling wordt door een door den Gemeenteraad aan te wijzen schatter bepaald; zij bedraagt in geen geval meer dan 90 pCt. van den hoogsten prijs, waarvoor de goederen ter beschikking worden gesteld.

Overtreding der bepalingen zal worden gestraft met een aanzienlijke hechtenisstraf of geldboete.

Voorts is een wetsontwerp ingediend, dat de instelling beoogt van een Egalisatiefonds. Dit fonds heeft ten doel buitenlandsche valuta's en goud te koopen en te verkoopen, ten einde langs dien weg invloed uit te oefenen op den loop der buitenlandsche wisselkoersen.

Ter uitvoering van zijn taak zal het fonds de beschikking krijgen over voorschotten tot een maximum van 300 miljoen.

Tenslotte is aan de Tweede Kamer een wetsontwerp voorgelegd tot bekrachtiging van het Koninklijk Besluit, waarbij de uitvoer van goud werd verboden.

Hieronder volgt de bijna volledige tekst van de radiorede die Colijn op 28 September 1936 uitsprak naar aanleiding van de devaluatie.

"Alvorens een nadere motiveering te geven van het in den nacht van Zaterdag op Zondag genomen besluit der Regeering inzake onze monetaire politiek, roep ik eerst in de herinnering terug, dat een zeker aantal landen in 1933, tijdens de Londensche wereldconferentie, als hun gemeenschappelijk gevoelen tot uitdrukking brachten, dat het wenschelijk was den z.g. gouden standaard te handhaven, d.w.z. door afgifte van goud aan elkaar de onderling bestaande muntverhoudingen in het wisselverkeer te verzekeren.

Deze landen waren 6 in aantal, n.l. Frankrijk, Italië, Zwitserland, België, Polen en Nederland.

Van deze 6 konden Italië en Polen den laatsten tijd niet meer meegerekend worden, terwijl België, na het vorige jaar een devaluatie zijner munt te hebben doorgemaakt, onlangs wel weer tot het goud terugkeerde, doch niet meer behoorde tot het oorspronkelijk goudbloc.

Zoo waren er van de 6 maar 3 meer overgebleven, n.l. Frankrijk, Zwitserland en Nederland . . .

De bezorgdheid der regeering vond haar oorzaak dan ook in hetgeen hier en daar om ons heen plaats greep en waarvan geducht moest worden, dat de voornaamste pilaar onder het reeds gehavende goudbloc bezwijken zou. Men mocht zich niet verhelen, dat de positie van Zwitserland en Nederland heel veel moeilijker zou worden, indien Frankrijk zich genoodzaakt zou zien het Belgische voorbeeld van 1935 te volgen en eenigen tijd den gouden standaard prijs te geven.

Toch meende de regeering, toen bekend werd, dat Frankrijk den gouden standaard ging verlaten, en zij zich daarover in den nacht van Vrijdag op Zaterdag te beraden had, hare beproefde politiek nog niet te mogen prijsgeven. Vandaar dat in de ochtendbladen van Zaterdag de mededeeling verscheen, dat de regeering hare tot nu toe gevolgde monetaire politiek onveranderd zou handhaven. Op die houding was mede van invloed de op dat tijdstip volstrekt gegronde verwachting dat Zwitserland den gouden standaard zou blijven handhaven.

Zaterdag in den loop van den namiddag ontving de regeering evenwel door haren gezant te Bern de mededeeling van den Zwitserschen Bondsraad dat men integendeel in Bern besloten had tot aanpassing van den Zwitserschen frank aan de leidende valuta's en men dus tot prijsgeving van den gouden standaard zou overgaan.

Dit feit maakte een hernieuwde overweging van 't Nederlandsche standpunt noodzakelijk . . .

Die volstreekte noodzaak was, naar het oordeel der regeering, ingetreden nu Nederland feitelijk, d.w.z. in het licht van de geboorte van het goudbloc, het eenig overgebleven lid van dat bloc was gebleven en het eenige land, dat de oude muntpariteit had gehandhaafd. Immers sprak het vanzelf, dat elke deining op het terrein der internationale wisselmarkt zich in bijzondere mate zou openbaren tegen den Nederlandschen gulden.

Een voortdurende en toenemende druk op den gulden en daardoor op den goudvoorraad der Nederlandsche bank moest met zekerheid worden aangenomen.

In elk geval kon de mogelijkheid om onze tot nu toe gevolgde monetaire politiek blijvend te handhaven niet langer aanwezig worden geacht.

Maar hoe werd dan het beeld van den toekomst? Zóó, dat men dan enkele weken, of, op zijn best, een paar maanden zou blijven doorworstelen, met doorlopende sterke schommelingen in den rentevoet, met al de daaraan voor het bedrijfsleven verbonden bezwaren, om dan tenslotte toch te eindigen met het prijsgeven van den gouden standaard, doch dan met een op onverantwoordelijke wijze verzwakten goudvoorraad van de Nederlandsche Bank.

Dit moest worden voorkomen, omdat wij, temidden van deze grenzenlooze verwarring op financieel terrein niet weten wat de toekomst ons nog brengen kan.

Daarbij kwam dan nog, dat men zienderoogen aan sommigen de gelegenheid bleef schenken om, door middel van het afvloeiende goud van de Nederlandsche Bank, zich in een nabije toekomst winsten te verzekeren, waarop niet alleen geen enkele zedelijke aanspraak bestond, doch die bovendien aan het land ernstige schade berokkende. In die overwegingen wortelt het besluit van de Regeering om met ingang van 27 September den uitvoer van goud te verbieden. Daardoor is verzekerd, dat de Nederlandsche goudschat ter beschikking blijft van het eigen land en van het algemeen belang.

Wat beteekent deze maatregel nu eigenlijk? Hij beteekent, dat wij den z.g. gouden standaard tijdelijk hebben prijsgegeven, zooals dat ook het geval is geweest van af Augustus 1914 tot eind April 1925.

In zooverre is het dus ook voor ons niet iets nieuws.

Beteekent het nu ook waardevermindering van den gulden, zooals door devaluïsten gewenscht wordt?

Met volkomen zekerheid valt dit niet te zeggen.

In de periode 1914-1925 zijn er tijden geweest, dat de waarde van den gulden, met betrekking tot pond en dollar, lager dan normaal kwam te liggen, doch er waren ook perioden waarbij het omgekeerde het geval was.

Nu is dit laatste thans niet te verwachten en moet er met het eerste, d.i. eenige waardevermindering van den gulden tegenover buitenlandsche valuta, gerekend worden. Twee factoren oefenen daarop voornamelijk invloed uit. De eerste is de kapitaalbeweging en de tweede de aanpassing, voor zooveel nog noodig, aan het buitenlandsche prijspeil.

In het oog moet worden gehouden dat het wenschelijk is, dat de weggevloeide kapitalen weer naar Nederland terugkeeren, waardoor kapitaalvlucht vanzelf wordt tegengegaan, en ook dat de concurrentie mogelijkheden voor onzen export ten zeerste de aandacht verdienen.

Dit brengt mee, dat de regeering den nieuw geschapen toestand niet geheel aan zijn eigen ontwikkeling kan overlaten.

Het betalingsverkeer blijft volkomen vrij.

Maar wel stelt de regeering zich voor onverwijd aan de Staten-Generaal te doen toekomen een ontwerp van wet tot instelling van een egalisatiefonds van omtrent 300 miljoen gulden, ten einde daardoor harerzijds invloed te kunnen oefenen op den loop der wisselkoersen met het buitenland, gelijk Engeland ook heeft gedaan en in Frankrijk en Zwitserland in overweging is.

Daardoor hebben we het in de hand, in samenwerking met de Nederlandsche Bank, onnoodige daling van de waarde van den gulden te voorkomen.

Dit is ook onvermijdelijk met het oog op het binnenlandsche prijspeil. Verhooging van dat prijspeil zal niet geheel zijn te ontgaan. Wat we uit het buitenland moeten betrekken zal duurder worden indien de gulden belangrijk in waarde dalen zou. Maar voor het binnenland ligt de zaak ten deele anders.

Daarom is ook een woord van ernstige waarschuwing tegen onnoodige prijsopdrijving op zijn plaats. Wie zich daaraan schuldig maakt verricht een onsociale, een onvaderlandslievende daad en de regeering zal niet aarzelen daartegen op te treden met alle bevoegdheden waarover zij beschikt en die haar verder bij de wet zullen worden verleend.

Een ontwerp van wet tot het tegengaan van onredelijke prijsopdrijving zal dezer dagen aan de Staten Generaal worden aangeboden.

Ook het koopend publiek waarschuw ik met ernst tegen het z.g. "hamsteren" van goederen. Daarvoor bestaat geen enkele reden. Er ontstaat geen gebrek aan goederen, dus is de vlucht in de goederen niet noodig. Wel is zulk een vlucht in de goederen, een buitengewone vraag naar goederen, oorzaak van prijsstijging die anders geheel of ten deele zou zijn uitgebleven.

Laat ons volk niet vervallen in de fouten die elders, onder gelijke omstandigheden, wel eens gemaakt zijn, laat ons onze koele bezinning behouden.

De moeilijkheden waarvoor we zullen komen te staan zijn ongetwijfeld vele en groot. Ze zijn te verwinnen, maar niet als het volk een anderen kant uit trekt dan de regeering. De regeering kent haar koers. Ze volgt een doelbewuste lijn nu zij dien nieuwen toestand onder de oogen heeft te zien. Ze acht zichzelf in staat om de voornaamste schokken op te vangen en den koers naar de haven te vinden. Maar voorwaarde daarbij is, dat men in het land met den raad en de aanwijzingen van de regeering rekening houdt en die niet, bewust of onbewust, wederstreeft.

Voor de eerstvolgende dagen is die raad allereerst: rustig blijven. Niet zenuwachtig worden en nog minder zenuwachtig handelen. Doe zooveel mogelijk precies wat ge ook de vorige week en een maand geleden gedaan hebt. Doe alsof er niets veranderd was, dan zult ge dra bemerken, dat er inderdaad maar heel weinig veranderingen behoeven in te treden. Als ons volk zich op die wijze gedraagt dan zullen we met Gods hulp, ook dezen nieuwen schok wel te boven komen.

Ik ben niet getreden in allerlei technische beschouwingen, zooals b.v. over de werking van het in te stellen egalisatiefonds.

Het volk als geheel heeft daaraan geen behoefte en de personen die dat moeten weten, kunnen zich vervoegen bij de directie der Nederlandsche Bank.

Wel moet ik nog iets zeggen over de verklaringen te Parijs, te Londen en te Washington afgegeven, waarbij ook België zich heeft aangesloten.

De Nederlandsche Regeering heeft de handelsbelemmeringen en de instabiliteit van het internationale geldverkeer altijd gezien als de voornaamste hinderpalen op den weg naar herstel.

Het spreekt dus vanzelf, dat zij van harte bereid is mede te werken aan alle pogingen, die ondernomen zullen worden tot opheffing van die handelsbelemmeringen en tot stabilisatie van het internationale geldverkeer, zonder zich daarbij intusschen over te geven aan al te rooskleurige verwachtingen.

Ik meen te mogen aannemen, dat de overgrootste meerderheid van ons volk gehoopt heeft, dat wij in staat zouden zijn onze beproefde, rustige, stabiele monetaire politiek te blijven voortzetten. Dat was ook de wensch der regeering en Nederland is daarvan dan ook niet afgeweken voor dat alle anderen den strijd hadden opgegeven, en toen voor ons alle kansen op een gunstig resultaat hadden opgehouden te bestaan.

Thans gelde als wachtwoord: niet meer blijven hangen aan het verleden, dat is voorbijgegaan, vooruitzien naar de toekomst.

De handen nu allen ineengeslagen en allen saam, met biddend hart en eenparig willen, den
nieuwen toestand tegemoet."

Met biddend hart de nieuwe toestand tegemoet."

Colijn

Het Nederlandsche volk slachtoffer!

DEVALUATIE

het begin van het failliet

In 1931 zei de President van de Nederlandsche Bank, Mr. Trip, toen hem gevraagd werd of ook Nederland zou devalueeren:
„wij zijn geen muntvervalchers”.

Op 27 September van het vorig jaar verklaarde minister Colla in de Tweede Kamer, dat zij, die de waarde van den gulden wilden doen dalen, waren
„onvaderlandshevende schokkers”.

Vrijdagavond 25 September j.l. verklaart de Nederlandsche Regeering:
„zij handhaaft haar monetaire politiek onveranderd”.

Zaterdag 26 September voegt de president van de Nederlandsche bank, mr. Trip, daaraan toe:
„Er is geen enkele reden, waarom de Nederlandsche Bank haar politiek zou wijzigen.”

In den nacht van Zaterdag op Zondag wordt door dezelfde Nederlandsche Regeering en denzelven president van de Nederlandsche Bank

de goud-politiek prijsgegeven

Waar ter wereld heeft men het ooit zoo zout gegoten?
Slikte dit volk dan letterlijk alles?

Wat beteekent dit allemaal?

Hoe men het ook tracht voor te stellen of te verdoezelen, het goud-embargo beteekent devaluatie.

Devaluatie beteekent dat Uw gulden minder waard wordt.

De gulden wordt drie kwartjes waard of zeventig cent of zestig cent dat zullen de Heeren straks wel uitmaken.

Wat zijn de gevolgen?

VOOR DE WERKLOZEN nieuwe vermindering van de waarde van den steun.

VOOR ALLE LOONREKENDEN (arbeiders, bedienden, ambtenaren) vermindering van hetgeen zij voor hun loon zullen kunnen koozen, daar de gulden minder waard zal worden.

VOOR DE SPAARDERS, die, vertrouwend op de talrijke verhogingen van de Nederlandsche Overheid, staats-obligaties, gemeente-obligaties kochten, een spaarbankboekje bezaten of bankbiljetten bewaarden, dat hun een deel van hun spaargeld is ontsnomen.

VOOR DE GEPENSIONEERDEN EN LIJFRENTIËRS, een sterke onderdrukking van hun pensioen of lijfrente.

VOOR DE SPECULANTEN een gouden tijd.

VOOR DE VERKOPERS van diverse plaatselijke kleine kruid-omzetbaarheid. Sterke groei zij „strijd” voeren om 25% vermindering van loon in guldens, waarvan nu de waarde door de met hun bevriende politieke partijen met bijv. 25% is vermindert. Het spel kan beginnen.

Wat zou het parlement alomog kunnen doen om de schrijvende onrechtvaardigheid te verzoeken?

Wanneer de goudgulden gelijk wordt gesteld met een kleinere hoeveelheid goud, vertegenwoordigt de goudvoorraad van de Nederlandsche Bank een grootere hoeveelheid guldens 250 à 350 miljoen.

Moeten deze 300 miljoen gebruikt worden om nieuw geldvervalding mogelijk te maken?

Mag dat? Of zal het parlement zijn goedkeuring weigeren, als niet de wissel gebruikt wordt om hen te helpen, die door de devaluatie het swaart getroffen zijn, door bijv. de volgende maatregelen te treffen.

1. Afschaffing van de verlaging van de werklonen.
2. Herstel van den loonbijstand.
3. Inbrenging van alle compensatiemaatregelen (herstel loonen, salarissen, enz.)
4. Herstel van pensioenen.
5. Herstel van den richtprijs voor de tarwe.
6. Compensatie te geven aan hen, die overheids-obligaties kochten en nu gedupeerd zijn.
7. Wamborgen tegen uitkleeding van het Nederlandsche volk door geldwolven en duistelingen. Onderzoek naar en publicatie van de beurs-transactie van Zaterdag j.l.

Al deze maatregelen zullen echter achterwege blijven.

Het parlement is onmachtig.

De regeering blijft, totdat de N.S.B. het stelsel zal hebben vernietigd, schoon schip zal hebben gemaakt en recht zal doen, noodt er weer vertrouwen en samenwerking kan ontstaan in een volk dat thans weerloos, verscheurd en geslachtloos is.

DOU XXXI

Afdeling III van de
Nationaal-Socialistische Beweging
in Nederland

22. COLIJN EN ZIJN OUD-JE.

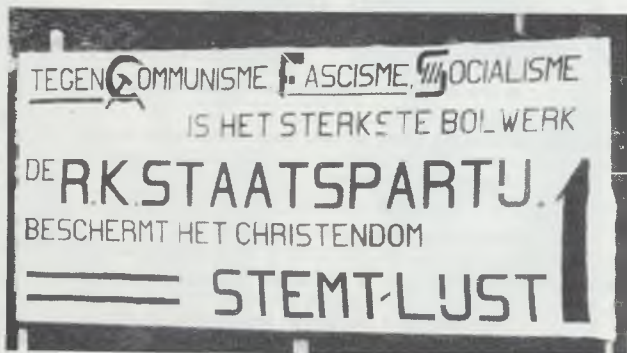
Deze prent van Louis Raemaekers in *De Telegraaf* van 22 november 1936 had als opschrift: "Colijn en zijn Oud-je".

Het onderschrift was: "Maak je niet bezorgd — niet rechts — niet links, toujours maar recht vooruit!"

23. DE TWEDE KAMERVERKIEZINGEN, 26 MEI 1937.

Het historisch materiaal dat op deze en enkele volgende pagina's staat afgedrukt heeft betrekking op de verkiezingen voor de Tweede Kamer die 26 mei 1937 gehouden werden.

Kiekers, weet, wat gij doet!

VOORTZETTING, IN GROOTE LIJNEN,

van het thans gevoerde Regeeringsbeleid, doch — in het bijzonder nu er op economisch gebied een aanmerkelijke verademing blijkt te zijn gekomen —

In sterker mate omgebogen in Liberale richting

DAT is het, wat niet alleen de volbloed liberalen, maar wat ook duizenden en tienduizenden kiezers en kiezeressen uit de neutrals, niet direct tot één bepaalde partij behorende middenstof, wenschen.

Handhaving dus van de samenwerking der burgerlijke partijen in een parlementair of extra-parlementair

Kabinet op breede basis en met sterk Nationalen inslag

Het is, voor wie zijn oor te luisteren heeft gelegd, verblijdend, te hebben kunnen constateren, dat over het algemeen door hen, die dezen wensch koesteren, wordt, dat de verwezenlijking daarvan op geen andere wijze te bereiken is, dan door

Liberaal te stemmen.

Er zijn er onder hen echter ook, die, in navolging van het Dagblad „De Telegraaf“, geïnsponeerd door de figuur van den minister-president, meenen, het gestelde doel niet beter te kunnen bereiken, dan door TE STEMMEN OP DEN HEER COLIJN, den anti-revolutionairen leider.

Wij dingen niets af op de beteekenis van den heer COLIJN als staatsman, wanneer wij zeggen en wanneer wij hier nog éénmaal met klem willen herhalen,

Dat niets minder waar is dan dat.

Stemmen op Dr. COLIJN door kiezers van niet-anti-revolutionairen, niet-ge reformeerden huize, dus VERSTERKING VAN DE ANTI-REVOLUTIONAIRE PRACTIE, zal NIET beteekenen vergrooting van de kans op hernieuwde samenwerking, in een nationaal Kabinet, van de rechtschen en vrijzinnigen, maar zal beteekenen:

Nieuw leven inblazen in de oude, rechtsche coalitie.

De rechtsche coalitie, welke dan, als in de jaren van de DRIE KABINETTEN-RUYS DE BEERENBROUCK, zeker weer zal komen onder ROOMSCHE SIGNATUUR. Terugkeer van een dergelijk Ministerie zou beteekenen:

Zwak gezag („De Zeven Provinciën“ in 1933!)

hetwelk, naar wel duidelijk gebleken is, DE GANGMAKER IS VOOR HET NATIONAAL-SOCIALISME.

|| HET GEVAAR, waarvoor wij ons verplicht voelen, U den dag voor de verkiezingen nog eens ernstig te waarschuwen, DREIGT, || dat kiezers, die met de specifieke anti-revolutionaire beginselen, noch met de rechtsche antithese-politiek in het algemeen, eenige wenschen-gemeenschap hebben, door hun stemmen op de anti-revolutionaire lijst (COLIJN) aan de rechterzijde een dergelijke meerderheid bezorgen, || dat deze de liberalen niet meer noodig hebben!

DE NATIONALE SAMENWERKING, die men wenschte te behouden en waarvoor men, geleid door verkeerde adviseurs, meende te stemmen, IS DAN GETORPEDEERD!

Hoort, leest, hoe in rechtsche kringen hierop wordt gehoopt!

De voorzitter van de R.K. 1e Kamerfractie, de Heer VAN LANSCHOT, met vreugde constaterend, dat ook de discussies bij de algemeene beschouwingen in de 1e Kamer hadden oetsteede „in het teken van bruggenbouw, om te komen tot een hernieuwde samenwerking op positief Christelijke grondslag“, maakte 18 Februari van dit jaar in de 1e Kamer de woorden van het „Katholiek Maandblad“ tot de zijne:

„Op grond van hughen, traditie en geschiedenis van de Katholieke Senaatspartij gaat haar voorkeur ongetwijfeld uit naar het optreden van een parlementair Kabinet, met een program, voortgekomen uit de programma der drie rechtsche partijen, Katholieken, Anti-revolutionairen en Christelijk-Historischen.“

Om nuik een rechtsche meerderheid te bereiken, doet de specifiek-Christelijke Anti-rev. Partij met een onder de Amsterdamse Joden verapreid manifest, speculerend op het Joodsche sentiment, zelfs een goot naar de stemmen van deze bevolkingsgroep!

Met zeer grooten ernst en nadruk komen wij, aan den vooravond van deze Kamerverkiezingen, tot U, kiezers en kiezeressen en roepen U toe!

WENSCHT Gij een rechtsche meerderheid, die den steun der vrijzinnigen kan ontberen?

WENSCHT Gij de oude antithese-politiek terug?

STELT Gij de Bijzondere School boven de Openbare en den Bijzonderen Omroep boven den Algemeene?

ZIJT Gij voorstander van absolute Zondagrust-dwang van Overheidswege

voortstander van de wederinvoering van de doodstraf

voortstander van de steeds verder gaande terugdringing, ook van de ongehuwde vrouw, uit het maatschappelijk leven

tegenstander van de crematie-vrijheid voor wie dit voor zich persoonlijk wenscht?

ACHT Gij een loten, ook al zou zij een Amsterdamse Wereldtentoonstelling hebben mogelijk gemaakt, een zonde?

STEMT DAN ANTI-REVOLUTIONAIR, want dan ZIJT Gij inderdaad anti-revolutionair en wij willen niemand afhouden van de partij en de richting, waartoe hij krachtens oprechte en gevestigde overtuiging behoort.

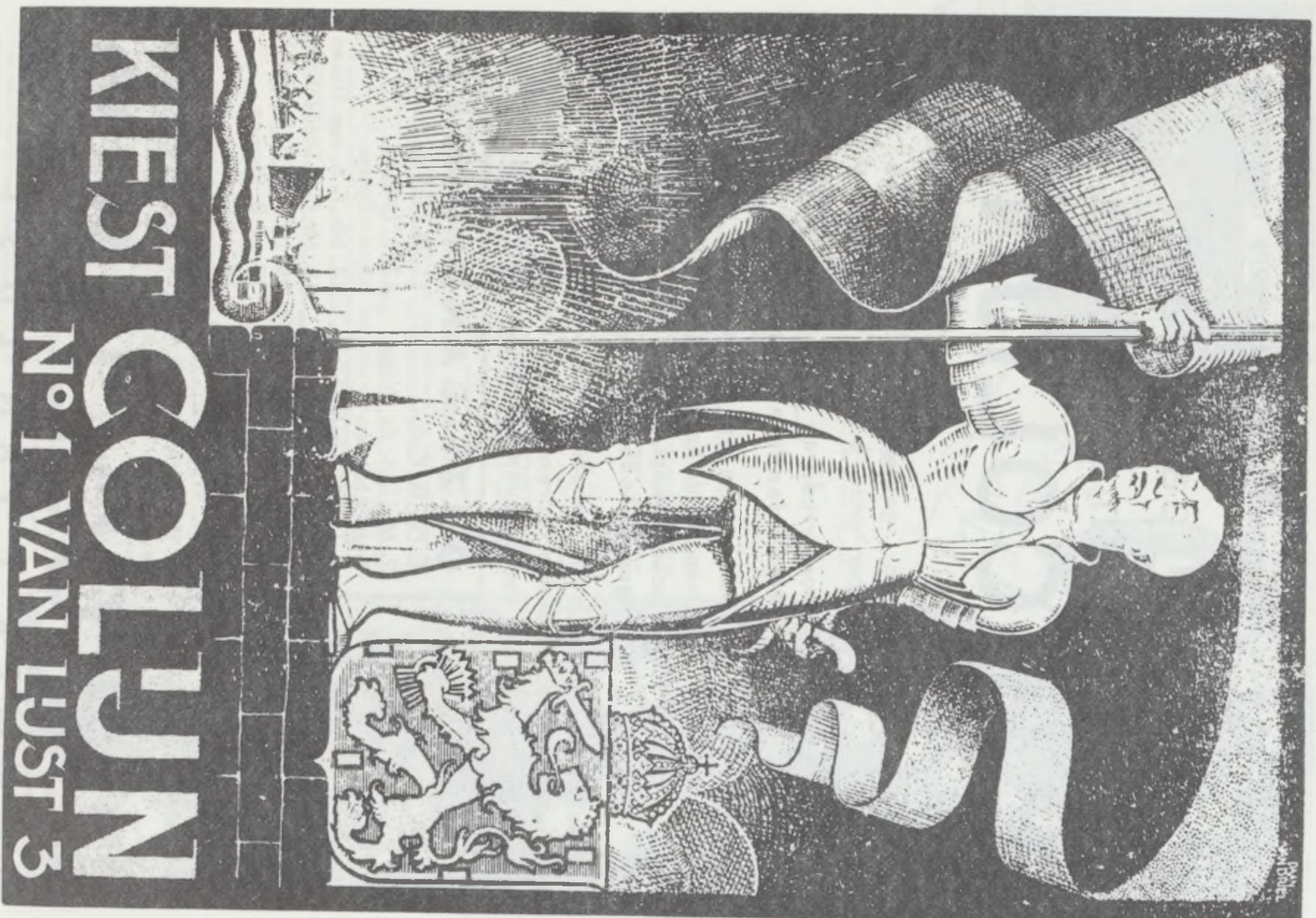
Maar voelt Gij voor dat alles niet?

Wenscht Gij een samenwerking van de drie rechtsche groepen met de vrijzinnigen, zooals deze gedurende de afgelopen vier jaar heeft plaats gehad?

Brengt dan een versterkte Liberale Fractie in de 2e Kamer

STEMT DAN LIBERAAL - LIJST 5

Dr. I. H. J. VOS

Wie is UW candidaat?
De leider van ons volk!

DR H. COLIJN

LIJST

3

DE KAMPVECHTER

voor **godsdienstige en politieke vrijheid**,
voor onze **hoogste** nationale goederen.

DE KAMPIOEN

voor **vrede en welvaart** in de wereld, voor
Nederlands aanzien in het buitenland.

DE STRIJDER

voor **gezin en arbeid, kerk en school**; de
man, die de belangen behartigt van **Industrie en
scheepvaart, handel en landbouw**; die het
gezag **handhaafde**, de **bandeloosheid** bedwong.

Aanvankelijk geslaagd is de aanpassingspolitiek van Dr. Colijn: **het werkloozencijfer daalt voortdurend; er is meer welvaart; laag bleven de kosten van eerste levensbehoeften.** Werkt mede aan voortgaand herstel, strijdt met ons mede onder de Antirevolutionaire banier **voor onze volksheden** en schenkt den Christen-staatsman van groot formaat Dr. H. Colijn **opnieuw** Uw vertrouwen.

Wij stemmen allen:

ONZE CANDIDATEN:

1. Dr. H. Colijn.	11. Ds. C. van der Zaal.
2. Mr. J. A. de Wilde.	12. J. Tjalma.
3. J. Schouten.	13. A. Zijlstra.
4. J. J. C. van Dijk.	14. Mr. T. A. van Dijken
5. L. F. Duymaerv. Twist.	15. Mr. G. A. Diepenhorst.
6. C. Smeenk.	16. H. J. W. A. Meyerink.
7. Mr. J. Terpstra.	17. A. B. Roosjen.
8. C. van den Heuvel.	18. J. Algera.
9. W. Wagenaar.	19. G. Baas Kzn.
10. H. Amelink.	20. F. L. van der Bom.

DR H. COLIJN

NUMMER 1 VAN LIJST

Adres Centrale A. R. Kiesvereniging: Talmstraat 13, Amsterdam

3

COLIJN 500.000 WERKLOZEN VERDEDIGT ZICH... MAAR HOE?

Bi de verkiezingspropaganda voor Minister Colijn is er in ons land een nieuwe methode ingevoerd. Een zeer bedenkelijke methode! Er verschijnt een dik boek:

● „Het werkende land”,

uitgegeven op last van en gesubsidieerd door de regering!
in de bioscopen draait een film:

● „Nederland aan de Arbeid”,

vervaardigd op last en op kosten van de regering!
Accoord! Een regering wordt aangevallen op het door haar gevoerde beleid. Waarom zal zij dat beleid niet verdedigen?
Maar men mag dan toch verwachten, dat deze verdediging geschiedt met geoorloofde middelen. Juist de regering — en vooral de regering van een democratisch land — heeft te zorgen, dat waardigheid en eerlijkheid in de politieke strijd bewaard blijven. De wijze, waarop de regering-Colijn door middel van boek en film naar politiek verdedigt, overschrijdt de grenzen van hetgeen in de verkiezings-tijd geoorloofd moet worden geacht.
Zij vertellen van veel werk en van veel welvaart, die Colijn en zijn ministerie aan volk en land hebben gebracht. In werkelijkheid is dit werk slechts voor het allerkleinste deel aan de regering-Colijn te danken. In werkelijkheid heeft de politiek van de regering-Colijn van 1933 tot 1937 in plaats van welvaart

● VERMEERDERING VAN WERKLOOSHEID

gebracht. Het boek en de film van de regering-Colijn halen in de politieke strijd de waardigheid omlaag en zijn met de eerlijkheid in strijd!

Vier jaren heeft deze regering hardvochtig en zonder mededogen goijverdvoor

● VERLAGING VAN HET LEVENSPLEIL DOOR AANPASSING

En nu zij haar beleid moet verdedigen, doet deze regering akof aan Colijn de instandhouding, ja zelfs de verhoging van het levenspeil van de massa des volks is te danken. Dat is misleidend!

De misleidende cijfers uit het dikke boek hebben wij aan de kaak gesteld. De regering-Colijn verweert zich daartegen door middel van het Alg. Ned. Persbureau. Volgens haar moeten de voor woningbouw bestemde bedragen buiten beschouwing blijven, omdat er genoeg woningen zouden zijn, zelfs aanmerkelijke woningoverschotten.

Het is anders! De regering-Colijn heeft de verdere woningbouw zoveel mogelijk belemmerd, niettegenstaande er een groot tekort is aan goede en goedkope arbeiderswoningen.

Gij vraagt: „en al die werken dan, die op de film worden vertoond?”

Wilt gij enige voorbeelden?

Gij ziet toch immers de aanleg van het Rijn-Twente-kanaal. De aanleg van dit kanaal is begonnen lang voor de regering-Colijn optrad.

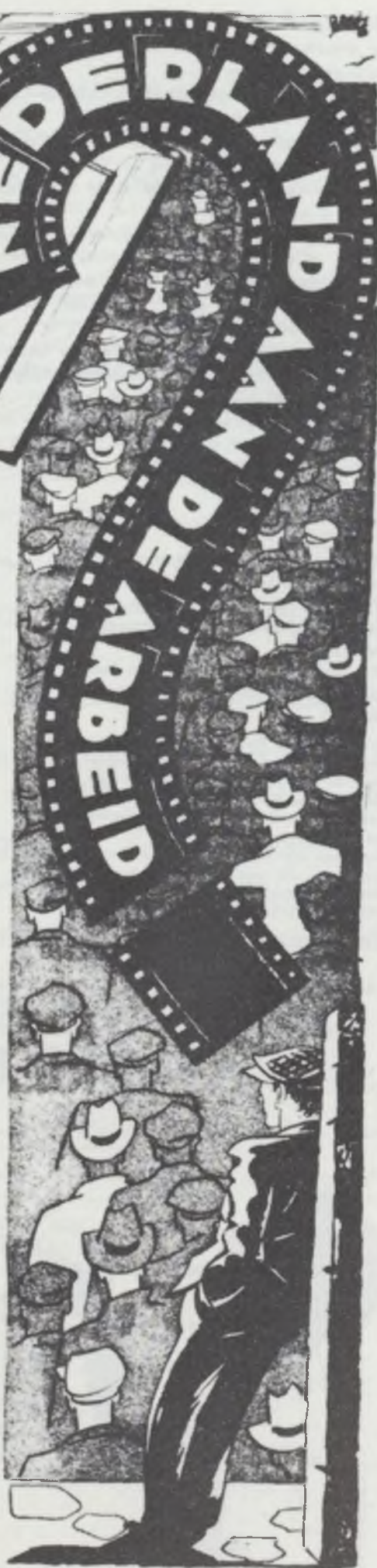
Gij ziet het prachtige Amsterdamse bosplan. Dit bosplan is initiatief van het gemeentebestuur van Amsterdam.

Gij ziet de dichting van de afsluitdijk van de Zuiderzee. Dit gebeurde toen de regering-Colijn er nog niet was. Integendeel heeft deze regering de verdere uitvoering der Zuiderzeewerken vertraagd.

Gij ziet het vliegveld Ypenburg. Het geld hiervoor is door particulieren bijeen gebracht. Toch verschijnt na dit vliegveld het portret van Dr. Colijn, den man, die met de uitvoering van dit werk niets te maken had.

Het dikke propagandaboek van de regering-Colijn eindigt met de juichtreet:

„Rijker aan geest, flinker van karakter, staviger van lichamelijk weerstandsvermogen zal ons volk uit deze crisis te voorschijn komen. De koopkracht is behouden, het moreel van de troep is ongedeerd.”

Wij vragen U:

gij werkloze, wiens hoofd of handen jarenlang tevergeefs snakken naar werk...

gij jonge mensen, die een beroep hebt geleerd, dat gij niet moogt uitoefenen...

gij afgestudeerde intellectueel, die U tevergeefs hebt afgesloofd om een bevreemding te vinden...

gij neringdoende, die door de dalende koopkracht Uwer cliënteel aan de rand van het failliet zijt gekomen...

gij kleinere of grotere ondernemer, die tot sluiting van Uw fabriek of onderneming zijt moeten overgaan...

gij kleine boeren, pachters en tuinders, die heel de karige opbrengst van Uw grond moesten afstaan aan pachtheer of hypotheekbank...

gij onderwijzers, die met lagere bezoldiging en voor grotere klassen van slecht-gevoede en slecht-geklede volkskinderen zijt blijven pogen Uw taak vol te houden...

gij moeders, die voor Uw kinderen vaak het allernodigste aan dekking en kleding en voedsel niet meer hebt kunnen bemachtigen...

U allen vragen wij:

Wat hebt gij gemerkt van een grotere rijkdom aan geest?

Wat hebt gij gemerkt van een steviger lichamelijk weerstandsvermogen?

Wat hebt gij gemerkt van het behoud van Uw vroegere koopkracht?

Jarenlang heeft de aftredende regering, onder aanvoering van Colijn, zich verzet tegen de stichting van nieuwe industrieën, waardoor het gevaar van blijvende werkloosheid voor tienduizenden had kunnen worden voorkomen.

Voor deze naar arbeid hunkerende bevolkingsgroep, die een leven van voortdurende ledigheid in het vooruitzicht heeft weet Colijn geen andere raad dan:

NAAR DE ARMBESTUREN!

De heer Colijn trekt door het land.

Hij weet, dat 170.000 ouden van dagen, voornamelijk kleine zelfstandigen, in de allergrootste nood verkeren, omdat zij vallen buiten elke vorm van verzekering tegen de noden van de ouderdom.

Nu, — in de verkiezingsactie, nu er stemmen moeten worden gewonnen — nu zegt Colijn, dat

„men bij hem kan aankloppen voor wat vernieuwing van de gelegenheid tot opnemen in de verzekering“ (Groninger Dagblad 22 April 1937).

Maar een motie van het sociaal-democratische Kamerlid Kupers (28 November 1933) om een ouderdomsrente uit te keren aan alle 65-jarigen, werd door de regering Colijn bestreden en door de meerderheid der Kamer verworpen.

Een nieuwe poging door sociaal-democraten ondernomen op 2 October 1935, strandde op dezelfde wijze.

En op 18 December 1936 bleef een derde voorstel van de sociaal-democraten, om voor deze ouden van dagen maatregelen te nemen, eveneens zonder resultaat. Minister Colijn komt te laat! Nu moeten de kiezers oordelen over wat hij en zijn regering hebben nagelaten te doen in de achter ons liggende vier jaren.

KIEZERS EN KIEZERESSEN,

De sociaal-democraten hebben voortdurend de aanpassings-politiek van de regering-Colijn bestreden. Zij hebben telkens en telkens weer gezegd, dat het anders kon. Zij hebben voorspeld, dat de crisis-politiek van Colijn en zijn ambtgenoten moet leiden tot vermeerdering van de werkloosheid en tot vergroting van de ellende. Zij hebben gewezen op de welvaarts-politiek van de regeringen in de Scandinavische landen en de maatregelen van President Roosevelt in Noord-Amerika tot voorbeeld gesteld. Zij hebben met het „Plan van de Arbeid“ nauwkeurig aangegeven hoe in ons land een wending ten goede uit de crisis kan worden bevorderd.

De regering-Colijn en de meerderheid van de volksvertegenwoordiging hebben niet geluisterd naar de waarschuwende stem der sociaal-democraten.

Het gevolg is geweest, dat — niettegenstaande in de wereld-toestand reeds in 1932 het dieptepunt der crisis was bereikt — in Nederland na 1932 het aantal werklozen jaarlijks nog met gemiddeld 50.000 is toegenomen!

Geeft U rekenschap van al deze feiten!

Uw keus kan niet moeilijk zijn!

Op 26 Mei a.s. Uw stem uitgebracht op

LIJST

2

Morgen wacht U een belangrijke taak. Gij zult dan mede hebben te beslissen, hoe ons Nederlandse Volk in de komende jaren zal worden geregeld. Gij hebt het dan in Uw macht mede te beslissen, of er in de komende jaren in Nederland een krachtig, vooruitstrijdend, democratisch regerend beleid zal worden gevoerd, met open oog voor alle mogelijkheden en omstandigheden, waarbij u het bijzonder naar herschik van de welvaart zal worden getreefd en byzondere aandacht zal worden gegeven aan bestrijding van de werkloosheid, aan een rechtvaardige verbetering van de positie van de groepen, die thans in de grootste moeilijkheden verkeren, als middenstanders, kleine boeren en kinderen en aan beniging van de nood van grote groepen oudere van dagen.

Gij hebt het mede in Uw macht te beslissen, of er in Nederland vrijheid van geweten, van godsdienst en van godsdienstuitoefening zal blijven, of vrije critiek op verkeerde maatregelen volledig mogelijk zal blijven en of de Regering zal worden geleid door vertrouwde, door de kroon aangewezen, figuren, die het vertrouwen hebben van de volksvertegenwoordiging, en niet door de gemstelingen van een zichzelf als zodanig opwerpende dictator.

Gij hebt het mede in Uw macht te beslissen, of er in ons land een gezond financieel beleid zal worden gevoerd en of er een geen van samenwerking en verdrag zal overheersen en niet felle klassenstrijd of politieke machtsgevechten de eenheid zullen ondermijnen.

Wilt Gij Uer stem voor het bovenstaande aanwenden? Welnu, stemt dan morgen op den

Vrijzinnig Democratisch Mr. P. J. Oled

Minister van Financiën,

ZET MEER LIBERALEN NAAST COLIJN.

Hij werkt aan een ontzaggelijke task: de tegenstelling links—rechts te overbruggen. De liberalen kunnen hem daarbij juist van grooten steun zijn. Wie de liberalen versterkt, geeft nationale daadkracht aan Colijn. Breng dus Uw stem uit op de liberalen. Lijst 5.

COLIJN en OUD

↓
hebben het regeerbeleid der laatste vier jaren gedragen. Nooit zag Nederland gelukkiger samenwerking tussen rechter- en linkerzijde

**RECHTZINNIG NEDERLAND
STEMT Dr. COLIJN**

↑
**VRIJZINNIG NEDERLAND
STEMT Mr. OUD**

ZET MEER VRIJZINNIG DEMOCRATEN NAAST OUD!

Stemt vooral op hem! Steunt hem in zijn moeilijke taak! Gij kunt hem niet beter helpen dan door te stemmen op zijn lijst, die der Vrijzinnig Democraten,

LIJST 6

TWEEDE KAMER

DER STATEN-GENERAAL

26 MEI 1937

DE N.S.B. KOMT!

PARTIJEN-FILM

COLLIN: Het volk is zeer tevree met deze regeering!

En de N.S.B.??? Zij krijgt geen voet aan den grond!
Gaaf stille slapen!!!

En daarom trekt de eenvoudige, calvinistische
boerenzoon te veld tegen de N.S.B., zich zelve
veroorloofend. Den eenen dag den kansel bestij-
gend, den anderen dag in een circus optredend
35 spreekbeuten in een maand en daar tusschen-
door als maar regeerend!!!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

ALBARDA: Mussert wint niet, noch in nergens! (Donderend
applaus)

Daarom

„Het Plan“ op den achtergrond!!!

En nummer één: Strijd tegen de N.S.B.!!! Hou me
vast! We houden vast op Marx. Godsdienst is opium
voor het volk! En dus: Verzet tegen aanranding van
godsdienstvrijheid, geen anti-semitisme!!! (Lispel-
lende instemming.)

De A.J.C. zingt „De Internationale“ Albarda mur-
melt het Wilhelmus.

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

GOSELING: De N.S.B.??? Vreest niets! In hollende vaart gaat
zij bergafwaarts!!!

Samen met de S.D.A.P.???!

Ja, het gaat gebeuren!

Mét de S.D.A.P. — vóór de democratie — Tégen de
N.S.B.!!!

En als maar Zondagsche landdagen tegen de N.S.B.!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

WENDELAAR: De N.S.B.??? Zij verdwijnt met wolfsangel,
spekhaken en al!

Hoort den roep van den Vrijheidsbond:

Uw vaadren vochten voor hun vrijheid! Wat doet
gij???

Stemt Izaak Vos, wiens vaadaadren in Palestina
vochten!!!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

OUD: De N.S.B.??? Op zijn hoogst vier zetels!!! Nog minder
dan wij! Het kan haast niet!!!

Stemt den uitvinder van de gezonde financiën!
500 miljoen extra uit de belastingschroef! 325 mil-
lioën op het nageslacht afgeschoven, stemt Oud,
den laatste der Mohikanen!!!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

DE GEER: De N.S.B.??? Van geen betekenis meer! Daarom:
Met man en macht en alle kracht, kiest dezen keer:
Alleen De Geer!!!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

LOU: De N.S.B.??? Ons eenige gevaar!!!

Daarom: Eén volksfront tegen de N.S.B.!!! Ruim baan
voor den middenstand! Redt de jeugd! Redt den
landbouw! Redt alles en nog wat in de „veilige“
schoot van het Communisme!

Riiiiiiiiiiii, weer een andere film!

EINDE DER DEMOCRATIE: Als maar oprechte vaderlanders!
Grootsche manifesten met de beeltenis van Willem
de Zwijger!!!

Uw kinderen géén slaven! Géén concentratie kam-
pen! Geen geknevelde kerken! Geen rechteloosheid!
Géén willekeur! Géén verschrompelde welvaart!
Géén dit, géén dat! Democratie te wapen!!!

De leeuwen van Juda roepen U op: Strijdt tegen de
N.S.B.!!!

En ondanks dit volksfront van Colijn tot Lou
de Visser, van uiterst rechts tot uiterst links,
marcheert het leger van de N.S.B. op het eind-
doel af:

Eén land Eén volk

GÉÉN VERDEELDHEID - MAAR SAAMHOORIGHEID

Op voor het Nederland van de toekomst, waar
een plaats zal zijn voor een ieder, die werken
wil en werken kan, waar de arbeid zal worden
geëerd en de jeugd weer gelukkig zal zijn!

STEMT

MUSSERT

N. S. B.

LIJST

15

**Niet: veel beloven en weinig geven,
maar vertrouwen vragen op grond
van beginselen en daden.**

Niet: schermen met groote holle leuzen of streven naar de uitvoering van een onuitvoerbaar plan,
maar aanpakken, óók in donkere tijden.

Niet: mensen vergoden,
maar vasthouden aan de eeuwige
wetten door God in Zijn Woord
gegeven.

Stemt daarom

LIJST 4

26
MEI

is de dag, waarop Gij Uw stem uitbrengt.
Kiest dan een partij, die op vaste beginselen bouwt.
Kiest dan een partij, die de eenheid van ons volk handhaaft en versterkt.
Kiest dan een partij, die zich verzet tegen klassebelang of groepsbelang.
Kiest dan een partij, die vóór alles ons volk wenschte te bewaren als een christelijk volk.

.... kiest dan

LIJST 4

CHRISTELUK HISTORISCHE UNIE

**Wilt gij ons steunen
met Uw stem...**

ga dan Woensdag 26 Mei met Uw oproepingskaart naar het stembureau, zoek kalm op Uw stembiljet naar lijst 4... neem het roode potlood, en **doe dan zóó:**

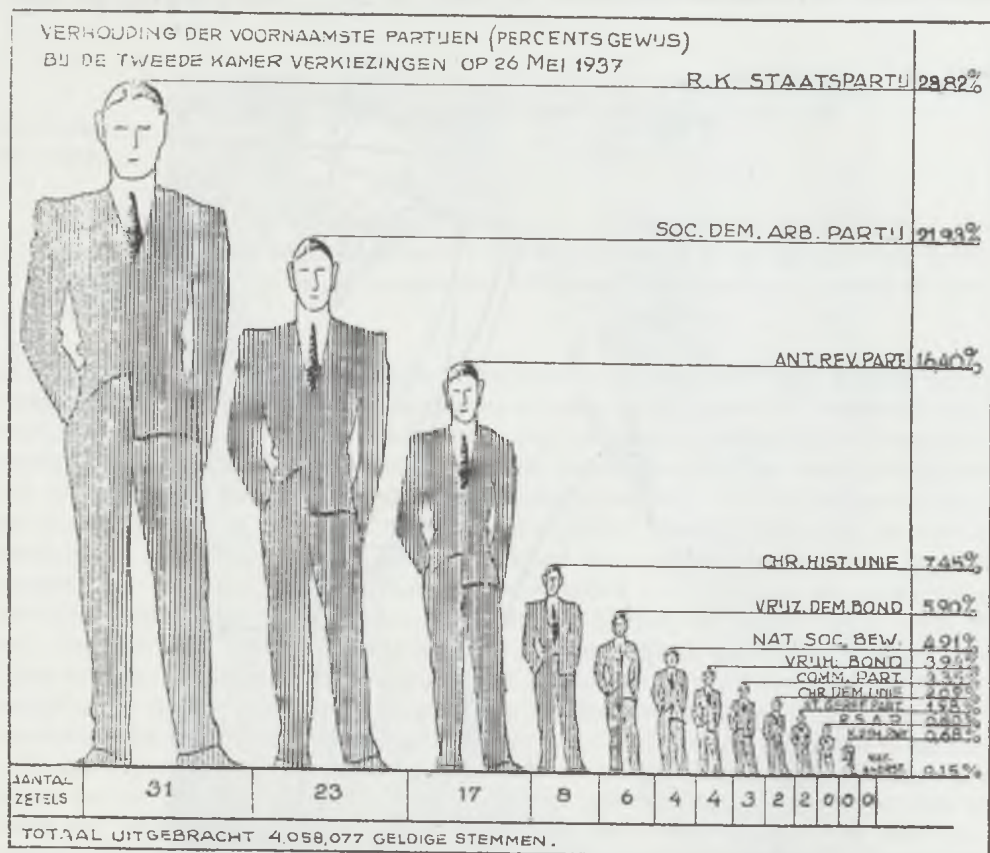
3	4	5
● Geer, Jhr. Mr. D. J. de ● Tilanus, H. W. ● Bekker, J. ● Krijger, Jr., J. M. ● Slotemaker de Bruïne, Prof. Dr. J. R. ● Katz, Maj. Mr. C. Frida ● Krol, T. j. ● Weitekamp, J. ● Rutgers v. Rozenburg, Jhr. Mr. J. W. H. ● Bins, W. J. A. C. ● Boerjan, H. van ● Walsum, Mr. G. E. van ● Seunings, G. ● Marra, M. ● Jong, Mr. M. Ch. de ● Wolthuis, J. C. ● Loos, M. de ● Minnama, R. M. ● Schmal, Mr. J. J. R. ● Rusthoe, J.		

Neem dit voorbeeld gerust mee naar het stemlokaal!

RESULTATEN IN 561 GEMEENTEN.

TE 12.30 uur hedennacht waren geteld de uitslagen van de stemming in 561 gemeenten. In totaal waren in deze gemeenten uitgebracht 2.283.520 stemmen. In 1935 waren in dezelfde gemeenten in totaal uitgebracht 2.152.191 stemmen. De verdeeling over de partijen, met daarachter de vergelijkende cijfers van de verkiezingen voor de Provinciale Staten in 1935, was als volgt:

	in 1937 stemmen	in 1935 stemmen
R. K. Staatspartij	703637	602535
S. D. A. P.	487086	424223
Anti-rev. partij	367079	234749
Christ. Hist. Unie	176571	193140
Vrijheidsbond	84765	119382
Vrijz. Dem. Bond	131828	86287
Comm. Partij	55564	52463
Staatk. Geref. Partij	48420	60085
R. S. A. P.	—	—
Nat. Boeren- Tuinders- en midd. partij.....	—	—
Kath. Dem. Partij	—	—
Christ. Dem. Unie	—	—
Nat. Soc. Beweging	89032	156754
Herv. Geref. Staatsp.	—	—
Nationaal Herstel	—	—

Verdeeling van de Tweede Kamerzetels

Partij	1929	1933	1937
R. K. Staatspartij	30	28	31
Soc. Dem. Arb. Partij	24	22	23
Ant. Rev. Partij	12	14	17
Chr. Hist. Unie	11	10	8
Liberale Partij (Vrijheidsbond)	8	7	4
Vrijz. Dem. Bond	7	6	6
Communisten	2	4	3
Nat. Soc. Beweging	—	—	4
Andere partijen	6	9	4
	100	100	100

24. DE KABINETSFORMATIE, 1937.

Colijn slaagde er niet in om weer een kabinet op brede basis samen te stellen. De leden van de nieuwe regering komen uit confessionele partijen (R.K.S.P., A.R.P. en C.H.U.), twee ministers zijn partijloos.

"DEPARTEMENT VAN JUSTITIE

's-Gravenhage, 7 Mei 1938

2de Afdeling A.
Nr. 1184.

Aan Heeren Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven; den heer Inspecteur der Kon.Mar.; Bureau Grensbewaking en Rijksvreemdelingendienst; Heeren Hoofddcommissarissen van Politie te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht en Groningen.

Ik heb de eer U mede te deelen, dat de Regeering het vluchtelingenvraagstuk nader onder oogen heeft moeten zien. De stand van zaken is thans zoo, dat, sedert dit vraagstuk acuut werd, een vijf- tot zestal jaren verstreken zijn, gedurende welke een voortdurende toevloeiing van vluchtelingen naar ons land heeft plaats gevonden. Ons land herbergt dan ook vele duizenden van deze vreemdelingen. Mocht aanvankelijk de hoop bestaan hebben, dat in het buitenland zoodanige veranderingen zouden plaats grijpen, dat, als gevolg daarvan, een min of meer geconsolideerde toestand zou ontstaan, thans moet vastgesteld worden, dat de stand van het vluchtelingenvraagstuk in plaats van een geleidelijke opklaring toenemende moeilijkheden medebrengt. Afgezien van andere feiten volsta ik met, ter adstructie hiervan, te wijzen op de gevolgen, die de gewijzigde toestand van Oostenrijk ten gevolge heeft. Gedurende de afgelopen jaren is ten aanzien van de toelating van vluchtelingen hier te lande, een in het algemeen tegemoetkomend standpunt ingenomen. Nu na zooveel jaren aan de toevloeiing van vluchtelingen geen einde te zien is, zelfs een vergrooting van toestrooming te verwachten is, is de Regeering van oordeel, dat de tot nu toe gevolgde gedragslijn beëindigd moet worden en dat binnenkomst hier te lande van verdere vluchtelingen, onverschillig van welke nationaliteit, niet meer kan worden toegestaan: verschillende belangen van ons land en onze bevolking — ik herinner slechts aan economische belangen en de nog steeds aanzienlijke werkloosheid hier te lande — maken het noodzakelijk de verdere toelating van vluchtelingen hier te lande tegen te gaan en te verhinderen. Een vluchteling zal voortaan als een ongewenscht element voor de Nederlandsche maatschappij en derhalve als een ongewenschte vreemdeling te beschouwen zijn, die derhalve aan de grens geweerd en, binnenslands aangetroffen, over de grens gebracht zal moeten worden.

Onder vluchteling wordt verstaan iedere vreemdeling, die onder den druk der omstandigheden in het land, waar hij verblijft of gevestigd is, dit land verlaat; het begrip moet derhalve niet in beperkten zin opgevat worden; bijzonderlijk wordt er nog op gewezen, dat aan de omstandigheid, dat de vluchteling voldoende financiële middelen bezit geen reden ontleend mag worden hem hier te lande toe te laten of te laten verblijven.

Zooals U bekend is, wordt met het oog op bovenstaande de grensbewaking versterkt en uitgebreid, hetgeen een betere wering ten gevolge zal hebben. Echter komt door het bovenstaande ook op de plaatselijke politie een ruimere taak van controle en toezicht te rusten: het is van wezenlijk belang, dat de politie voortdurende en scherpe aandacht geeft aan de opsporing en uitleiding der bedoelde vluchtelingen, opdat de nieuwe gedragslijn tot

haar recht kome. Mocht in een enkel geval aannemelijk zijn, dat werkelijk levensgevaar voor den vluchteling te duchten is bij niet-toelating of terugzending over de grens of mocht een bijzondere en gewichtige reden aanwezig zijn, die twijfel doet rijzen of niet het Nederlandsch belang toelating toch bepaald wenschelijk doet zijn, dat kan door den Inspecteur der Koninklijke Marechaussee of den betrokken Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie mijne beslissing ingeroepen worden."

VRUHEID ARBEID! BROOD!

PRUS
3
CENT
REDACTIE EN
ADMINISTRATIE
TEVELSKADESTR. 31
AMSTERDAM - W.

OPENT DE POORTEN!

"Leden der Staten-Generaal,

Bij den aanvang van het zittingsjaar tot hervatting Uwer werkzaamheden gevoel Ik allereerst behoefte uitdrukking te geven aan Mijne gevoelens van diepe erkentelijkheid voor de in de afgelopen weken uit alle lagen van Mijn Volk ontvangen bewijzen van gehechtheid aan Mij en Mijn Huis. De herinnering daaraan zal bij Mij onvergetelijk zijn.

Kon Ik ten vorigen jare in Uw midden gewagen van hoop op verbetering in den economischen toestand des lands, de gang van zaken sinds dat tijdstip heeft deze hoop niet in vervulling doen gaan. Wel is de werkloosheid sinds dat tijdstip nog eenigszins afgenomen, maar over het algemeen zijn de economische vooruitzichten minder gunstig dan destijds het geval was.

Deze toestand plaatst de Regeering opnieuw voor de vraag wat gedaan kan worden tot verlevendiging van het bedrijfsleven en de daarmee saamhangende werkgelegenheid voor groote groepen van ons volk. Met het oog hierop zullen bijzondere voorzieningen worden getroffen ter bevordering van den uitvoer onzer producten, terwijl voor bepaalde bedrijven tariefmaatregelen van matig beschermenden aard in voorbereiding zijn. Ook zal aan de verdere ontplooiing onzer nationale nijverheid en aan de belangen der scheepvaart bij voortdurend aandacht worden geschonken.

Mag worden gehoopt, dat van deze voorzieningen een gunstige invloed op de werkgelegenheid zal uitgaan, daarnevens zal worden voortgegaan met het treffen van bijzondere maatregelen tot bestrijding der werkloosheid. Inzonderheid zal belangrijke uitbreiding worden gegeven aan de uitvoering van die werken, welke bijdragen tot verhooging van het voortbrengingsvermogen van den bodem en daardoor leiden tot het ontstaan van blijvende werkgelegenheid. De verdere uitvoering van de drooglegging van den Noord-Oostpolder en de voorbereiding van de overige inpolderingen in het IJsselmeer, zullen krachtig worden voortgezet.

Teneinde remmende invloeden op de uitvoering van werken tot bestrijding der werkloosheid zooveel mogelijk uit den weg te ruimen, zullen voorstellen van wetgevendend aard U eerlang bereiken.

De werkloosheid onder de jeugd heeft de bijzondere aandacht der Regeering; maatregelen tot krachtiger bestrijding worden voorbereid. Tot voldoening stemt, dat in deze bewogen tijden de betrekkingen van Nederland tot de andere Mogendheden haar vriendschappelijk karakter onveranderd hebben mogen behouden. De Regeering blijft er op bedacht, de positie van Nederland door onze even zorgvuldig als bestendig gevolgde politiek van zelfstandigheid te bevestigen en te versterken. Daartoe blijft de verdere uitvoering der voorgenomen maatregelen tot versterking van 's lands weermacht onontbeerlijk. De toestand van de openbare financiën blijft in zeer bijzondere mate zorg vereischen, en noopt mitsdien tot een zoo groot mogelijke beperking der uitgaven. Dit is te meer geboden omdat de offers, welke in de huidige omstandigheden gebracht moeten worden voor de defensie, alsmede die, welke nu reeds gedurende een reeks van jaren gevorderd worden voor de bestrijding der werkloosheid en de leniging van haar gevolgen, zeer zware eischen aan de publieke kassen stellen.

Grootere offers zullen echter nog noodig zijn om in deze voor ons volksbestaan zoo

eminente belangen op de juiste wijze te blijven voorzien.

Voorstellen, welke er op gericht zijn het geheele volk zooveel mogelijk in deze nationale offers te doen deelen, zullen U in dit zittingsjaar worden aangeboden. Het ligt in het voornemen hiermede gepaard te doen gaan voorstellen tot belastingherziening, teneinde een meer rechtvaardige verdeeling van den druk te verkrijgen en de in bepaalde belastingen gelegen belemmeringen tegen verruiming van de werkgelegenheid zooveel mogelijk weg te nemen.

In verband met het feit, dat de wijzigingen in de economische verhoudingen op het gebied van den landbouw meer en meer van blijvenden aard blijken te zijn, is het gewenscht, dat aan de genomen maatregelen een organisatie ten grondslag wordt gelegd, waarbij in het bijzonder gelet zal worden op de handhaving der bij het landbouwbedrijfsleven behorende eigen verantwoordelijkheid.

Blijft Curaçao zich verheugen in een gestadige ontwikkeling en vertoont de financieele toestand van Suriname een lichte verbetering, de in het vorig jaar ingetreden terugval in de conjunctuur heeft niet nagelaten een ongunstigen invloed uit te oefenen op den algemeenen economischen en financieelen toestand van Nederlandsch-Indië.

Hoewel een voorzichtig financieel beleid terughouding eischt bij het beramen van maatregelen met geldelijke gevolgen, zal niettemin worden voortgegaan met het streven naar verbreding van de economische basis des lands.

De doelmatige inrichting van de verdediging van Nederlandsch-Indië te land en ter zee, welke van de schatkist zware offers eischt, heeft de voortdurende aandacht der Regeering. Met erkentelijkheid maak Ik gewag van de toewijding, waarmede leger en vloot, zoomede de ambtenaren in burgerlijken dienst in het geheele Koninkrijk hunne taak vervullen.

Ook in het komende zittingsjaar zal weer veel arbeid en toewijding van Regeering en Staten-Generaal worden gevorderd. In het vertrouwen, dat die arbeid verricht zal kunnen worden in hartelijke samenwerking en met de innige bede, dat de Almachtige God ons allen de noodige kracht en wijsheid schenke, verklaar Ik de gewone zitting der Staten-Generaal geopend.

Een socialistische visie, getekend in *De Notenkraaker*.

DE NOTENKRAKER

De regering en de werkloosheid

Afwachten

HET VERLOSSEND WOORD

De Nederlandsche werklooze: „Maar ik zeg u toch, ik ben niet ziek, ik heb alleen maar honger en behoefte aan werk.”

Colijn: „Je ijlt. Ik zal je een nieuw slaapdrankje geven.”

28. HET VIJFDE KABINET COLIJN, JUNI/JULI 1939.

Nadat er in het vierde kabinet Colijn onenigheid was ontstaan over het te volgen sociaal-economisch beleid en de financiële politiek boden de ministers hun ontslag aan. Colijn vormde een vijfde kabinet, de meeste leden waren niet-politici. Jordaan tekende onderstaande prent voor *De Groene Amsterdammer*.

Het Kabinet Colijn gaat heen

Tweede Kamer keurde zijn optreden af

Motie van den leider der R. K. fractie aangenomen.

In de zitting der Tweede Kamer van Donderdagmiddag heeft de R.-K. fractieleider Dr. Deckers, de volgende motie ingediend:

„De Kamer, overwegende dat de Kabinetsformatie niet geleid heeft tot het optreden van een Kabinet, dat de noodige waarborgen biedt, voor een deugdelijke behartiging van het landsbelang in gemeen overleg met de Staten-Generaal, keurt het optreden van dit Kabinet af, en gaat over tot de orde van den dag.”

Deze motie is met 55 tegen 27 stemmen aangenomen.

Vóór: de Katholieken, Vrijzinnig-Democraten, Sociaal-Democraten, Communisten en de Chr. Democraten.

Tegen: de Anti-Revolutionnaires, Chr.-Historischen, Liberalen, Nationaal-Socialisten en Staatkundig-Gereformeerden.

Het Kabinet afgetreden

De regeringspersdienst meldt:

De heeren ministers hebben bij schrijven van den voorzitter van den raad van ministers van 27 Juli 1939, aan H. M. de Koningin ontheffing uit hun amot verzocht.

Hare Majesteit heeft dit verzoek in overweging genomen en den heeren ministers verzocht zich inmiddels met de behandeling en afdoening, zoo mogelijk, van de loopende zaken te blijven belasten.

...

Samenwerking met S. D. A. P.
niet zeker

MR. OUD KABINETSFORMATEUR ?

LAATSTE NIEUWS

Mobilisatie in Nederland

's-Gravenhage, 28 Augustus. De Regeeringspersdienst meldt :

Ten einde ten volle voorbereid te zijn op den plicht, welke op Nederland zou rusten om, in geval dat, tegen alle nog bestaande hoop in, een gewapend conflict in het buitenland mocht uitbreken, onze onzijdigheid naar alle zijden met alle ter beschikking staande middelen te handhaven, heeft de Regeering gemeend niet langer te mogen wachten met het nemen van den uitersten voorzorgsmaatregel en is daarom thans het bevel gegeven tot mobilisatie van leger en vloot.

De Regeering heeft zich rekenschap gegeven van de groote moeilijkheden voor het Nederlandsche volk, welke van dezen maatregel het onvermijdelijk gevolg zijn. Zij doet een beroep op de medewerking van alle ingezetenen om gemeenschappelijk die moeilijkheden zoo goed mogelijk te overwinnen.

EERSTE OPKOMSTDAG MORGEN.

's-Gravenhage, 28 Aug. Als eerste opkomstdag voor hen, die *witte* oproepingen in hun zakboekjes hebben, is bepaald de dag van morgen, 29 Augustus.

DE OPROEPINGSBILJETTEN AAN DE TELEGRAAFKANTOREN.

's-Gravenhage, 28 Aug. — De tekst van de oproepingsbiljetten aan de telegraafkantoren luidt :

Bericht. — Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt :

Algemeene Mobilisatie. — Eerste mobilisatiedag 29 Augustus 1939. — Vordering paarden en motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „openbare kennisgevingen”.

Men wordt uitgenoodigd aan bovenstaand bericht zo spoedig en zooveel mogelijk ruchtbaarheid te geven.

BERICHT.

Aan het telegraafkantoor is een telegram ontvangen, waarvan hieronder een uittreksel volgt:

ALGEMEENE MOBILISATIE.

Eerste mobilisatiedag:

29 Augustus

Vordering paarden en
motorrijtuigen.

Men raadplege de in de gemeente aangeplakte „Openbare kennisgevingen”.

Men wordt uitgenoodigd aan bovenstaand bericht zoo spoedig en zooveel mogelijk
**RUCHTBAARHEID TE
GEVEN.**

Centraal Station te Amsterdam, 29 augustus 1939.

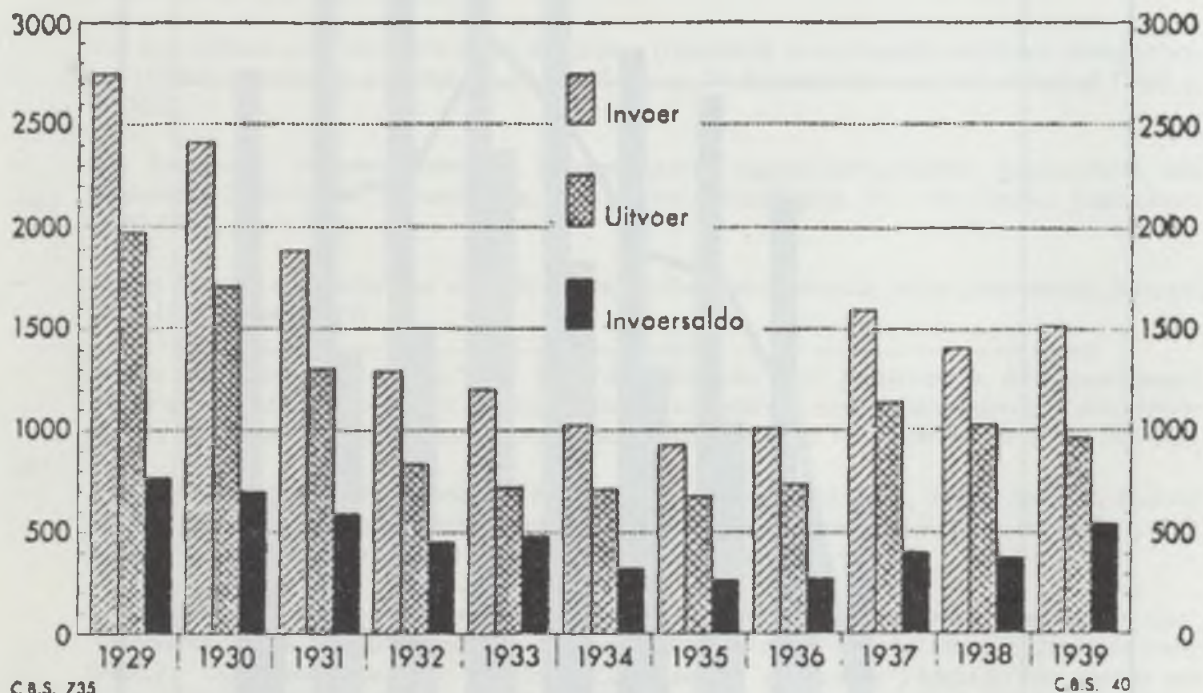

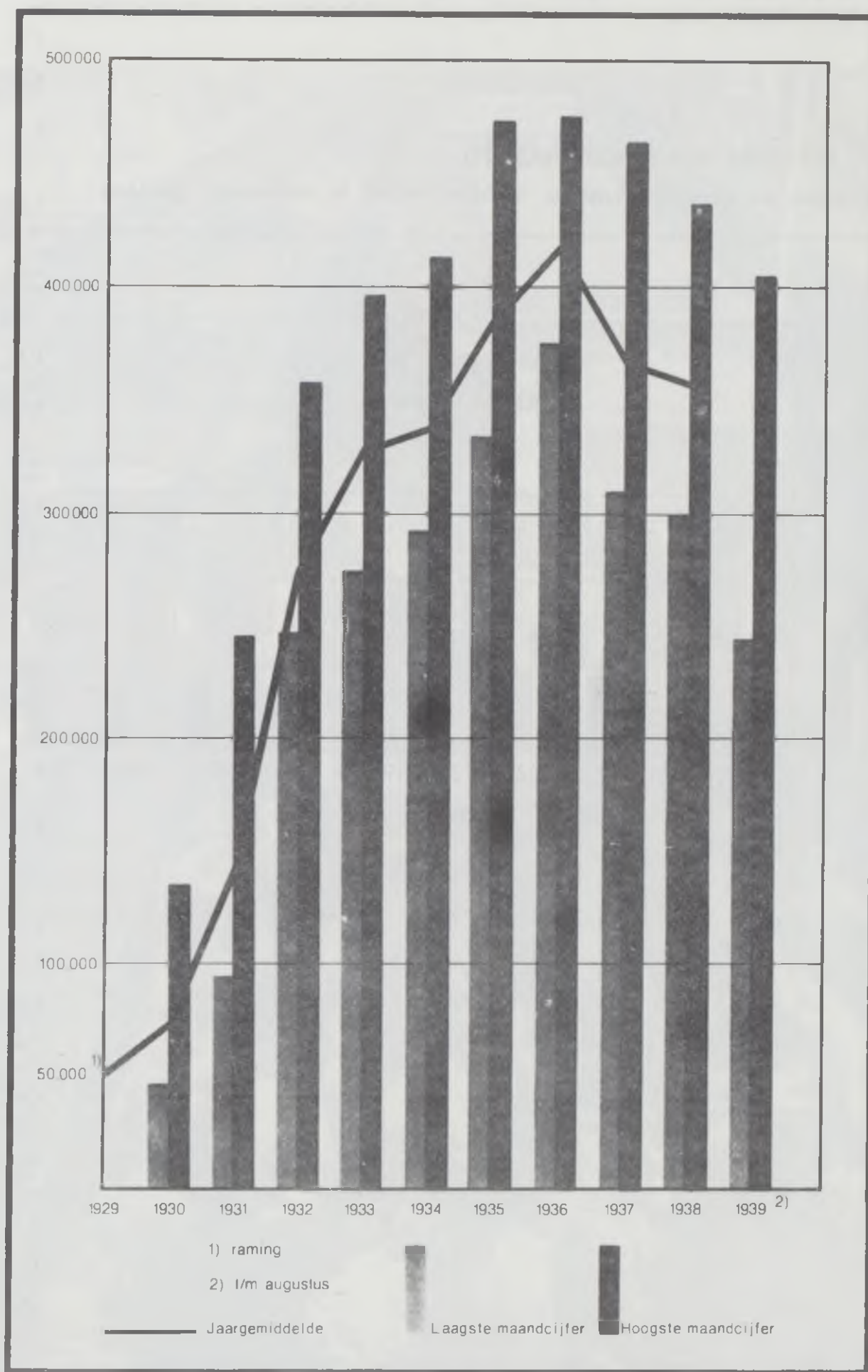
30. GRAFIEKEN, 1929-1939.

Onderstaande grafiek heeft betrekking op invoer, uitvoer en invoersaldo over de jaren 1929-1939. De grafiek op de volgende pagina heeft betrekking op de werkloosheid in ons land in 'die' jaren.

Invoer, uitvoer en invoersaldo

(zonder gouden en zilveren munt en muntmateriaal) in miljoenen guldens

IV. LITERATUUR

LITERATUUR VAN ALGEMENE AARD:

- Jan Beishuizen e.a., *De magere jaren, Nederland in de crisistijd 1929-1939*, Leiden, 1968, geïllustreerd met foto's, karikaturen e.d.
- J.C.H. Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën*, Bussum, 1975, hfdst.1: *Nederland in de jaren dertig: een "burgerlijk-verzuilde" maatschappij in een crisisperiode. Enige inleidende beschouwingen*, p.9-35.
- J.J. van Bolhuis e.a., *Onderdrukking en verzet, Nederland in oorlogstijd*, Arnhem, Amsterdam, z.j. (1948), hieruit het hoofdstuk: J.J. van Bolhuis, *De binnenlandse politiek vóór mei 1940*, p. 78-122.
- I.J. Brugmans, *Paardenkracht en Mensenmacht. Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940*, 's-Gravenhage, 1961, hieruit hoofdstuk VI: *Het nieuwe kapitalisme 1930-1940*, p.514-552.
- H. van Galen Last, *Nederland voor de storm, politiek en literatuur in de jaren dertig*, Bussum, 1969 (Fib. reeks no. 37)
- J. van Herwaarden (red), *Lof der historie. Opstellen over geschiedenis en maatschappij*, Rotterdam, 1973. Hieruit: P.W. Klein, *Depressie en beleid tijdens de jaren dertig. Kanttekeningen bij de ontwikkeling van de Nederlandse volkshuisvesting in de jaren dertig*, p. 287-335.
- J.A. van Houtte e.a., *Algemene geschiedenis der Nederlanden* Zeist, 1948, deel 12, hieruit: hfdst.6: H. Klomp maker, *Economische evolutie in Nederland, 1918-1940*; hfdst.8: L.W.G. Scholten, *Nederland aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog*.
- L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 1, *Voorspel*, 's-Gravenhage, 1969, hieruit met name hfdst. 4: *Een conservatief land*; hfdst.5: *De diepe crisis*; hfdst.7: *"De Zeven Provinciën"*; hfdst.8: *Colijn en de "aanpassing"*; hfdst.9: *Het protest van links*; hfdst.10: *Het rechts-autoritair protest*; hfdst.11: *Mussert en de N.S.B.*; hfdst.12: *De andere fascisten*; hfdst.14: *Nederland en Duitsland*.
- P.J. Oud, *Het jongste verleden, parlementaire geschiedenis van Nederland 1918-1940*, Assen, 6 dln., 1948-1951; hiervan deel IV over 1929-1933; deel V over 1933-1937; deel VI over 1937-1940.
- P.J. Oud, *Honderd jaren, 1840-1940. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland*, Assen, 1971 (5e dr.), hieruit met name hfdst. 18: *Niet tegen den Storm bestand*; hfdst.19: *Op breder Grondslag*; hfdst.20: *De laatste jaren*, p.274-311.
- A.H. Paape e.a., *Bericht van de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam, 1970, afl.6, *Nederland en de valse hoop*, p.141-168.
- Joh. de Vries, *De Nederlandse economie tijdens de 20ste eeuw*, Antwerpen/Utrecht, 1973.

LITERATUUR VAN DOCUMENTAIRE AARD:

- J.A.A. Aarse e.a., *"Hou zee kameraad! " Een documentaire over de N.S.B.*, Amsterdam, 1967.
- Igor Cornelissen e.a., *De taaie rooie rakkers, een documentaire over het socialisme tussen de wereldoorlogen*, Utrecht, 1965.

- N. Cramer, *Wandelingen door de Handelingen*, 's-Gravenhage, z.j., (1975), p.174-201; de in de titel genoemde "Handelingen" zijn de Handelingen van de Tweede en Eerste Kamer.
- Friso Endt e.a., *Weet je nog wel de jaren dertig . . . , reportages, interviews, gesprekken over feiten en gebeurtenissen tussen 1930 en 1940*, Amsterdam, 1960, met facsimiles en veel foto's.
- A.C. de Gooyer, *Het beeld der vad'ren, een documentaire over het leven van het protestants-christelijke volksdeel in de twintiger en dertiger jaren*, Utrecht, 1964.
- Ben van Kaam, *Parade der mannenbroeders, flitsen uit het protestants leven in Nederland 1918-1938, nieuwsgierig bijeengegaard uit oude jaargangen van kranten en tijdschriften, gedenkboeken, brochures en vergeelde documenten uit de boekenkast der vaders*, Wageningen, z.j. (1964).
- Michel van der Plas, *Uit het rijke Roomsche Leven, een documentaire over de jaren 1925-1935*, Utrecht, z.j.
- H.J.L. Vonhoff, *De zindelijke burgerheren. Een halve eeuw liberalisme*, Baarn 1965.

LITERATUUR VAN BIOGRAFISCH EN AUTOBIOGRAFISCHE AARD:

- W.Drees, *Zestig jaar levenservaring*, Amsterdam, 1962, vanaf hfdst.8, p.103.
- W. Drees, *Neerslag van een werkzaam leven*, Assen, 1972, hieruit met name hfdst.3: *Kamerlid in de crisisjaren (1933-1940)*, p.57-79.
- H.M. Hirschfeld, *Herinneringen uit de jaren 1933-1939*, Amsterdam/Brussel, 1959.
(Dr. Hirschfeld was in deze jaren directeur-generaal van handel en nijverheid aan het ministerie van Economische Zaken).
- G. Puchinger, *Colijn, momenten uit zijn leven*, Kampen, z.j., hfdst. XIII *De crisisjaren 1933-1939*, p.166-178.
- G. Puchinger, *Tilanus vertelde mij zijn leven*, Kampen, 1966, hfdst.6 gaat over de periode Colijn.
- Dirk Schilp, *Dromen van de revolutie. Een verzwegen hoofdstuk uit de sociale beweging verteld aan Joop van Tijn*, Amsterdam/Antwerpen, 1967. Waarin een hoofdstuk over de grote stakingen in de textielindustrie in Twente in 1931/32.
- H.J.L. Vonhoff, *Bewegend verleden, een biografische visie op prof.mr. P.J. Oud*, Alphen aan den Rijn, 1969, met name hfdst.3: *Minister van financiën*.

BOEKBESPREKINGEN

Christopher Brooke, De middeleeuwse samenleving. (Bussum 1974) Uitgeverij De Haan, prijs f 17,50.

Het onderhavige boek is niet helemaal nieuw. Een jaar of tien geleden verscheen in Engeland een rijk geïllustreerd, groot en vooral duur boekwerk onder redactie van Joan Evans. Voor mensen met een kleinere beurs of een kleinere tafel is dit boek nu opgesplitst en omgewerkt tot een aantal delen in een slank paperbackformaat, 'hoofdstukken' uit het Grote Boek dus. Het deel van Brooke behandelt 'The structure of medieval society'.

Wat onmiddellijk opvalt is het aandeel van de illustraties. Er staat niet erg veel tekst in het boekje, maar toch te veel om te spreken van een plaatjesboek met commentaren. Anderzijds zijn de platen toch te belangrijk om ze te beschouwen als de gebruikelijke illustraties bij de tekst. Het is hier eerder een wederzijds op elkaar inspelen: geen idee wordt ontwikkeld zonder de bijpassende platen en er is geen afbeelding of er hoort wel een fragment van de tekst bij. En de kwaliteit! Zelden ziet men een boek waarin beide informatiebestanddelen zo zeer elkaar verrijken.

Dat is gedeeltelijk het gevolg van de gebruikte methode. De schrijver kiest als aanleiding voor zijn betoog dingen die men kan zien: kunstwerken, kloosters, kastelen, landerijen. Het effect is vergelijkbaar met een televisieprogramma, waarin we — natuurlijk op de zondagavond — de overblijfselen van de middeleeuwse cultuur met toepasselijke muziek aan ons zien voorbijglijden. Het verloop van het betoog wordt in hoge mate bepaald door het tastbare, zonder dat het overigens een materialistisch-historisch karakter krijgt. Integendeel, het heeft iets pijnzends en abstrakts, voor sociale geschiedschrijving misschien wel te veel abstrakts. Geen statistiek of grafiek ontsiert de bladspiegel en de enige cijfers zijn de nummers van de bladzijden, de hoofdstukken en natuurlijk de illustraties.

Een ander element in de gevolgde methode is het kiezen van sleutelfiguren. Met name in het begin zien we typerende gestalten ten tonele gevoerd: Suger, Hendrik van Blois, vooral ook Franciscus, die aan het einde weer uit de la wordt gehaald om er een nette cyclische compositie van te maken. Helaas heeft de schrijver dat principe op de helft van het boek laten varen; dat betekent voor het boek een minder sterke compositie en ook wel het verlies van vaart. Als vlak voor het einde boeren en burgers moeten worden behandeld, lijkt het kiezen van belangrijke figuren natuurlijk wel iets moeilijker, maar er zijn wel degelijk kenmerkende burgers geweest.

De lagere klassen komen trouwens nauwelijks aan bod. Het boek gaat — als we dan toch cijfers moeten geven — voor meer dan 80 procent over de kleine toplaag van de maatschappij, de paar procenten van de bevolking die werden gevormd door de vorsten, de adel en de geestelijkheid. De titels van de hoofdstukken wijzen daar al op: 'De paus en de bedelaar', 'De koningen en het koningschap', 'Pausen en bisschoppen', 'De keuze van pausen en koningen', 'De bedelaar en de paus'. Voor een sociale geschiedenis is dat op zijn minst eenzijdig. Het doet dan ook vaak eerder denken aan een soort cultuurgeschiedenis.

Het is geen handboek in elk geval, daarvoor is het ook te zeer vertellend. Door de gekozen methode is het betoog wel boeiend, maar niet haarscherp. De structuur van het verhaal wordt bepaald door de vondsten van de schrijver en is dan ook wat grillig. Als men dit voegt bij het toch wel hoge niveau van het betoog en de beschouwende taal, is het niet een boek om iedereen in handen te geven. Voor volwassenen is het als leesboek zeker de moeite waard, voor jongeren is het hoogstens een plaatjesboek. De platen maken veel goed, alleen worden na twee hoofdstukken de kleurenplaten opeens schaars, alsof de verf op was of het geld. Het is wel te hopen, dat de uitgeverij de resterende delen van het Grote Boek ook voor ons toegankelijk zal maken.

D.A. Berents

Het volle leven tegemoet. Uitgevers Wyt, Rotterdam 1975, prijs f 23,50.

In de modieuze rage van het in facsimile uitgeven van gedateerde boeken en periodieken verscheen bij de uitgevers Wyt te Rotterdam, die zich ook verantwoordelijk stellen voor de selectie — er worden verder geen namen van redacteurs genoemd — een keuze van pagina's uit "De Padvinder", "De Nederlandsche Padvinder", "Het Padvindersblad" en "De Verkenner", lopend van 7 januari 1911 tot en met december 1971 en tot stand gebracht met medewerking van Scouting Nederland.

Honderdvijfentachtig gefotocopieerde pagina's zonder verder commentaar of verbindende tekst, voorzien van een bladzijde verantwoording, een aanbeveling van de voorzitter van het bestuur van Scouting Nederland en een ook voor slechts enigszins ingewijden verstaanbare titel, ontleend aan het "Hoort, zegt het voort". Die adepten zullen aan de uitgave hun hart kunnen ophalen en er hun jeugdsentiment mee kunnen uitleven; hoe ouder ze zijn, hoe meer dierbare herinneringen het boek (f 23,50) zal wakker roepen. Voor dezen lijkt het me heel geslaagd.

De historicus zal geen lijn kunnen ontdekken in de gemaakte selectie. Hij zal vaak moeten constateren, dat van bepaalde hem juist interesserende facetten van de padvindersbeweging wel wordt gewaagd, maar dat het totaalbeeld ontbreekt. Bijvoorbeeld: op een pagina uit 1914 komt het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog ter sprake, daarna niet meer; is die gebeurtenis zonder verdere reacties uit de padvinderswereld voorbijgegaan? Van een artikel in "De Verkenner", juni 1940, van de hand van redacteur Jan Schaap wordt alleen het slot, overigens een hele pagina, gereproduceerd; met nog een bladzijde, het eerste deel van een artikel "Wat padvinders deden" uit augustus 1940, dat is alles uit die veelbewogen tijd waarin de padvinderij spoedig zou worden verboden. Ook een mogelijke weerslag van de tumultueuze wereldgeschiedenis vóór 1940 ontbreekt; is die er geweest?

Hinderlijk is voor de serieuze lezer het paginagewijze afbreken van artikelen.

Dan: men geeft nogal veel over jamborees, zonder echter daarbij volledig te zijn; een hoofdcommissaris wordt met naam en toenaam geïntroduceerd, vijf bladzijden verder staat een andere H.C., die voor de niet-insider blijkbaar zo maar uit de lucht is komen vallen, insignes uit te reiken. Deze willekeurige greep uit het materiaal is ook de opzet van de samenstellers geweest, maar maakt het boek voor de bestudering van het onderwerp onbruikbaar. Daarvoor zou men trouwens ook de leidersbladen als "Weest Paraat" in zijn onderzoek moeten betrekken; ze zijn in deze uitgave buiten beschouwing gelaten. Zo komt de onderzoeker, maar ook de jeugdige vervaardiger van scriptie, werkstuk of hoe men het noemen mag, toch weer bij de volledige jaargangen op de buro's van Scouting Nederland terecht. De geïnteresseerde leerling zou overigens met het doorbladeren van deze uitgave kunnen beginnen; dit zou dan plaatsing in klasse- of schoolbibliotheek wellicht rechtvaardigen.

C.L.A. Daniëls.

J. L. Charles en Ph. Dasnoy
Rapporten van de Geheime Feldpolizei
geb. 335 fr.

Een uitermate exact en objectief beeld van het Belgisch verzet tijdens de oorlogsjaren, aan de hand van de archiefstukken van de G.F.P., lijvige dossiers van een duizendtal bladzijden met zeer beknopte verslagen.

M. Claeys-Van Haegendoren
Hendrik de Man
ing. 465 fr., geb. 575 fr.

Een uitstekend gedocumenteerde biografische studie over de persoon, de theorie en praxis van Hendrik de Man. Een werk dat uitmunt door wetenschappelijke nauwgezetheid en objectiviteit.

M. Dierckx
Vrijmetselarij: de grote onbekende
ing. 245 fr.

Een onthullende studie, waarin wordt afgerekend met de onzinnige geruchten en het waas van mysteries, die rond de Broederschap van de Vrijmetselarij hangen. Een van de meest waardevolle boeken die ooit over dit onderwerp werden gepubliceerd.

A. De Ceuster
Mijn herinneringen als gewoon soldaat
ing. 150 fr., geb. 185 fr.

De belevenissen van een gewoon soldaat die de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt, in alle eenvoud en zonder enige literaire pretentie op schrift gesteld. Op opvallend directe en indringende wijze wordt hier een schrijnend verhaal verteld van menselijke mizerie.

E. De Bens
De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur
ing. 475 fr., geb. 595 fr.

Een handig en bruikbaar compendium dat de organisatie van de Belgische pers onder de bezetting behandelt. Systematisch en helder opgezet, uitstekend gedocumenteerd, met een overvloed aan namen en details. Een waardevolle bijdrage tot de geschiedenis van deze tijd.

R. De Schrijver
Uit het archief Frans Van Cauwelaert
ing. 395 fr., geb. 445 fr.

Deze realisatie, die de mens Van Cauwelaert doet herrijzen in zijn rijke verscheidenheid, biedt boeiende en onmisbare lectuur aan ieder die de geschiedenis van eigen land en volk wil leren kennen en waarderen.

R. Gheyselincx
De dood van taai geroddel
ing. 275 fr.

De lasterpraat op de kop van een aartsbisschop en pauselijke nuntius, de snode verzinsels rond Ulenspiegel en De Coster worden in dit boek ontleed op herkomst en bedoeling. De conclusies zijn zonder meer verrassend.

H. Elias
Geschiedenis van de Viaamse Gedachte / 1780-1914
2de druk, 4 delen, p.d. ing. 275 fr., geb. 335 fr.

Hét standaardwerk van de Vlaamse geschiedschrijving in binnen- en buitenland. Een monument van kritische bronnenanalyse dat vergelijkingen op wereldvlak kan doorstaan. Bekroond met de Prijs van de Vlaamse Provincies voor de Monografie en met de Frans Van Cauwelaertprijs.

H. Elias
25 Jaar Vlaamse Beweging / 1914-1939
2de druk, 4 delen, p.d. ing. 255 fr., geb. 300 fr.

Een werk dat steunt op een reusachtige documentatie en dat voor vele generaties richtinggevend is. Dr. H. J. Elias belicht daarin de continuïteit van de Vlaamse beweging, hij weet ze te volgen tot in haar kleinste vertakkingen. Een ongecensureerd beeld, kritisch en nuchter.

A. De Jonghe
Hitler en het politieke lot van België
Deel 1. Koningskwesitie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden.
ing. 395 fr.

Een keurige, bedaarde, maar onmiskenbare afrekening met een van de grote taboes uit de Belgische geschiedenis. De auteur verzamelt feiten, geen waarde-oordelen. Toch blijkt er geen heter hangijzer te bestaan in de geschiedenis dan de naakte waarheid. De koele titel van dit boek dekt dan ook een lading explosieve stof.

R. Manvell
Rudolf Hess
ing. 225 fr.

Een boeiend beeld van wat zich in en rondom het leven van deze eigenzinnige Hitleriaan zonder berouw afspeelde. Een voortreffelijke documentaire, voorzien van talrijke illustraties.

L. Swerts
Dagboek van een zware tijd
ing. 190 fr.

Een schrijnend en diep-menselijk getuigenis, realistisch en aangrijpend. Een boek dat zonder sensatiezucht of wrok man en paard durft noemen, waarin ook aangrijpende bladzijden van zelfanalyse zijn vervat.

K. Van Isacker
Afscheid van de havenarbeider
ing. 145 fr.

Een overzicht van de geschiedenis van de Antwerpse havenarbeider als belangrijk element in het arbeidsproces en de ontwikkeling van de Antwerpse haven. Wetenschappelijk grondig, aan de hand van oorspronkelijke bronnen geschreven.

K. Van Isacker
Herderlijke brieven over politiek
ing. 65 fr.

Een unieke analyse van de inmenging van de Belgische bisschoppen in het openbare leven, een illustratie van het Belgische 'rijke Roomse leven'. Bij ieder document een even briljante als zakelijke inleiding om de tekst in zijn historische kontekst te situeren.

K. Van Isacker
Het dossier Irma Lapiasse
ing. 135 fr., geb. 220 fr.

Ophefmakend vervolg van het fel omstreden 'De zaak Irma Lapiasse'. Een uitgave die vóór alles een kritiek is op diegenen, die zonder steekhoudende bewijzen van Irma Lapiasses schuld de doodstraf eisten en uitspraken.

*De Reeks Mens & Tijd
o.l.v. Dr. K. Van Isacker
wordt uitgegeven en verspreid
door Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel
Kapelsestraat 222 / 2080 Kapellen*

GEYL EN VLAANDEREN

Uit het archief van prof. dr P. Geyl

Brieven en notities, uitgegeven door

drs. P. van Hees en dr A. W. Willemsen

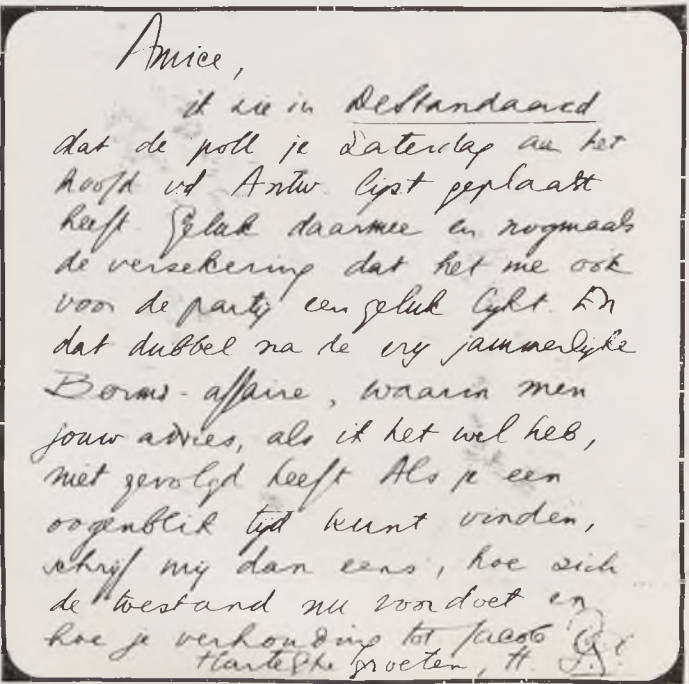
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL
ANTWERPEN / AMSTERDAM

PIETER GEYL werd op 15 december 1887 te Dordrecht geboren. Na zijn gymnasiumjaren ging hij te Leiden Nederlandse taal en letterkunde studeren met geschiedenis als hoofdvak. In deze jaren vond een eerste kennismaking met de Vlaamse beweging plaats, een kennismaking die blijvend zou zijn. Temidden van zijn journalistiek werk en later (1919) zijn wetenschappelijk werk aan het University College te Londen en vanaf 1935 zijn hoogleraarschap te Utrecht bleef hij het politiek gebeuren in Vlaanderen met grote intensiteit volgen.

Door een uitgebreide briefwisseling, waarvan in deze drie delen een belangrijk deel wordt gepubliceerd, met vele figuren uit de Vlaamse beweging en door persoonlijke bezoeken raakte hij nauw betrokken bij het wel en wee van de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging.

De hoofdschotel wordt gevormd door de briefwisseling met A. Jacob, H. Vos, H. Borginon en L. Picard. Veel aandacht wordt gegeven, vóór de tweede wereldoorlog aan de ontwikkeling binnen het Vlaams-nationalisme en aan de contacten tussen Nederland en Vlaanderen, na de tweede wereldoorlog aan het herstel van de Vlaamse beweging.

Tot zijn overlijden te Utrecht op 31 december 1966 bleef de emancipatiestrijd van de Vlamingen Geyls warme aandacht houden. Zo kon in 1967 de Antwerpse burgemeester L. Craeybeckx van Geyl zeggen: 'Vele Vlamingen die zware verantwoordelijkheden hadden te dragen heeft hij bijgestaan, hij heeft hen gevolgd, heeft medegetriomfeerd met Vlaamse zegepralen en heeft medegetreurd, zich bedrukt gevoeld, om de dikwijls zeer bezwarende nederlagen. Dat

alles heeft hij meegeleefd. Daarvoor, geloof ik, is een groot deel van dit land hem dankbaar.'

Deel 1 vangt aan in 1911, het jaar dat Geyl het 8ste Vlaamse studentencongres bijwoonde, waar hij zijn eerste contacten met jonge flaminganten legde. De hoofdmoot wordt echter gevormd door zijn briefwisseling na 1918. Dan komt zijn belangstelling voor Vlaanderen weer sterker naar voren en ontstaat er een hernieuwd contact met A. Jacob, naar aanleiding van het proces dat tegen Jacob wegens zijn activisme ingespannen was. Dat hernieuwde contact viel samen met zijn eerste wetenschappelijke publikatie over het gemeenschappelijk verleden van Vlaanderen en Nederland.

Geyls betrekkingen met de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging bereikten in de jaren 1928-1932 een hoogtepunt. Concentratiepogingen binnen de Frontpartij, de ontwikkeling van het Federaal Statuut, de onderhandelingen tussen België over de Schelde-Rijnverbinding, de parlementaire strijd van de Frontpartij en Geyls toenemende afkeer van het doctrinairisme van het blad *Vlaanderen* en van figuren als J. van Severen vormen samen met uitgebreide impressies en schetsen van het politiek en maatschappelijk leven in Vlaanderen de inhoud van het tweede deel.

In het derde deel komen verschillende aspecten van Geyls betrekkingen met Vlamingen en de Vlaamse Beweging aan de orde. De bezorgdheid over en strijd tegen het afglijden van een deel van het Vlaams-nationalisme in autoritaire richting, de teleurstelling over de te geringe strijdvaardigheid van de Vlaamse socialisten. Hoogtepunten vormen Geyls dagboek uit 1954 en de correspondentie rond Geyls laatste openbare optreden in Vlaanderen, nl. op de IJzerbedevaart in 1962.

NU RUIM 300 FR. VOORDEEL!

Als u nu de drie delen ineens bestelt, spaart u maar liefst 315 fr. of 325 fr. uit. Normaal betaalt u voor de drie delen afzonderlijk ingenaaid resp. 320 + 320 + 435 fr. = 1.075 fr., en gebonden resp. 450 + 450 + 565 fr. = 1.465 fr. Voor degenen, die snel beslissen en de drie delen per kerende als compleet stel bestellen, bedraagt de prijs slechts

750 fr. ingenaaid of 1.150 fr. gebonden

Let wel! Dit aanbod is eenmalig en beperkt!

Stemmen uit de pers:

'Een wezenlijk deel van het oeuvre van een fascinerende persoonlijkheid en een belangrijk historicus.' Prof. Dr. J. C. Boogman in *Ons Erfdeel*.

'Een interessante bronnenpublikatie die historisch van betekenis is.' Wim Simons in *Utrechts Nieuwsblad*.

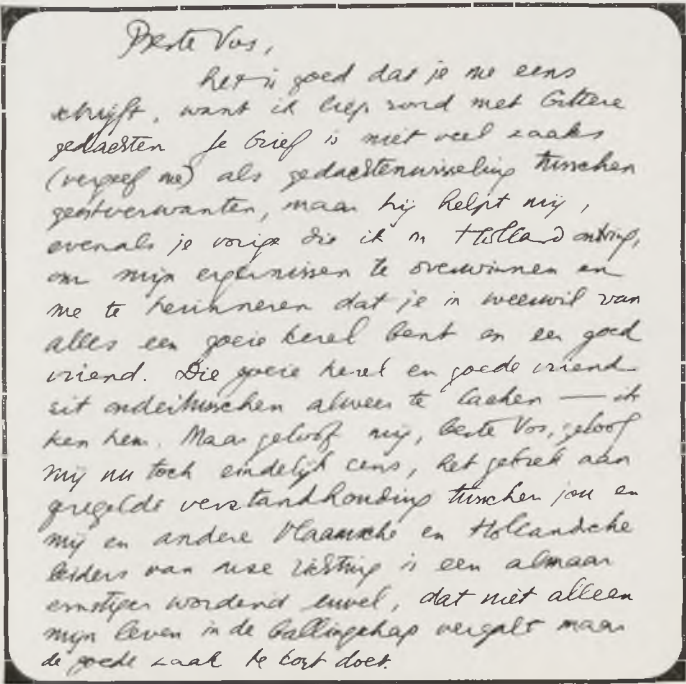
'Prachtig voorbeeld van contemporaine geschiedschrijving. Voor bewonderaars van Geyl onmisbaar.' *Hilarius Courantenbedrijf*.

'Een belangrijk en onmisbaar werk voor wie zich in Vlaanderen en de Vlaamse kwestie verdiept.' Pierre H. Dubois in *Het Vaderland*.

'Mag ik zeggen dat ik de laatste tijd weinig boeken met groter genoegen heb doorgelezen dan de delen 'Geyl en Vlaanderen'? ... Deze uitgave is van groot historisch belang.' Dr. G. P. M. Knuvelde in *Eindhovens Dagblad*.

'Ik wens deze uitgave in handen van velen.' Dr. M. Vandekerckhove in *Goud op snee*, B.R.T.

GEYL EN VLAANDEREN werd verzorgd door drs P. van Hees en dr A. W. Willemsen en verscheen in de reeks MENS & TIJD, uitgegeven door De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen/Amsterdam.

Zend deze bestelbon als drukwerk onder open omslag terug aan

Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel

Kapelsestraat 222, 2080 Kapellen

Deze uitgaven zijn ook verkrijgbaar in onze boekhandel Sint Jacobsmarkt 7, 2000 Antwerpen.

Bestelbon

Ondergetekende verlangt te ontvangen :

- ... ex. Geyl en Vlaanderen I ing. 320 fr. / geb. 450 fr. *
- ... ex. Geyl en Vlaanderen II ing. 320 fr. / geb. 450 fr. *
- ... ex. Geyl en Vlaanderen III ing. 435 fr. / geb. 565 fr. *
- ... ex. Geyl en Vlaanderen compl. ing. 750 fr. / geb. 1.150 fr. *

van de reeds eerder verschenen delen in de reeks Mens & Tijd

.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.
.....	à		fr.

* Schrappen wat niet van toepassing is.

Naam :

Adres :

Postnr. + plaats :

Datum :

Handtekening :

COMMISSIES

DIDAKTIEKKOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
MEJ. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Kanaalstraat 18, Groningen, tel. 050-125039
J.C. VRIELINK, *penningmeester*, H. Stevinstraat 11, Harderwijk, tel. 03410-15288, postrekening 1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
J.BROUWER, Elst (Gld).
P. DOVES, Zaandam.
L.G. DALHUISEN, Warmond
C.J. LEIJH, Den Haag
H. van der VEEN, Veendam.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

F. JONKER, Parklaan 4, Hoogezand, tel. 05980-4895, *voorzitter*
A.J. PLAS, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-488326, *1e vice-voorzitter*
J. BOUWSMA, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598, *2e vice-voorzitter*
F. JONKER, van Heemskerckstraat 74, Hoogezand, tel. 05980-4895, *1e secretaris*
H. ROEST, E.E.G.-laan 12, Coevorden, tel. 05240-2612, *2e secretaris*
L.W. LENSEN, Zuiderlaan 4, Hoogezand, tel. 05980-4101, *penningmeester*,
Gironummer van de Commissie: 527314 t.n.v. de penningmeester.
DR. J. SWART, Lindenlaan 40, Assen, tel. 05920-14591, portefeuilles.
N. HOOVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, *lid*.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

<i>Alkmaar:</i>	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	<i>Haarlem:</i>	Noorderdreef 160, Vennep.
<i>Arnhem:</i>	Apeldoornseweg 31.	<i>Heerlen:</i>	Leenderkapelweg 27, Schaesberg.
<i>Amsterdam:</i>	Anton Mauvelaan 7, Nederhorst ten Berg.	<i>Hengelo:</i>	Th.de Keyserstraat 276, Enschede.
<i>Den Bosch:</i>	Donauring 11, Veghel.	<i>Leeuwarden:</i>	Gerard ter Borchstraat 19.
<i>Breda:</i>	St. Bavostr. 96. Rijsbergen.	<i>Maastricht:</i>	Veldspaatstraat 23
<i>Eindhoven:</i>	Boschdijk 151.	<i>Rotterdam:</i>	Van der Helmstraat 27.
<i>Goes:</i>	Spanjaardstr. 37, Middelburg.	<i>Utrecht:</i>	Marnixlaan 75, Amersfoort.
<i>Groningen:</i>	v. Heemskerkstraat 74, Hoogezand	<i>Venlo:</i>	
<i>Den Haag:</i>	Lindenstraat 22, 's-Gravenzande.	<i>Zutphen:</i>	Gerstekamp 12, Warnsveld.
		Zwolle:	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

P.G. RUYS, *voorzitter*, Zandkamp 140, Hoogland, tel. 03493-2128.
B. BERENSCHOT, *secretaris*, Dr. A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327
P. DOVES, Zaandam.
G. ERIKS, Schagen.
F. VISSER, Den Haag.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE AKADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N.Br.). tel. 04132-64117.
P.W. BROUWER, *secretaris*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226431
DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 078-37781.
J.E. BROUWER, Gorssel.
BR. EMILIUS GORDIJN, 's-Gravenhage.
B. SCHLAMAN, Eindhoven.

Van Nietzsche tot nu

cultuurgeschiedenis van deze eeuw ISBN 90 01 32752 4. 132 pagina's

Deze nieuwe uitgave door H. van Galen Last is een complement van de bestaande bovenbouwdeeltjes 'Van Sarajewo tot Hiroshima' en 'Op zoek naar de vrede'.

Het beginhoofdstuk bestaat uit impressies van het culturele klimaat rond 1900 in Parijs, München en Londen. Dan worden Nietzsche, Dostojewski en Baudelaire behandeld als de voorvaders van het moderne levensgevoel. Ook wordt aandacht besteed aan de ontstaansgeschiedenis van psychologie (Freud) en sociologie (Durkheim, Weber). In de slothoofdstukken ligt het accent vooral op de verbrokkeling van onze cultuur en de toenemende maatschappelijke belangstelling in kunst, literatuur, filosofie en geschiedenis.

- Inhoud
- Fin de siècle of la belle époque?
 - Anti-positivisme
 - De ontdekking van het onbewuste
 - Vernieuwingen in wetenschap en kunst
 - De geboorte van de sociologie
 - Marxistische meningsverschillen
 - Tussen Proust en Kafka
 - De omstreden democratie
 - Wetenschap en filosofie in het interbellum
 - Dada en surrealisme
 - Het engagement
 - Na 1945
 - Van Beckett tot Solzjenitsyn

De methode biedt mogelijkheden tot samenwerking met vakken als Nederlands, de moderne talen en maatschappijleer.

Een novum is de grote thematische kaart van Europa over de landen van herkomst van de beeld dragers van onze cultuur. In één oogopslag ziet men bijvoorbeeld dat Van Gogh uit Brabant komt, Chaplin uit Engeland, Camus uit Algerije, Kafka uit Praag of Picasso uit Spanje.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij de uitgever.

Belangstellenden kunnen een presentexemplaar aanvragen.

 Wolters-Noordhoff

2722 242/10